

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
GÖÇ ENSTİTÜSÜ
DİSİPLİNLERARASI GÖÇ ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

**SURİYE İÇ SAVAŞI VE
SURİYE TÜRKMENLERİNİN GÖÇÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET YATMAZ

**Gaziantep
NİSAN
2023**

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
GÖÇ ENSTİTÜSÜ
DİSİPLİNLERARASI GÖÇ ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

SURİYE İÇ SAVAŞI VE SURİYE TÜRKMENLERİNİN GÖÇÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET YATMAZ

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sabri GENÇ
II. Danışman: Dr. Muhammet Musa BUDAK

GAZİANTEP
NİSAN
2023

ETİK BEYANI

Gaziantep Üniversitesi Göç Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza:

Adı ve Soyadı: Mehmet YATMAZ

Öğrenci Numarası:20329111030

Tezin Savunma Tarihi: 28/04/2023

ÖZET

SURİYE İÇ SAVAŞI VE SURİYE TÜRKMENLERİ'NİN GÖÇÜ

YATMAZ, Mehmet

Yüksek Lisans Tezi, Disiplinlerarası Göç Çalışmaları Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sabri GENÇ

II. Danışman: Dr. Muhammet Musa BUDAK

NİSAN 2023, 109 Sayfa

18 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta başlayan protestolar Mısır, Cezayir, Yemen ve Ürdün'den sonra 2011 Mart ayında Suriye'ye taşındı. Domino etkisi ile Ortadoğu coğrafyasını kasıp kavuran ve adına “*Arap Baharı*” denilen bu protestolar kısa sürede dünyanın gündemi haline geldi. Suriye’de demokratik bir talep olarak başlayan sivil protestolar kısa süre içinde Suriye’nin geneline yayılarak iç savaşa dönüştü. Bu durum ülkede bir kaosa yol açtığı gibi Suriye’nin çevresinde başta Türkiye olmak üzere birçok ülkenin demografik yapısının şekillenmesine yol açacak bir hareketliliğin fitilini ateşledi. Bu süreç Suriye’de yaşayan birçok etnik ve dini grubu etkilediği gibi asırlardır bu coğrafyada yaşayan Türkmenlerin de sosyal, ekonomik ve toplumsal açıdan etkilenmesine yol açmıştır.

Suriye coğrafyasında asırlardır yaşayan ve bu tarihsel süreçte birçok sosyolojik problemler yaşayan Suriye Türkmenlerinin karşılaştıkları son büyük kitlesel hadiselerden birini Suriye İç Savaşı ve bunun sonucunda yaptıkları zorunlu göçler oluşturmaktadır. Bu çalışmada Suriye coğrafyasında yaşayan Türkmenlerin Suriye İç Savaşı sırasında maruz kaldıkları zorunlu göç olgusu incelenmiştir. Dolayısıyla Suriye Türkmenlerinin gerek göç sırasında ve gerekse de göç sonrası yerleştikleri mahallerde karşılaştıkları problemlere dair sorular bu çalışmada irdelenmesi gereken başlıca sorular arasında yer almıştır. Ayrıca Suriye Türkmenlerinin savaş sırasında ve göç sonrasında oluşturmuş oldukları siyasi faaliyetler ile uluslararası arenada varlıklarının korunması, temel hak ve hürriyetlerinin sağlanması adına gösterdikleri çabalar yine bu araştırmada cevaplandırılmaya çalışılan başlıca konular arasında yer almıştır. Netice itibarıyla Suriye Türkmenlerinin günümüzde yaşadıkları problemler incelenirken bu problemlerin tarihsel arka planına da ışık tutulmaya gayret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suriye İç Savaşı, Suriye Türkmenleri, Bayır-Bucak, Hafız Esad, Beşar Esad

ABSTRACT

THE SYRIAN CIVIL WAR AND THE MIGRATION OF SYRIAN TURKMEN

YATMAZ, Mehmet

M. A. Thesis, Department of Interdisciplinary Migration Studies

Supervisor: Assist. Prof. Mehmet Sabri GENÇ

II. Danışman: Dr. Muhammet Musa BUDAK

APRİL 2023, 109 pages

The protests that started in Tunisia on December 18, 2010 moved to Syria in March 2011 after Egypt, Algeria, Yemen and Jordan. These protests, which spread to the Middle East geography with the domino effect and were called the ‘Arab Spring’, soon became the world agenda. What started as a democratic demand in Syria soon spread throughout Syria and turned into a civil war. This situation has led to chaos in the country and ignited a movement around Syria that will lead to the shaping of the demographic structure of many countries, especially Turkey. This process has affected many ethnic and religious groups living in Syria, as well as the Turkmens living in this geography for centuries, economically and socially.

One of the last major mass events faced by the Syrian Turkmens, who have been living in the Syrian geography for centuries and experiencing many sociological problems in this historical process, is the Syrian Civil War and the forced migrations they have made as a result. In this study, the phenomenon of forced migration of Turkmens living in the Syrian geography during the Syrian Civil War was examined. Therefore, the questions about the problems faced by the Syrian Turkmens both during and after migration in the areas they settled in were among the main questions to be examined in this study. In addition, the political activities of the Syrian Turkmens during and after the war and the efforts they made to protect their existence in the international arena and to ensure their fundamental rights and freedoms were among the main issues tried to be answered in this research. As a result, while examining the problems experienced by the Syrian Turkmens today, efforts have been made to shed light on the historical background of these problems.

Keywords: Turkmens, Syria, Migration, Seljuk Empire, Ottomans, Hafez Assad, Bayir-Bucak, Aleppo, Civil war

ÖN SÖZ

“*Suriye Türkmenleri ve Suriye Türkmenlerinin Göçü*” başlıklı bu çalışma odak noktası, yüzyıllardır Suriye’de yaşayan ve bu coğrafyanın asli unsuru haline gelmiş olan Türkmenlerinin tarihsel sürecini ve 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı sırasındaki tutumlarını mercek altına almaktadır. Bu bağlamda çalışma, Suriye Türkmenlerinin bölgeye ilk göçlerinden itibaren Suriye tarihindeki yerleri, konumu ve bölgede gelişen en son toplumsal hadiselerin fitilini ateşlemiş olan Suriye İç Savaşı’ndaki tavırlarını incelemeyi hedeflemektedir. Özellikle de 2011 yılı ve sonrasında Suriye Türkmenlerinin savaşın başlamasıyla oluşturdukları siyasi ve askeri örgütlenmeler ve akabinde başlayan orantısız güç kullanımı neticesinde ülkeden göç etme serüvenleri ve göç sırasında karşılaştıkları problemler, bu çalışmada cevaplandırılması gereken temel sorular arasında yer almıştır.

Giriş, beş bölüm ve sonuçtan müteşekkil bu çalışmanın; birinci bölümünde Suriye Türkmenlerinin Ön Asya’ya göçleri sonrası hakimiyetleri altında bulundukları siyasi oluşumları ele almaktadır. Bölgenin Osmanlı Devleti’nin egemenliği altına girmesinden 1918 yılında Fransız idaresine geçiş dönemine kadar bölgedeki Türkmenlerin tarihi süreci incelenmektedir.

İkinci bölümde; bağımsız Suriye Devleti kurulduktan sonra giderek güç kazanan ve ülkeyi yöneten parti konumuna yükselen BAAS Partisi’nin Suriye yönetimindeki etkileri, ülkede meydana gelen darbeler, BAAS Partisi’nin kurucularından olan ve 1971-2000 yılları arasında Suriye’nin tartışmasız lideri konumuna yükselen Hafız Esad Dönemi ele alınmıştır. Hafız Esad’ın ölümünden sonra yerine geçen oğul Esad döneminin ilk yılları ve Arap Baharı sürecinin giderek Suriye’deki yankıları irdelenmektedir.

Üçüncü bölümde; 2011 yılında Arap Baharı’nın Suriye’ye sirayet etmesiyle başlayan Suriye İç Savaşı’na yol açan sivil ayaklanmalar, ayaklanmalar sırasında Türkmenlerin tutumu ve Türkmenlerin farklı şehirlerdeki askeri yapılanmaları hakkında sorulara açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölüm; Suriye İç Savaşı sürecince teşekkül eden siyasi hareketler mercek altına alınmıştır. Bu hareketler çerçevesinde Suriye Türkmen Kitleleri, Suriye Demokratik Milli Türkmen Hareketi, Suriye Türkmen Nahda (Kalkınma) Partisi, Suriye Türkmen Milli Vefa Partisi, Suriye Türkmenleri Platformu ve Suriye Türkmen Meclisi gibi siyasi hareketlerin faaliyetleri ve bu hareketlerin karşılaştıkları problemlere dair açıklamalara yer verilmiştir.

Beşinci bölüm; Suriye İç Savaşı’nda yönetime karşı muhalif tarafta yer alan Suriye Türkmenlerinin yine yönetim tarafından kendilerine karşı uygulanan sistematik saldırılar sonucunda dayanamayıp ülke sınırları dışına doğru göç hareketlilikleri ele alınmaktadır. Özellikle de Lazkiye, Halep, Şam, Golan ve Kuneytra, Hama, Humus ve Rakka şehirlerinde yaşayan Türkmenlerin Türkiye ağırlıklı yaptıkları göç hareketliliği, göçler sırasında karşılaşılan problemler ve nihayetinde Suriye Türkmenlerinin karşılaştıkları problemlerin çözülmesi yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

Bu çalışmanın başlamasından hitamına kadar tüm aşamalarında bilgi ve birikiminden faydalandığım, tezimin şekillenmesinde kıymetli katkılar sunan değerli hocam, tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sabri Genç’e şükran borçlu olduğumu ifade etmek isterim. Ayrıca yüksek lisans eğitimim boyunca tecrübelerinden istifade ettiğim kıymetli hocalarım Dr. Muhammed Musa Budak ve Prof. Dr. Yücel Karadaş’a teşekkür etmeyi bir borç bilirim. İlâveten çalışmamın araştırma aşamasında

desteklerini esirgemeyen Anadolu Ajansı Hatay Temsilcisi Sayın Erdal Türkoğlu, Suriye Türkmen Kitleleri Eski Başkanı Adnan Aşkar ve Suriye Türkleri Derneği Başkanı Ahmet Vezir'in şahsında emeği geçmiş Suriye Türkmenlerine teşekkür ederim. Son olarak tezimin araştırma sürecinde ihmal ettiğim başta eşim ve çocuklarım olmak üzere tüm aileme olan vefa borcumu belirtmek isterim.

Mehmet YATMAZ

GAZİANTEP, 2023

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYANI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ	iv
TABLOLAR LİSTESİ	viii
HARİTALAR LİSTESİ	ix
RESİMLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
ÇALIŞMANIN PROBLEMATIĞI	1
ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ	3
ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ	3
ÇALIŞMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI	4
KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	4
BÖLÜM I	8
1. SURİYE TÜRKMENLERİNİN TARİHİ	8
1.1. TÜRKLERİN ÖN ASYA’YA GİRİŞİ.....	8
1.2. OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE SURİYE TÜRKMENLERİ.....	14
1.2.1. FRANSIZ MANDASI ALTINDA SURİYE TÜRKMENLERİ	18
BÖLÜM II	28
2. BAAS PARTİSİNİN DOĞUŞU VE İDEOLOJİSİ	28
2.1. BAAS PARTİSİ’NİN SURİYE SİYASETİNE ETKİLERİ	31
2.2. DARBELER DÖNEMİ	32
2.3. BAŞARISIZ BİR ULUS DEVLET OLUŞTURMA GİRİŞİMİ: NASIR’IN ARAP DEVLETİ.....	34
2.4. HAFIZ ESAD DÖNEMİ (1971-2000)	36
2.5. HAFIZ ESAD’IN TÜRKMEN POLİTİKASI.....	39
2.6. ŞAM BAHARINDAN ARAP BAHARINA SURİYE (BEŞAR ESAD DÖNEMİ).....	45
BÖLÜM III	51
3. SURİYE İÇ SAVAŞI (ARAP BAHARI)	51
3.1. SURİYE’DE HALK AYAKLANMASI VE TÜRKMENLER	54
3.2. SURİYE İÇ DAVAŞINDA TÜRKMENLERİNİN ASKERİ YAPILANMASI .	55
3.2.1. LAZKİYE VİLAYETİ (TÜRKMEN DAĞI) ASKERİ YAPILANMASI.....	55
3.2.2. HALEP VİLAYETİ TÜRKMEN ASKERİ YAPILANMASI.....	59
3.2.3. HUMUS VİLAYETİ TÜRKMEN ASKERİ BİRLİKLERİ.....	60
3.2.4. RAKKA VİLAYETİ ASKERİ YAPILANMASI.....	61
3.2.5. ŞAM VİLAYETİ ASKERİ YAPILANMASI	62

BÖLÜM IV	63
4. SURİYE TÜRKMENLERİNİN SİYASİ HAREKETLERİ.....	63
4.1. SURİYE TÜRKMENLERİ SİYASİ HAREKETLERİ.....	64
4.1.1. SURİYE TÜRKMEN KİTLESİ	64
4.1.2. SURİYE DEMOKRATİK MİLLİ TÜRKMEN HAREKETİ.....	66
4.1.3. SURİYE TÜRKMEN NAHDA (KALKINMA) PARTİSİ.....	67
4.1.4. SURİYE TÜRKMEN MİLLİ VEFA PARTİSİ	67
4.1.5. SURİYE TÜRKMENLERİ PLATFORMU	68
4.1.6. SURİYE TÜRKMEN MECLİSİ.....	68
4.2. TARİHİ PERSPEKTİF VE TÜRKMEN SİYASETİNİN KRONİK	
PROBLEMLERİ	71
4.3. SURİYE’DE YENİ ANAYASA SÜRECİ VE TÜRKMENLER	74
BÖLÜM V.....	77
5. SURİYE TÜRKMENLERİNİN GÖÇ HAREKETLİLİĞİ.....	77
5.1. LAZKİYE TÜRKMENLERİNİN GÖÇ HAREKETLİLİĞİ	80
5.2. HALEP TÜRKMENLERİNİN GÖÇ HAREKETLİLİĞİ	82
5.3. ŞAM TÜRKMENLERİNİN GÖÇ HAREKETLİLİĞİ.....	83
5.4. GOLAN VE KUNEYTRA TÜRKMENLERİ GÖÇ HAREKETLİLİĞİ.....	85
5.5. HAMA-HUMUS TÜRKMENLERİ GÖÇ HAREKETLİLİĞİ	86
5.6. RAKKA TÜRKMENLERİ GÖÇ HAREKETLİLİĞİ	88
5.7. SURİYE TÜRKMENLERİNİN GÖÇ HAREKETLİLİĞİNDE YAŞADIĞI	
PROBLEMLER.....	89
5.8. SURİYE TÜRKMENLERİNİN YAŞADIĞI PROBLEMLERE ÇÖZÜM	
ÖNERİLERİ	93
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	96
KAYNAKÇA.....	102

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: 1906 yılı Halep Salnamesine göre Suriye Türkmenlerinin Nüfusu
(Orhan, Duman, & Öztürkmen, Suriye’de Değişimin Ortaya Çıkardığı Toplum: Suriye Türkmenleri, 2011, s.42)

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 4.1. Suriye’deki Türkmen Yerleşimleri, *Suriye Türkmen Meclisi*, s.80

Harita 5.1. Bayır – Bucak Bölgesinde Türkmen Yerleşim Yerleri 3 Şubat 2019, *Suriye Gündemi*, 2019, s.82

Harita 5.2. Halep’in kuzeyindeki Türkmen Yerleşimleri, 24 Ocak 2019 *Suriye Gündemi*, 2019, s.83

Harita 5.3. Şam’da Türkmenlerin Yoğun Olarak İkamet Ettiği Yerleşim Yerleri, 10 Mayıs 2021, *Suriye Gündemi*, 2021, s.83

Harita 5.4. Humus Şehir Merkezi ve Çevresindeki Türkmen Yerleşimleri, 16 Ekim 2020, *Suriye Gündemi*, 2020, s. 85

Harita 5.5. Rakka Şehir Merkezi ve Çevresindeki Türkmen Yerleşimleri, 16 Ekim 2020, *Suriye Gündemi*, 2020, s. 87

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1.1. Cemal Paşa bir Arap ileri geleniyle tam da tren rayları üzerinde konuşuyorken çekilmiş bir fotoğraf, s. 17.

Resim 1.2. Halep Türkmenlerinin nümayişlerini sayfalarına taşıyan bir yayın organı, 13 Aralık 1948, s. 24.

Resim 5.1. Türkiye'ye Giriş Yapan İlk Türkmenler (Fotoğraf; Erdal Türkoğlu), 78

Resim 5. 2. Çilek Ekimi Yapan Türkmenler (Fotoğraf: Erdal Türkoğlu, Yayladağı) 92

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BAC	: Birleşik Arap Cumhuriyeti
BKH	: Bahar Kalkanı Harekâtı
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMGS	: Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri
BPH	: Barış Pınarı Harekâtı
DEAŞ	: Devletü'l-İrak ve's-Şam (Irak ve Şam Devleti)
FKH	: Fırat Kalkanı Harekâtı
HTŞ	: Heyet Tahrir eş-Şam
İHH	: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
KCK	: Kürdistan Topluluklar Birliği
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
ORSAM	: Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
SMDK	: Suriye Devrimci Muhalif Güçler Ulusal Koalisyonu
SMO	: Suriye Millî Ordusu
SNHR	: Suriye İnsan Hakları Ağı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ZDH	: Zeytin Dalı Harekâtı
İTC	: İttihat ve terakki
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
İŞİD	: Irak -Şam İslam Devleti

GİRİŞ

Çalışmanın Problematığı

Biladü's-Şam (Suriye, Filistin, Lübnan, Ürdün) olarak adlandırılan coğrafyada asırlardır yaşayan Suriye Türkmenleri, tarih boyunca birçok devletin siyasi hakimiyeti altında yaşamalarına rağmen varlıklarını günümüze kadar sürdürmeyi başarabilmiş toplumlardan biri olmuştur. 1516-17 Mercidabık ve Ridaniye Savaşları sonrasında Osmanlı Devleti'nin bölgedeki siyasi hakimiyeti, Suriye Türkmenlerinin var olma mücadelesini destekleyen bir gelişme olarak zikredilebilir. Osmanlı Devleti'nin bölgedeki siyasi otoritesi, bu bölgenin Türkmen göçleriyle beslenmesine ve bölgedeki demografik yapının Türkler lehine gelişmesinde son derece etkili olmuştur. Elbette ki bu durum da bölgede Türk kültür ve mimarisinin şekillenmesine ve kökleşmesini sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin 1918 yılında sonuçlanan I. Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrılması sonrasında Suriye Fransız hakimiyetine geçti. Osmanlıların bölgedeki otoritesinin sarsılması, Suriye Türkmenleri açısından olumsuz neticeler doğurduğu gibi sonraki yüzyıl boyunca yoğun bir var olma mücadelesi vermelerini gerektirecekti. Nitekim Fransa'nın Suriye'den çekilmesiyle bağımsızlığını kazanmasıyla Suriye'de etnik ve mezhebe dayalı yönetimin kurulması, bölgedeki diğer etnik grupların yaşam alanı bulmasında zorluklar doğurmuştur. Özellikle de BAAS Partisi öncülüğünde kurulan iktidarlar, ülkede baskı ve asimilasyona dayalı bir yönetim tarzı benimsemesi, burada yaşayan Türkmenlerin diğer coğrafyalardaki soydaşlarıyla bağlarının zayıflamasına yol açtığı gibi dil ve kültür bağının zayıflamasına ve kısmen de olsa bu asimilasyondan etkilenmesine yol açmıştır. (Gündoğan, 2021; Dağ, 2018, s. 49-72)

BAAS Partisi iktidarının başlamasıyla ÷lkeye hâkim olan Pan-Arabizm politikası ile Türkmenler için güç olan şartlar daha da sertleşmiştir. Zira Arapçılığın etkisiyle ana dilde eğitim haklarından mahrum bırakılması, kamu kurumlarında işe yerleşmede yaşanan zorluklar, askeri kadrolar içinde üst rütbelere çıkılamama gibi zorluklarla karşılaşmışlardır. Tek tip bir Arap milleti yaratma gayesiyle faaliyet sürdüren Baas rejimi, bölgede yaşayan Türkmenleri eğitim yoluyla kendi benliklerinden uzaklaştırmaya yönelik bir eğitim müfredatı takip ederek, sistematik bir asimilasyon politikası yürütmeye çalışmıştır. Okullarda Osmanlı dönemini ele alan ders kitaplarında Türklere dair yapılan bilgi çarpıtmalarıyla empoze etmeye çalışmıştır. (Kirişçioğlu, 2013, s. 1-27)

2010 yılında Arap coğrafyasının genelinde başlayan toplumsal hareketler, 15 Mart 2011 tarihinde Suriye'ye sirayet etti. Suriye'de öncelikle sivil halk protestoları şeklinde başlayan ayaklanmalara karşılık ÷lke yönetimi demokratik açılımlar yapacağını ileri sürdüyse de hükümet güçlerinin orantısız güç kullanmasıyla bu ayaklanmalar geniş bir alana yayılmaya başladı ve silahlı çatışmalara dönüştü. Ülke yönetimi, yoğun ve sistematik bir şekilde muhaliflere karşı güç kullanarak ve bazı şehirlerde katliamlar gerçekleştirerek protestoları bastırma yoluna gitti. Suriye'deki halk ayaklanmalarının önemli bir kısmını Suriye Türkmenlerinin hak arayışı oluşturmaktaydı. Bu sebeple de Suriye idaresi tarafından Türkmenlere yönelik ciddi baskılar ve yer yer saldırılar gerçekleştirilmekteydi. Bu durum karşısında milis kuvvetler şeklinde teşkilatlanmaya başlayan Türkmenler, bir yandan rejim güçleriyle mücadele ederken bir yandan da ağır silahlar ve bombardımanlara karşı ailelerini korumak için kadın, çocuk ve yaşlılardan oluşacak kitleler halinde başta Türkiye olmak üzere ÷lke dışına göç etmeye başladı. Türkiye'nin komşu ÷lke olması ve soydaşlarının yoğun yaşadığı sınır illerine sahip olması, Suriye'den göç edenlerin en fazla başvurduğu ÷lke olmasında etkili olmuştur.

Ortadoğı Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) verilerine göre 2011 yılında Suriye nüfusunun yaklaşık olarak 23 milyon olduğu ifade edilmektedir. Bu nüfusun 1.5 milyonunun Türkçe konuşan ve yaklaşık 2 milyonunun ise Araplaşmış Türkmenlerden müteşekkil olduğu ve dolayısıyla bu veriler Suriye'de toplamda 3,5 milyon Türkmen nüfusun varlığına işaret etmektedir. 2011 Suriye İç Savaşı'ndan sonra peyderpey Türkiye'ye göç eden sığınmacı Türkmenler genel olarak Şam, Halep, Hama, Hama, Humus, Rakka ve Lazkiye vilayetlerinde mukim olan Türkmen nüfustan

oluşmaktaydı. Suriye'ye sınır şehri olmaları sebebiyle göç edenlerin ulaştığı lokasyonların başında ise Hatay, Gaziantep gibi şehirler ilk sırayı almıştır. Özellikle Bayır-Bucak bölgesinde yaşayan Türkmenlerin akrabalık bağları sebebiyle Hatay ve Osmaniye illerini tercih ederken, Halep Türkmenleri ise yoğun olarak Gaziantep iline göç etmeyi tercih etmiştir.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma, asırlardır Suriye topraklarında yaşayan ve bu toprakların kadim halklarından olan Türkmenlerin tarihsel süreçte geçirmiş oldukları evreleri ele almanın yanı sıra Suriye Türkmenleri açısından son kırılma noktası olan Suriye İç Savaşı'nın Türkmenler üzerindeki etkilerini mercek altına almayı amaçlamaktadır. Bunun yanında birçok siyasi otoritenin hakimiyetine girmelerine rağmen asırlardır varlıklarını korumayı başarmış Türkmenlerin özellikle de son yüzyılda kendilerine uygulanan sistematik asimilasyon politikasına karşı milli benliklerini devam ettirme mücadelesinin ele alınması hedeflenmektedir. Elbette ki 2011 yılı mart ayında başlayan Suriye İç Savaşı'yla beraber Dünya kamuoyunun gündemine taşınan Suriye Türkmenlerinin Suriye'deki düzene karşı takındıkları tavır ve siyasi hareketler, ülke dışına göçleri, gör sırasında ve sonrasında karşılaştıkları problemler yine bu çalışmada cevaplandırılması gereken öncelikli sorular arasında yer almaktadır. Çalışma, Suriye Türkmenlerini tarihsel sürecini ele almanın yanı sıra bilhassa da 2011 yılı ve sonrası dönemde yaşadıkları göç hareketliliğine dikkat çekmesi bakımından önem taşımaktadır. Bu yönüyle Suriye'de yaşanan ve halen yaşanmakta olan sosyolojik problemlerin altında Suriye Türkmenlerine karşı uygulanan karşıt düşüncenin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla çalışma, bölgedeki huzur ve güven ortamının yeniden tesis edilmesi açısından Suriye Türkmenlerine yönelik yapılabilir faaliyetlerin ip uçlarını barındırması bakımından da önem arz etmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmanın anlaşılabilmesi bakımından öncelikle Suriye Türkmenlerini doğrudan veya dolaylı olarak konu edinmiş araştırma-inceleme eserler temin edildikten sonra ayrıntılı bir veri taraması gerçekleştirilmiştir. Ardından ilgili telif ve tetkik eserler dikkatle okunup incelendikten sonra fişlenmiş ve bilimin temel disiplinlerinden olan karşılaştırmalı analiz tekniği ile metinlere dönüştürülmüştür. Söz

konusu aşamalar tamamlandıktan sonra araştırma, giriş, bölümler, sonuç ve öneriler, kaynakça, ekler ve diğer kısaltma listeleri de eklenerek sonlandırılmıştır.

Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Yüksek lisans çalışması olarak kaleme alınan bu araştırmanın kapsamı ve sınırlılıkları; giriş, bölümler ve sonuç kısmından oluşmakla beraber, konusu; Türkmenlerin Ön Asya'ya göç ettikleri ilk dönemlerden itibaren başlamakla beraber özellikle de son yüzyılda Suriye idaresinden sorumlu iktidarların Türkmenlere yönelik faaliyetleri ile 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı'nın Türkmenler üzerindeki göç hareketliliğinin etkilerine yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda Suriye Türkmenlerinin tarihsel süreci ve 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı'yla başta Türkiye olmak üzere başka ülkelere göç etmeleri, göç sırasında veya göç sonrasında etkili olan faktörlere dair şu sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

1. Suriye'de Türkmen varlığına ilişkin kayıtlar hangi döneme kadar uzanmaktadır?
2. Suriye'den gerçekleşen göçlerin nedenleri nelerdir?
3. Türkmenlerin Suriye'den Türkiye'ye göç etme sebepleri nelerdir?
4. Geçmişten günümüze Suriye Türkmenlerinin Türkiye ile ilişkileri ve bağları nasıl gelişmiştir?
5. Suriye Türkmen sığınmacıların Suriye'de yaşanan iç savaş sırasında ve Türkiye'ye göç sürecinde yaşadıkları zorluklar nelerdir?

Konu ile İlgili Araştırmalar

2010 yılından itibaren Arap coğrafyasında baş gösteren hükümet aleyhindeki protestolar zamanla daha fazla geniş bir alana yayıldı. Önce Tunus, Mısır ve Libya'da başlayan ayaklanmalar, ardından Yemen ve Suriye'de de etkisini göstermeye başladı. Arap coğrafyasındaki bu ayaklanmalar, literatürde Arap Baharı olarak adlandırılmaya başladı. Bu araştırma, 14 Mart 2011 tarihinde başladığı kabul edilen Suriye İç Savaşı ve Suriye Türkmenlerinin göçüne etkisini ortaya koymayı hedeflemiştir. Bu bağlamda çalışma, Suriye İç Savaşı'nın Türkmenler üzerindeki etkisi ve göçlerindeki rolleri ele alarak, göç sonrasında meydana gelen olgusal problemlere açıklık getirmesi açısından önem taşımaktadır.

Mısır, Tunus, Libya, Yemen ve Suriye'de ortaya çıkan ayaklanmalar bölgede yaşayan farklı etnik ve dini kimliğe mensup milyonlarca insanın kaderini değiştirdiği gibi asırlardır Suriye'de yaşayan Suriye Türkmenlerine de dikkat çekmiştir. Nitekim

2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı'na kadar bu bölgedeki Türkmenlerin konu olduğu akademik çalışmanın sayısı yok denecek kadar azdır. 2011 yılında itibaren sayıları artmaya başlayan Suriye Türkmenleri konulu araştırmaları kısaca şu şekilde sıralamak mümkündür:

Mustafa Ertuğrul Çeker'in 2010 yılında hazırladığı *Suriye Türkleri ve Türkiye-Suriye İlişkileri (Osmanlı Dönemi)* adlı yüksek lisans tezi, Suriye Türkmenlerinin Suriye'ye göçlerini ve bölgede hakimiyet kuran devletlerin tarihine ışık tutmaktadır. Araştırma, Suriye Türkmenlerinin asırlar boyunca farklı devletlerin egemenliğinde yaşamalarına rağmen kendi öz benliklerini koruduklarına dair veriler içermesi bakımından önem taşımaktadır.

Fatih Kirişçioğlu tarafından 2013 yılında hazırlanan *Suriye'de İç Savaş Süreken Suriye Türkleri* isimli rapor; Suriye'de yaşayan Türkmenlerin tarihsel süreçlerini ele almanın yanı sıra son yüzyılda bölgedeki Türkmenlerin Suriye rejimi tarafından sistematik bir asimilasyon politikasına maruz bırakıldığına dikkat çekmektedir. Bu araştırma, Suriye Türkmenlerine yönelik bilinçli ve planlı bir şekilde Araplaştırma politikasının yürütüldüğünü göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Cihat Burak Korkmaz ve Latif İltar tarafından 2016 yılında müştereken hazırlanan *Bayır-Bucak Türkmen Bölgesindeki Türk Varlığı ve Bölgede Mücadele Veren Gruplar* adlı çalışma Suriye İç Savaşı'nın ilk beş yılında Suriye'de Türkmenlerin lehine mücadele eden milis kuvvetleri incelemektedir. Bu bağlamda mücadele eden Nureddin Zengi Tugayı, Şüheda el-Cebel el-Türkmen Tugayı, Memduh Culha, Birinci Sultan Selim Tugayı, Sultan Abdülhamid Tugayı, Türkmen Dağı Tugayı ve İhva Billah Tugaylarının faaliyet alanı ve mücadelelerini mercek altına almaktadır.

Abdullah Aydın tarafından 2017 yılında kaleme alınan *Kopuştan Günümüze Suriye Türkmenleri (1918-2014)* adlı yüksek lisans tez çalışması, 10. yüzyıldan itibaren Türkmenlerin kitlesel göçler halinde Suriye'ye yerleşmelerini konu edinmektedir. Bilhassa da Selçuklu ve Osmanlılar dönemindeki sürecini mercek altına alan araştırmanın asıl dikkat çektiği dönem 1918-2014 yılları arasını kapsamaktadır. Araştırma, 2011 yılında patlak veren Suriye İç Savaşı'nın Türkmenler üzerindeki toplumsal problemlerine açıklık getirmesi bakımından önem taşımaktadır.

Duygu Şerife Yıldırım'ın 2017 yılında hazırladığı *Suriye'den Türkiye'ye Göç Etmiş Türkmenler Üzerine Bir Araştırma* adlı yüksek lisans tezi, göç ve göç sonucu kültürel süreçlere ilişkin kavramlar, uluslararası göçe yönelik yaklaşımlar, zorunlu göçler, Suriye Devleti, Suriye'de Türkmen varlığı ve Suriye'den göçler konu başlıklarından oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile göç eden Suriye Türkleri ile birebir görüşmeler gerçekleştirilerek, göç olgusuna bizzat şahit olan kişilerin gözlemlerini aktarması açısından önem arz etmektedir.

Kadriye Ayrik'ın 2017 yılında hazırlamış olduğu *Suriye'li Türkmen Toplumunun Yaşadıkları ve Arap Medyasının Türkmenlere bakış açısı* adlı araştırma, Suriye Türkmenlerinin Suriye'deki varlığı ve yine bölgedeki tarihsel aşamalarına dikkat çekerek, Arap medyasında Türkmenlere yönelik yayınlanan haberlerin içeriğini incelemektedir. Çalışma, Suriye'de Türkmenlere yapılan sistematik asimilasyon politikalarını ve etnik temizlik girişimlerine dikkat çekmesi açısından önem taşımaktadır.

Tarik Sulocevizci'nin 2017 yılında kaleme aldığı *Suriye Türkmenlerinin Rejim ve Muhalefet ile İlişkileri (1918-2017)* adlı yüksek lisans tezi; Suriye'nin İngiltere ve Fransa'nın himayesine girdiği dönemlerden itibaren geçirmiş olduğu süreci ele alarak, son yüzyıl boyunca Suriye'de Türkmenlere yönelik uygulanan Araplaştırma politikasına dikkat çekmektedir. Bu bakımdan çalışma, ülke rejiminin Suriye Türkmenlerine yönelik uyguladığı muamele ve Türkmen varlığının nasıl korunduğuna dair ip uçları barındırmaktadır.

İsmet Bozoğlan'ın 2018 yılında kaleme aldığı *Dünden Bugüne Suriye Türkmenleri I, Bayır-Bucak Türkmenleri* adlı kitap çalışması Suriye'nin Bayır-Bucak bölgesinde yaşayan Suriye Türkmenlerini konu edinmektedir. Bilhassa da 2011 yılından itibaren Türkmenlerin karşılaştıkları sosyal problemlerin yanında yine Türkmenlerin gelenek ve göreneklerine ışık tutması bakımından önem taşımaktadır.

Abdülhalik Bakır ve Süleyman Pekin tarafından müştereken 2019 yılında hazırlanan *Kuzey Suriye'deki Türkmen Yerleşimlerinin Çağdaş Tarihi ve Stratejik Altyapısı Üzerine Genel Bir Değerlendirme* adlı çalışma, son bir asırlık sürede Suriye'de yaşanan toplumsal hadiseler ve bu hadiseler sırasında Türkmenlerin

karşılaştıkları problemlere dikkat çekmektedir. Çalışma, Suriye’deki Türkmen yerleşimlerinin demografik yapısını irdeleyerek, savaş sonrasında bölgede kurulacak yeni düzende Türkmenlerin de söz hakkı olduğunu vurgulayarak, bölgedeki barışın tesis edilmesinde Türkmenlerin önemli bir aktör olduğunu vurgulaması açısından önem taşımaktadır.

Mehmet Delioğlu (2022)’nın hazırladığı “*Suriye Türklerinin Göçlerinin Antakya’ya Göçleri (2011-2020)*” başlıklı yüksek lisans tezi, Bayır-Bucak Türkmenleri başta olmak üzere Suriye’de ikamet eden ve 2011 Suriye İç Savaşı’yla beraber yurtlarını terk etmek zorunda kalan Suriye Türkmenlerinin göç serüvenini ele almaktadır. Çalışma, özellikle de göç eden Suriye Türkmenlerinden Antakya’ya yerleşmiş olanlarıyla yapılan görüşmeleri yansıtarak Türkmenlerin göç sürecinde ve göç sonrasında karşılaştıkları problemleri ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

BÖLÜM I

1. SURİYE TÜRKMENLERİNİN TARİHİ

1.1. Türklerin Ön Asya'ya Girişi

Selçuklu Devleti'nin kurulmasıyla birlikte 1055 yılında Tuğrul Bey Bağdat üzerine sefer düzenlemişti. Tuğrul Bey bu sefer ile sadece Bağdat'ı kontrol etmeyi değil günümüz Suriye topraklarını da ele geçirmeyi amaçlamıştı. Ayrıca Mısır'ı merkez edinen Şii-Fatımi egemenliğine son vermeyi hedeflemekteydi. Tuğrul Bey, bu amaçlarına erişemediği gibi fethettiği yerler sadece bugünkü Irak topraklarından ibaretti. Selçukluların fethettikleri toprakları Akdeniz'e ulaştıran, Sultan Alp Arslan ve oğulları Melik Şah ile Tutuş olmuştur. Bu dönemle birlikte Suriye'den Filistin'e kadar olan bölge Türk etkisine açık hale geldi. Bu etki ile kalabalık Türkmen boylarının bölgeye göç ettiği düşünülmektedir. Göç hareketliliğinin yoğun olduğu bu dönemde Suriye coğrafyası Şii-Fatımi Devleti egemenliğindeydi. Bu dönemde Türkmen boylarının göçleri sebebiyle Suriye'de kurulan hâkimiyet tehdit altındaydı. Selçuklu Devleti'nin başlattığı akınlar sebebiyle Suriye topraklarının savunması Türkmenlere kaldı (Yinanç, 2020, s. 44).

Suriye'ye yönelik akınlardan bahseden ilk kaynakların yazarları olan Bizanslı ve Arap tarihçiler, Türkmenlerin Suriye'ye gelişini 1063-1064 yılları arasında tarihlendirmektedir. Belirtilen tarihlerde Hanoğlu Harun önderliğindeki 1000 kişilik bir Türkmen boyunun Halep civarına gelerek yerleştiği rivayet edilmektedir. Bu tarihlendirme, 12. ve 13. yüzyılda yaşamış muhtelif Müslüman vakanüvisler tarafından kaleme alınan eserlerde de doğrulanmaktadır (Sevim, 2006, s. 17). Arapça yazılan kaynaklarda "İbn Han" olarak zikredilen bu Türkmen Beyi'nin Türkistan Hakanı Tamgaç Han'ın oğlu olduğu ve babasına başkaldırarak Selçuklu saflarına

katıldığı bildirilmektedir. Nitekim Selçuklu saflarına katıldıktan sonra Anadolu içlerine yapılan akınlara katıldığı belirtilmektedir (Yinanç, 2020, s. 53). Bu dönemde Halep'i egemenliği altına almaya çalışan Mirsadoğullarından Mahmud ile Atiyye arasındaki mücadelede belirleyici bir rol üstlenmiştir (Sevim, 2006, s. 17). Bu tarihten sonra Suriye ve Filistin coğrafyasındaki Türkmen nüfusunun giderek arttığı düşünülmektedir (Gök, 2014, s. 220).

Sultan Alp Arslan döneminde birçok Türkmen beyi bölgeye akın düzenlemiştir. Nitekim Harun, Şöklü, Kurlu, Atsız, Afşin, Ahmedşah, Sunduk adındaki Türkmen beyleri Suriye'ye Alp Arslan döneminde gelen akıncı beyleridir. Bu akıncı beylerinden Kurlu ve Atsız önderliklerini yaptıkları Türkmen boylarına kalıcı yurt bulma maksadıyla fetih harekâtı yapmışlardır. Suriye bölgesinde görülen bu askeri organizasyonların bazısı isyan niteliği taşımaktadır. Yine kaynaklara göre Malazgirt savaşı öncesi Halep civarında Türkmen nüfusunun oldukça arttığı belirtilmektedir (Turan O., 2021, s. 169).

Sultan Alp Arslan döneminde gerçekleşen bu Türkmen topluluklarından en dikkat çeken Yabgulu Türkmenleridir. Birçok kayıta ismi zikredilen bu Türkmen boyu, Şii-Fatımi valisi ile ittifak anlaşması yaparak Araplara karşı bir mücadeleye giriştikleri bilinmektedir (İbnu'l-Cevzi, 2011, s. 153). Ayrıca bahsi geçen Türkmen boyunun Alp Arslan'dan kaçarak bu bölgeye yerleştiklerine dair bazı görüşler bulunmaktadır. Halep civarında yerleşmeye başlayan bu boyun Yaruklu Türkmenlerinin 24 Oğuz boyundan biri olan Yivalara mensup olduğu da düşünülmektedir (Gök, 2014, s. 222).

Suriye'ye yerleşen Türkmenler, Filistin topraklarına kadar ilerlemiştir. Şii-Fatımi Devleti'nin zayıflığını fırsat bilen Türkmenler, bölgede yaşayan diğer etnik unsurlarla bir mücadeleye girişmiş ve egemenlik kurdukları yerlerde iskân mahalleri oluşturmuştur. Önemli tarım arazilerinin bulunduğu Taberiye, Remle, Trablusşam ve Suriye'nin önemli bir kısmı Türkmenlerin iskan alanlarına örnek olarak gösterilebilir (Sevim, 2000, s. 49).

Sultan Alp Arslan Suriye ve havalisinin kapılarını Türkmenlere açan ilk Türk hükümdarıdır. Bu bağlamda 1071 yılında gerçekleştirdiği Halep kuşatması önemli bir kırılma noktası olarak görülmektedir. Sultan Alp Arslan Halep'i kontrolü altına aldıktan sonra Mısır üzerine sefer düzenlemek niyetindeyken Bizans ordusunun

harekete geçtiğini öğrenmesi üzerine Mısır seferinden vazgeçmiş ve Anadolu içlerine gelip Malazgirt ovasında Bizans ordusuyla savaşma kararı almıştır (Gök, 2014, s. 224). İlk dönemde görülen en önemli gelişme şüphesiz Kutalmışoğullarının ortaya çıkması ve Süleyman Şah'ın görülmesidir. Selçuklu tarihçisi Osman Turan'a göre Süleyman ve Kutalmış'ın diğer oğulları Sultan Alp Arslan tarafından esir alınmıştır. Daha sonra affedilen Süleyman Şah ve Kutalmış'ın diğer oğulları Nizâmülmülk 'ün önerisiyle Suriye'ye gönderilmiştir (Turan O., 2021, s. 149) Nitekim 1064 yılındaki gazalarda Alp Arslan'ın diğer şehzadeler ile birlikte Süleyman'a görev verdiğini belirtmektedir. Buna Kutalmış'ın oğlu Süleyman'a Alp Arslan Diyarbakır ve Şam yöresini vermiştir. Lakin Suriye'de bulunan diğer emirlerin kendisini öldürmek istediklerini bilen Süleyman Şah Rum gazasına çıkmıştır (Turan O., 2021, s. 64).

Suriye'de Türkmen nüfusun iskanı ve bölgede Türk hakimiyet alanının genişlemesinde etkili olan kişilerden bir diğeri de Sultan Melikşah döneminin önemli komutanlarından Atsız'dır. Bu bağlamda Türk egemenliğinin Suriye'ye yayılması ve kökleşmesinde Atsızın önemli çabaları görülmüştür. Ayrıca Atsız'ın Kudüs şehrini ele geçirerek buraya yerleşmesi, şehrin talan edilmesine müsaade etmemesi, halka merhametli davranması ve Şii-Fatımi halifesi adına okutulan hutbeyi Sünni-Abbasi halifesi adına okutması Sahibü'l-Şam unvanı almasını sağlamıştır. Zira kendisine bu unvanın verilmesinde Suriye Selçuklu melikliğinin yönetim merkezi olan Şam'ı kontrol etmesi etkili olmuştur (Gök, 2014, s. 228).

Kutalmışoğulları bu tarihten sonra Anadolu içlerindeki Bizans'a ait kalelere saldırılar düzenlemiş, Kütahya civarında bulunan Porsuk çayı kıyılarında üs kurdukları bilinmektedir. Burada iken Bizans'a bağlı vali ve beyler ile siyasi münasebet kurdukları kaynaklarda belirtilmektedir. Kutalmışoğullarından Süleyman ile Mansur arasındaki mücadelelerde Anadolu beyleri Süleyman tarafında saf tutmuşlardır (Yinanç, 2020, s. 85-86).

Suriye coğrafyasında Selçuklu hâkimiyetinin giderek artmasında Komutan Atsız'ın Filistin bölgesindeki faaliyetleri etkili olmuştur. Zira Atsız, Kudüs'ten sonra Filistin'in diğer yerleşim alanlarında da Selçuklu hâkimiyetini sağladıktan sonra Suriye'nin en büyük kenti olan Şam'daki Şii-Fatımi egemenliğine son vererek burada Selçuklu hakimiyetini tesis etmeyi başarmıştır. Bu hadiseler Selçuklu melikliğinin idari merkezinin Şam olarak belirlenmesinde önemli derece de etkili olmuştur. Yalnız uzun süren mücadelelerde Şam şehrinin etrafındaki tarım arazileri harap olmuştur.

Ayrıca şehrin içindeki evler de oturulacak durumda değildi. Atsız şehir ve çevresinde iskân hareketine girişerek şehri yeniden imar ettirmiştir. Ne var ki yaşanan mücadeleler sebebiyle bölgedeki nüfusun aynı kaldığını söylemek zordur. Yaşanan yağmalar nedeniyle bölgede iktisadi dengeler de oldukça bozulmuştur (Sevim, 2000, s. 81).

Sultan Melik Şah tarafından Komutan Atsız'ın yerine atanan Tutuş'un görev yaptığı süreç de Suriye'nin iskânı için en önemli dönemdir. Suriye meliki olarak tayin edilen Tutuş'a yardımcı olmaları maksadıyla Sultan Melik Şah tarafından Afşin, Sunduk ve Dilmaçoğlu beylerinin yanında Arap olan Musul Emiri Müslim'de gönderilmişti. 15 yıl süren bu dönem, Selçuklu idaresinin bölgede sağlamlaştırılmasına katkılar sundu. Ayrıca Halep, Hama ve Humus gibi şehirler de Selçuklu hâkimiyetine girmişti. Bunun yanı sıra Filistin bölgesinin önemli bir kısmı Tutuş'un kontrolü altına girmişti. Yine Eksük Bey'in oğlu Artuk Beyi Kudüs valisi olarak ataması da Türkmenlerin bu bölgede egemenlik sağladıklarının bir diğer göstergesi olmuştur. Bölgedeki diğer şehirlere göre Halep fethinin gecikmişse de buranın daha önceden Türkmen boylarının yerleşim merkezi olması sebebiyle iskânı ve hâkimiyeti kolaylaştırmıştır. Türkmen egemenliğinden önce Halep'te siyasi roller edindikleri bildirilmiştir. Tutuş kuzey Suriye'yi kontrolü altında bulunduran Mirsadoğulları ve Musul civarında faaliyet gösteren Ukayloğulları'nın dirençli savunmaları nedeniyle bölgeyi egemenliği altına almada gecikmiştir (İbnu'l-Cevzi, 2011, s. 233).

Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şah neticesinde hayatını kaybedeceği bir egemenlik mücadelesine girmiştir. Bizanslı tarihçilerin yazmış olduğu eserlerde 1080 yılında Süleyman Şah'ın sultan unvanını kullanarak bağımsız hareket etmeye başladığı bildirilmiştir. Bu gelişmeler yaşanırken Süleyman Şah 1082'de Tarsus'u fethetmiştir. Bu esnada Fatımilerin Trablusşam valisinden kadı ve hatip istemiştir. Bazı kaynaklar bu talebi tüm hanedanın mensubu olduğu Sünniliğe aykırılık teşkil ettiğini Süleyman Şah'ın bu talebinin Şiiliğe meyletmesi olduğunu beyan etmişlerdir. Hal böyleyken Osman Turan'ın eserlerinde değindiğine göre; Uç Gazisi Süleyman'ı Şii halifeye tabi olmaktan vazgeçirmek maksadıyla sultanlık verildiği gibi yorumlarda bulunmaktadır. Süleyman Şah Tarsus'un fethinden sonra Adana yöresinin kontrolünü eline alarak gözünü Antakya bölgesine dikmiştir (Kafesoğlu, 2014, s. 81-82)

Antakya'da o sıralarda Ermeni asıllı bir general olan Filaretos hüküm sürmekteydi. Filaretos Bizans valisi olmakla birlikte bölgedeki güçlü Müslüman idarecilere vergi vermektedir. Bu politika ile egemenliği altındaki toprakları İslam ordularının istilasından korumaktaydı. (Kafesoğlu, 2014, s. 69)

Süleyman Şah'ın Antakya'ya saldırısı çok ani olmuştur. Vakanüvislerin aktardığına göre şehir bir gecede düşmüştür. Süleyman Şah şehrin yağmalanmasına müsaade etmemiştir. Şehirde yaşayanlara zulüm edilmesinin önüne geçilmiş Hristiyan tebaanın kızları ile evlilik men edilmiştir. Bölgenin en büyük kilisesi olan Büyük Mar Cassianus kilisesini fethin sembolü olarak camiye çevirmesi nedeniyle Hristiyan ahaliye yeni bir kilise yapma müsaadesi verilmiştir (İbnu'l-Cevzi, 2011, s. 229). Antakya'nın fethiyle beraber çevre yerleşim birimleri de Süleyman Şah'ın kontrolüne girmiştir. Böylece Anadolu Selçuklularının sınırları Halep şehrine kadar dayanmış bulunmaktaydı. (Yinanç, 2020, s. 100)

Süleyman Şah'ın Antakya'yı fethetmesi bölgedeki diğer güçleri endişelendirmiştir. Musul emiri Müslim Halep üzerinde hak iddia etmekteydi. Bu sebeple Süleyman Şah'a karşı Tutuş ile anlaşmazlığı olmasına rağmen ittifak yapmak zorunda kalmıştır. Süleyman Şah'ın gücü iki düşmanı bir araya getirmiştir. Bölgedeki bir diğer güç olan Artuk Bey'de bu ittifaka destek vermektedir. Melik Şah'ın yerine Fatımi halifesi Muntasır Billah'tan yardım istenmiş ve adına hutbe okutulması kararlaştırılmıştı. Artuk Bey Tutuş'un egemenlik alanını genişletmek adına Diyarbakır bölgesine emrindeki birlikleri göndermiştir. Fakat bu hamle Melik Şah tarafından isyan olarak nitelendirilince geri çekilerek sultana sadakatle bağlı olduğunu ilan etmek durumunda kalmıştır. Tüm bunlar yaşanırken Melik Şah Suriye'nin kuzeyini Musul emiri Müslim'in kontrolü altına bırakmıştır. Bu hamlenin amacı Tutuş'un yönetimde hak iddia etmesinin önüne geçmek maksadıyla Anadolu ile Suriye melikliği arasında bir tampon bölge oluşturulması anlamı taşıyordu (Sevim, 2000, s. 99).

1060 yılından beri Mirsadoğulları'nın egemenliği altında bulunan Halep'i 1080 yılında alarak Sultan Melik Şah adına hutbe okutan Musul emiri Müslim, Süleyman Şah'tan Antakya bölgesinde yaşayan gayri Müslimlerin sultana ödediği haracı bundan sonra kendisine ödemesini istemiştir. Süleyman Şah bu talebi reddetmiş bunu üzerine Müslim, Arap ve Türkmenlerden oluşan birlikler ile saldırıya geçmiştir. Halep civarında karşılaşılan kuvvetlerden Süleyman Şah Müslim'i bozguna uğratmıştır. Çatışmanın seyri Müslim tarafında bulunan bazı Türkmen birliklerin Süleyman Şah

tarafına geçmesiyle değişmiştir. Müslim ise çatışmada “Ey Uğursuz Suriye” diyerek vefat etmiştir. Savaşın akabinde Halep kenti Süleyman Şah birlikleri tarafından kuşatıldı. Halep’in güneyinde Tutuş’un birlikleri ile savaşa tutuşan Süleyman Şah birlikleri bozguna uğratıldı. Süleyman Şah bu çatışmada vefat etti (Sevim, 2000, s. 129-130).

1086 yılında Halep’e gelen Sultan Melik Şah Halep kalesini Salim b. Malik’ten teslim almıştır. Antakya’ya geçen Sultan, burayı Süleyman Şah’ın vezirinden almıştır. Melik Şah, Suriye’ye ulaştıktan sonra Akdeniz kıyılarına kadar dolaşmıştır. Ardından Doğuya dönüş yolunda vefat eden Süleyman Şah’ın oğulları Mahmud Kılıçarslan ile Davud Kılıçarslan’ı yanına almıştır. Süleyman Şah’ın bu iki oğlu Berkyaruk zamanına kadar Horasan Kalesi’nde esir tutulmuştur (Yinanç, 2020, s. 191). Tutuş, Melik Şah’ın vefatı üzerine yaşanan gelişmeler sonrasında bir daha Halep üzerine sefer düzenlememiştir. Melik Şah’ın vefatı sonrasında yaşanan taht kavgaları sırasında hayatını kaybeden Tutuş’tan sonra Suriye Melikliği iki oğlu arasında paylaştırılmıştır. Tutuş’un oğullarının hâkimiyeti ise 1. Haçlı seferi başladığı döneme kadar sürmüştür (Sevim, 2006, s. 52).

XI. yüzyılda Suriye’de başlayan Büyük Selçuklu İmparatorluğu hâkimiyetinin kısa sürmesinin nedenlerinden belki de en önemlisi Haçlı seferlerinin başlamasıdır. 1128 tarihinde Selçuklu emirlerinden Musul atabeyi İmadeddin Zengi’nin Haçlı askerlerini Halep’ten çıkarması üzerine, oğlu Nureddin Zengi Suriye’de tekrar egemenliği ele geçirmiştir. 1171 yılında ise Zengilerin komutanı olarak sefer düzenleyen Selahaddin Eyyubi, Fatımi devletini yıkarak Suriye ve Mısır topraklarını kapsayan büyük ve güçlü bir devletin temellerini atmıştır (Aydos & Duran, 2000, s. 124).

Selahaddin Eyyubi’nin vefatından sonra Suriye coğrafyası Memluklu hâkimiyetine girmiştir. 1260 yılında Sultan Baybars liderliğindeki Memluk ordusu, Ayn Calut Savaşı’nda Moğolları mağlubiyete uğratmış ve Suriye’deki hâkimiyetini güçlendirmiştir. 1243 yılında Anadolu Selçukluları Köseadağ Muharebesi’nde Moğollara yenilmiş ve Anadolu kaosa sürüklenmiştir. Bu kaotik ortamdan uzaklaşmak isteyen bazı Türkmen boylarının varış noktası da yine Suriye toprakları olmuştur (Kafalı, 2013, s. 21).

1.2. Osmanlı Devleti Döneminde Suriye Türkmenleri

Yavuz Sultan Selim, 1516 yılında Memluk Devleti üzerine düzenlediği sefer ile Mercidabık Savaşı'nı kazanmış, neticesinde Hama, Humus, Halep ve Şam gibi önemli şehirleri egemenliği altına almıştı. Bu şehirlerden başka Filistin bölgesinde de stratejik noktaları ele geçiren Osmanlı İmparatorluğu bölgede hâkimiyetini perçinlemiş oldu. Osmanlı Devleti, fethedilen bu bölgeyi dört farklı eyalete bölerek idare etmiştir. Bu eyaletler Akka, Şam, Halep ve Trablusşam'dır. 402 yıl süren Osmanlı hâkimiyeti bölgeye huzur, refah ve güven getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu bölgede güçlü bir merkezi otorite kursa da yarı özerklik ile bu bölgede yaşayan halkların hukukunu gözetmiştir (Erendor, 2016, s. 97-98).

17. yüzyılda Anadolu içlerinde başlayan Celali İsyanları Orta Anadolu'yu kaosa sürükledi. Tebaanın can ve mal güvenliği bulunmamakla beraber Kuzey Suriye'deki birçok yerleşim birimi de bu isyanlardan nasibini almıştır (Kafalı, 2013, s. 33). Anadolu'yu kasıp kavuran bu isyanların neticesinde bazı Türkmen boylarının Rakka bölgesine göç ettikleri bilinmektedir (Kirişçioglu, 2013, s. 27). Bunun neticesinde Arapların yoğun olarak yaşadığı vilayetlere Türk valiler yerine yerel yöneticiler atanmaya başlamıştır (Maden, 2014, s. 17). Bu atamaların neticesinde bölgede Osmanlı egemenliği gittikçe zayıflamıştır. İlaveten Fransız Devriminin neticesinde oluşan milliyetçilik akımı ile bölgede ayrılıkçı isyanlar baş göstermeye başlamıştır. Dolayısıyla isyanlar, bölgeyi batılı devletlerin müdahalesine açık hale getirmiştir (Gündoğan, 2021, s. 29).

Napolyon Bonaparte komutasındaki Fransız ordusu Mısır'a sefer düzenlemiş buradan Suriye üzerine düzenlediği saldırı Cezzar Ahmet Paşa tarafından Akka'da geri püskürtülmüştür. Suriye'yi hâkimiyeti altına almak isteyen Napolyon bölgenin yerlilerinden olan Hristiyan tebaadan destek istemiştir. Lübnan ve Suriye'de yerleşik olan Hristiyanlar bu teklifi reddedince Dürziler ve Sünni Araplara bağımsızlık ümidi vererek bölgede hâkimiyet sağlamak istemiştir. Bu girişimde Napolyon için hüsrarla sonuçlanmıştır. Bu arada Osmanlı İmparatorluğu Mısır'ı Napolyon'un işgalinden kurtarmak için Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı bölgeye göndermiştir. Mehmet Ali Paşa Fransızların bölgeden geri çekilmesiyle düzensiz başıbozuk askerleri komutası altında toplayarak düzenli bir kuvvet haline getirmiştir (Erciyes, 2004, s. 41).

Fransız tehlikesini savuşturmak için bölgeye gönderilen Mehmet Ali Paşa, Osmanlı için daha büyük bir tehdit olacaktı. Bölgede git gide zayıflayan Osmanlı idari

boşluğunu avantaj olarak değerlendiren Mehmet Ali Paşa, Mısır'da yerleşik bulunan Kölemenleri Osmanlıya karşı kışkırtmıştır. Bu isyan bölgede Osmanlı Devleti'nin atadığı vali olarak görev yapan Hüsrev Paşa'nın İstanbul'a kaçmasına neden olmuştur. Osmanlı yönetimi ise bölgede isyana hazırlanan Vahhabi tehlikesini bertaraf etmesi karşılığında Mehmet Ali Paşa'yı Mısır valisi olarak tayin etmiştir. Bu ayaklanmayı bastırmasıyla itibar kazanan Mehmet Ali Paşa, İstanbul yönetiminin kendisinden rahatsız olduğunu öğrenmiş ve kendisine düzenlenecek olası bir komplonun önüne geçmek maksadıyla Suriye'yi ele geçirmek için plan yapmaya başlamıştır. Balkanlarda milliyetçilik akımının etkisiyle başlayan Yunan ve Mora isyanı Osmanlı'nın tüm dikkatini o bölgeye çekmiştir. Bunu fırsat olarak gören Mehmet Ali Paşa, oğlu İbrahim Paşa komutasında 24.000 kişilik bir askeri kuvveti Akka'ya göndermiştir. Mısırdaki kontrolü sağladığı zamandan beri tam teşekküllü bir donanma kuvveti kuran Mehmet Ali Paşa hem karadan hem denizden saldırarak tüm Suriye'yi 1832 yılı sonlarına kadar işgal etmiştir (Altundağ, 1987, s. 567-569).

Mehmet Ali Paşa'nın döneminde Suriye'ye yabancı ilgisi artmıştır. Hristiyan misyonerler ülkenin birçok yerinde faaliyetlerde bulunmuş, okul ve hastaneler kurmuştur. Bu tip misyonerlik faaliyetleri ise bölgedeki dini çeşitliliği arttırmıştır. Bölgedeki bu durumu fırsat bilen Osmanlı yönetimi, harekete geçmişse de Mehmet Ali Paşa komutasındaki kuvvetlere karşı üstünlük sağlayamamıştır. Duruma müdahil olan Avrupa, Osmanlı Devleti ile Mehmet Ali Paşa arasında aracı olmuş ve Mehmet Ali Paşa'nın Suriye'den çekilmesi karşılığında anlaşma imzalanmıştır. İmzalanan bu anlaşma neticesinde Suriye tekrar Osmanlı devleti hâkimiyetine girmiştir (Ünal, 1977, s. 200-201).

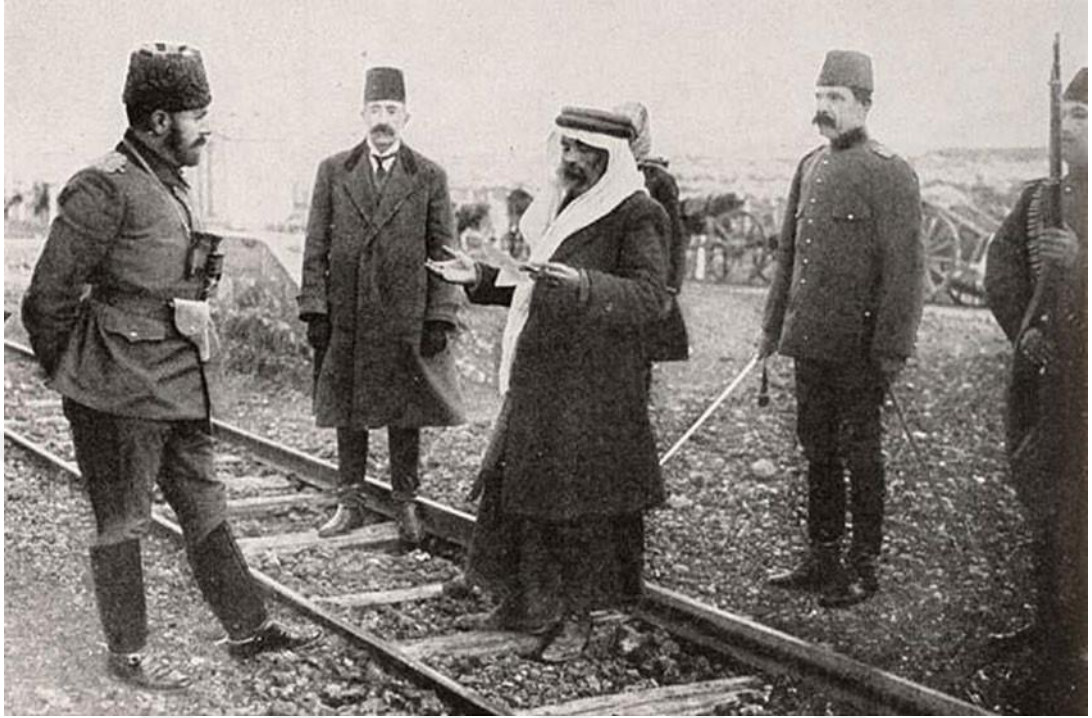
1856 yılında Islahat Fermanı'nın ilan edilmesi gayri müslim tebaanın devlete olan bağlılığını pekiştirmesi için atılan önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Zira bu fermanın ilan edilmesiyle Osmanlı ülkesi siyasi, iktisadi ve kültürel olarak Avrupa etkisi altına girmiş bulunmaktaydı. 1839 yılında ilan Tanzimat Fermanı beklenen etkiyi gösterememiş, milliyetçilik fikirleri Osmanlı Devleti'nde yaşayan diğer milletler arasında hızla yayılmaya başlamıştır. Bu etkiyi yok etmek için Osmanlı Devleti 1856 yılında Avrupalı devletlerin telkiniyle Islahat Fermanını ilan etmiştir. Bu ferman ile gayrimüslimler Müslüman halk ile eşit sayılmıştır. Gayrimüslimlere tanınan haklar Suriye'de yaşayan Müslüman tebaa tarafından tepkiyle karşılanmıştır. I. Meşrutiyet'e kadar devam eden bu süreçte Avrupalı güçler sürekli Osmanlı içinde

yaşayan Hristiyan tebaayı kışkırtmış, çıkan isyanları bahane ederek Osmanlının iç işlerine müdahale etmiştir. Böylece tüm Osmanlı coğrafyasında olduğu gibi Suriye’de de Müslüman-Hristiyan çatışması giderek şiddetlenmiştir (Ülman, 1966, s. 175).

I. Meşrutiyet’in etkisiyle Avrupa’da eğitim gören Suriyeli aydınlar ulusçuluk fikirlerini Suriye içinde yaymaya başlamışlardır. İngiltere ve Fransa gibi imparatorluklar bu fikirleri yayan şahıs ve cemiyetleri el altından desteklemekteydi. Osmanlı’nın artık bölgedeki hâkimiyeti tamamen yitirmesi ülkede misyonerlik faaliyetlerini arttırmıştır. Bu faaliyetlerinin artması ve ülke sathına yayılması Arap milliyetçilerine daha kolay destek ulaştırılmasına olanak tanımaktaydı. Britanya’nın körüklediği Müslüman toplumu hilafetten koparma düşünceleri bölgede hızla yayılıyordu. II. Abdülhamid döneminde bölgede artan bir İngiliz ve Fransız baskısı göze çarpmaktadır. II. Meşrutiyetin ilanı ile Fransızlar ve İngilizler sömürgecilik maksadıyla Arap milliyetçilerinin örgütlenmesi için kurmak istedikleri cemiyetler ve basın araçları için destek olmuşlardır. Osmanlı devleti ise oluşturulmak istenen etkiyi kırmak için misyoner okullarına karşı modern devlet okullarının kurulmasını teşvik etmiştir. Hristiyan Araplar bölgede milliyetçi akımların güçlenmesine ve hızla yayılmasında başlıca etken olmuştur. İTF iktidarında oluşan milliyetçilik etkisini kırmayı amaçlayan II.Meşrutiyetin ilanı beklenen etkiyi yaratamamıştır. Arap milliyetçilerinin talepleri ise; Âdem-i Merkeziyet yönetiminin uygulanması, Arapçanın resmi dil olarak kabul edilmesi, Araplara siyasi haklar tanınması ve yerel yöneticilerin Araplardan seçilmesidir. Bu taleplerin bağımsız bir Arap Devleti oluşturmanın ön adımları olduğu bilinmekteydi. Zira bağımsızlık fikrini dillendirmek için 1913 yılında Paris’te bir Arap kongresi düzenlenmiştir. Bu kongrede daha çok Âdem-i Merkeziyetçidir idari yapılanma üzerinde durulmuş bağımsız bir Arap devleti kurma fikri dillendirilmemiştir (Kılınçkaya, 2004, s. 69-74).

Cemal Paşa Osmanlı Devleti’nin 1. Cihan Harbi’nde savaştığı cephelerden olan Suriye-Filistin Cephesi kumandanlığına tayin edilmişti. Bu göreve ek olarak IV. Ordu komutanlığı görevi verilen Cemal Paşa burada Arap ayrılıkçılarına karşı mücadele etmekteydi. Öncelikli hedef olarak Arap ayrılıkçıların itilaf devletleri ile münasebette bulunmasını önlemek olarak belirlenmişti. Cemal Paşa Osmanlı idaresini tekrar tesis etmek için sert bir politika uygulamıştır. Bu sert politikalara ek olarak bölgede yaşayan halkın devlete olan güvenini tekrar tesis etmek için uzlaşmacı bir yaklaşımda ortaya koymaktaydı. İktidarda olan İTF ‘nin Türkçü politikaları Arap

ulusçuları tarafından tepki ile karşılanmaktaydı. Buna rağmen Cemal Paşa Arap milliyetçilerinin tekrar devlete kazandırılabilceği inancını taşımaktaydı. (Artuç, 2008, s. 262)

Resim 1-1. Cemal Paşa bir Arap ileri geleniyle tam da tren rayları üzerinde konuşuyorken çekilmiş bir fotoğraf.¹

Arap milliyetçiliğın yayılması için Mısır'da basılıp Suriye'ye getirilen neşriyatın bölgeye sokulmasını yasaklayan Cemal Paşa, Müslüman Araplar ile iyi geçinme gayretindeydi. Bu iyi geçinme gayretinin neticesi olarak edebiyat gecesi organize edilmesini talep etmiş, Arapça'yı ve Araplığı öven şiirlerin okunmasına müdahale etmemiştir. Hatta bir edebiyat gecesinde konuşma yaparak Türkçülüğün Arapçılığa karşı bir hareket olmadığı iddiasını savunmuştur. Batılı güçlerin iki Müslüman milleti birbirine düşman ederek İslam dünyasını parçalamayı hedeflediklerini ifade etmiştir. Cemal Paşa'nın bu tavrı Araplar arasında memnuniyetle karşılanmıştır. Oluşan olumlu atmosfer sayesinde devlet lehine destek gösterileri bile düzenlenmiştir. Tüm bu çabalara rağmen Araplar içine yerleşmiş olan ulusçuluk fikrinin hala devam ettiğini fark eden Cemal Paşa, uzlaşmacı tutumunu bir kenara bırakmış, bazı Arap milliyetçilerinin İngilizler ve Fransızlar ile irtibatta olduğunu fark edince bölgede önlemler alma yoluna gitmiştir. Örneğin; aldığı bazı istihbaratlar neticesinde İngiliz ve Fransızlar ile iş birliği yaptığı tespit edilen Arap

¹ <https://www.ataturkbey.com/2020/04/ataturk-ve-sina-filistin-cephesi.html>

ileri gelenlerinin bazılarını astırması buna emsal olarak gösterilebilir. Cemal Paşa'nın emriyle gerçekleşen bu idamlar 1916 yılında başlayan Arap Başkaldırısının zeminini oluşturmuştur (Kılınçkaya, 2004, s. 87).

Anadolu'da Millî Mücadele'nin başlamasıyla (1918-1919) beraber Suriye'deki Türkmenler de yerel direniş gurupları oluşturmuştur. Her ne kadar bu süreçte Misak-ı Milli sınırlarının belirlenmesinde temel esas olarak Türk nüfusunun yaşadığı bölgelere göre yapılmış olsa da Türkiye-Suriye sınırı 1921 yılında Ankara hükümeti ile Fransa arasında imzalanan Ankara Antlaşmasına göre tanzim edilmiştir. Bu sınır anlaşması ile Suriye içinde yoğun bir Türkmen nüfusu kalmıştır (Aktürk, 2008, s. 43- 79). Bilhassa milli mücadele yıllarında bölgeyi işgal eden Fransız birliklerine karşı oldukça etkili bir direniş gerçekleştiren Suriye Türkmenleri sınırın diğer tarafında kalmalarından ötürü büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır. Hatay'ın anavatana katılma sürecinde sınırlar dışında kalmış bir kısım nüfus Türkiye tarafında kalmış olsa da genel ekseriyet Suriye tarafında kalmıştır (Dağ, 2018, s. 62-63).

1.2.1. Fransız Mandası Altında Suriye Türkmenleri

Avrupa'da meydana gelen Rönesans, Reform ve Fransız İhtilali gibi toplumsal hareketler 18. yüzyılda aydınlanma çağını başlatmıştır. Bu dönemin en önemli özelliklerinden sayabileceğimiz nakli ilimlere değil akli ilimlere itibar edilmesi ile serbest ve eleştirel düşüncenin gelişimini sayabiliriz. Saymış olduğumuz bu meziyetler insanları hürriyet fikrine sevk etmiştir. Özellikle Fransız İhtilalinin etkisiyle milliyetçilik fikirleri yayılmış ve bünyesinde birçok milleti barındıran imparatorlukları tehdit eder hale gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu içinde birçok farklı etnisiteyi barındırması münasebetiyle öncelikle Balkanlarda başlayan hareketlenmelerden etkilendi. Balkanlardan başlayan milliyetçilik eksenli ayaklanmalar zamanla Osmanlı Devleti içinde önemli bir tebaa olan Arapları da etkilemeye başladı. Aynı zamanda bu fikri akımlar devleti dış müdahaleye açık hale getirdi. Zira Fransa ve Büyük Britanya gibi ülkeler Ortadoğu coğrafyasında yaşayan Arapları, Rusya ise Slavların yaşadığı Balkanlardaki toplumları kışkırtmak için bahane arıyorlardı. Napolyon Bonaparte "Mısır Mısırlılarından" söylemi ile Mısır'da yaşayan halkı etkilemeye çalışmıştır. Osmanlı'nın 93 Harbi'nden mağlup çıkması Arap Milliyetçiliğinin yükselmesine zemin hazırlamıştır. 26 yıl devam eden Fransız mandası Türkmenler için çok anlam ifade etmemiştir. Daha önce de belirtildiği üzere

Suriye’de kalan Türkmenlere şüpheyle yaklaşıldığı için hem siyasi hayata dair hem de devlet yönetimi tecrübesi deneyimi açısından Türkmenlere bir şey kazandırmamıştır. Sömürgeye hizmet etmeyi amaç edinen devlet kurumları dizayn edilmiş, sık sık yapılan yönetim değişiklikleri Türkmenleri tarafsız davranmaya zorlamış ve siyasi hayatın dışına itmiştir. Gerek manda idaresinin olsun gerekse darbeler döneminin hedefi olan Suriyeli olma bilinci Türkmenler üzerinde etkili olmamıştır. Manda idaresinin uygulamaları olan daha sonraki yıllarda modern Suriye’nin kuruluşunun ilk yıllarında Baaslı yöneticilerin devam ettirdiği toprak reformu Sünni kesimin ekonomik gücünü kırmayı amaç edinmiştir. Elbette ki Sünni kitle içinden sayılan Türkmenler de bundan nasibini almıştır (Umar, 2016, s. 62-64).

Bağımsızlık amacıyla çıkılan bu yolda toplumu yönlendirmek için bazı cemiyetler kurulmuş ve kurulan bu cemiyetler ileriki yıllarda kurulacak olan Arap devletlerinin kuruluş aşamasında önemli roller üstlenmiştir (Kürkçüoğlu, 1982, s. 19).

II. Meşrutiyetin ilanından önce bağımsızlık isteyen etnik yapıların geneli Abdülhamid’e karşı İttihat ve Terakki fırkasını desteklemekteydi. Birçok Arap milliyetçisi İTF içinde kendine yer bulmuştu. Arapların İttihat ve Terakki’yi destekleme sebepleri İTF’nin yönetimi ele geçirdiğinde Âdem-i Merkeziyetçi bir politika izleyeceklerini düşünmeleri idi. Lakin düşünülenin aksine ittihatçılar daha merkeziyetçi ve sert politika izlediler. İzlenen bu politikalar Arapları İTF’ye karşı cephe almaya zorlamıştır. Oluşan bu cephe İTF’ye karşı kurulan muhalif partilerden olan Mutedil Hürriyet-perveran Partisi’ni önemli Arap milliyetçilerine ev sahipliği yapmaya itmiştir. Öyle ki bu parti önemli Arap milliyetçilerini mebus olarak meclise taşımıştır. Tabi meclise giren Arap milletvekillerinin nihai hedefi mecliste bir Arap partisi oluşturmaktı. Bu fikirde bir parti kurdukları zaman nihai hedefleri olan bağımsız bir Arap devleti hedefine daha hızlı ulaşacaklarını düşünüyorlardı (Kürkçüoğlu, 1982, s. 201). Aynı zamanda Âdem-i Merkeziyet fikrinin temsilcisi olan Prens Sabahattin ile Araplar çok yakın diyalog içindeydi. Arapların Prens Sabahattin’e bu kadar yakın olmalarının sebebi Prens Sabahattin ve kontrol ettiği cemiyetlerinin Arap vilayetleri için muhtariyet yönetimini amaçlamasıydı. Prens Sabahattin bu vilayetlerde yaşayanların özgürce oy verip muhtariyet altında yönetildiklerinde devlete karşı daha sadık olacakları kanaatini taşıyordu. Araplar Osmanlı içindeki Âdem-i Merkeziyetin gerçekleşmesiyle eğitilmiş ve entelektüel birçok Arap gencinin

bürokraside ve askeri alanda iş fırsatına kavuşacağını ümit ediyorlardı (Umar, 2016, s. 163).

I. Cihan Harbi'nden mağlup çıkan Osmanlı İmparatorluğu Irak ve Suriye'deki topraklarını kaybetmişti. Savaşın bitmesinden hemen sonra 1919 yılında Suriye'nin Şam kentinde Genel Suriye Kongresi toplanmış, bu kongrede Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal Suriye, diğer oğlu Abdullah da Irak için kral adayı olarak gösterilmiştir. Ancak bu kongreden bir sonuç alınamayınca ileride de bahsedeceğimiz manda himayesinin meşrulaştırılacağı San Remo Konferansı'ndan yaklaşık bir ay önce toplanan Eşraf Kongresi'nde Suriye, Lübnan ve Filistin'i içine alan bir krallık ilan edilmiştir. Bu krallığın yöneticisi olarak Faysal belirlenmiştir (Armaoğlu, 2005, s. 198). Şam'da toplanan Eşraf Kongresi'nin hemen akabinde İtilaf devletleri Osmanlı'dan kalan toprakları paylaşmak için Sykes-Picot adı altında gizli bir mutabakat metnini imza altına almıştır. Bu anlaşmaya göre Fransa, Lübnan ve Suriye'yi, İngiltere ise Irak, Filistin ve Ürdün topraklarını kontrol edecekti. Müttefik devletlerin amacı kontrol ettikleri bu alanda kendilerine bağlı manda himayesi adı altında kukla yönetimler ile idareyi sağlamaktır. Türkiye'nin günümüz sınırları da 1923'te imzalanan Lozan Anlaşmasının 3. maddesine istinaden düzenlenmiştir (Sander, 1998, s. 72).

Ankara Hükümeti ile Fransa arasında 1921'de imzalanan Ankara Anlaşmasının 7. maddesinde Suriye'de yaşayan Türkmenler konusunda Türkiye'ye garantörlük verilmiştir. 1922 yılında toplanan Lozan Konferansı'nda Türkiye-Suriye sınırı hiç konu dahi edilmemiştir. 1923 yılında Suriye ile sınır hatları belirlenirken Fransa ile 1921 yılında yapılan anlaşma baz alınmıştır. Kuzey Suriye'de bulunan köyler bu durumu her ne kadar kabul etmeyip itiraz etseler de bir sonuç elde edememişlerdir. Sınır hattı sebebiyle başlayan Kürt ve Türkmen köylerinin isyanı 1924 yılı sonlarına kadar devam etmiştir (Payaslı, 2012, s. 347-366).

Fransızlar ülkeyi bölgesel idarelere bölüp yönetmek üzere bir plan kurmuşlardı. Teşkil edilen bu yönetim biçimi ülke içindeki Araplar ile diğer etnik unsurlar arasında gerilimi arttırmıştır. Bu durum Türkleri hem Arap milliyetçilerinin hem de Fransız manda idaresinin nazarında dikkat edilmesi gereken azınlık pozisyonuna yerleştirmiştir. Bunun gerekçeleri arasında ise Türkmenlerin Osmanlı mirası olarak görülen Türkiye'ye sadakat ile bağlı olmalarından kaynaklanmaktaydı.

Bu bağlamda Fransızların amaçladığı “böl, parçala ve yönet” taktiği açısından Türkmenler güçlü bir risk barındırmaktaydı (Dağ, 2018, s. 52).

Manda idaresi altındaki Suriye içinde 500 bin üzerinde Türkmen nüfus bulunduğu tahmin edilmektedir. Suriye Türkmen toplumunun o dönem liderliğini Bekmişlilerin Hacı Ali aşiretinden Kel Muhammed yürütmekteydi. Kel Muhammed’in vefatı ile liderliği Hacı Nasen Kel Mehmet Ağa üstlenmiştir. Fransız Manda idaresinin ilk 10 yılı Türkmenler için daha sakin bir dönem olarak nitelenebilir. Bu dönemde Türkmen gelenek ve göreneklerine herhangi bir müdahale olmamıştır (Bakır & Pekin, 2019, s. 89-130).

Fransız manda idaresi altındaki Türkmen nüfusunun Fransızları endişelendirecek kadar çok olmadığı anlaşılmaktadır. Osmanlı egemenliğinin bittiği Fransız manda idaresinin tesis edildiği 1920’li yıllarda Suriye’nin toplam nüfusunun 2 milyon 700 bin olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde Halep ve havalisinde yaşayan Türkmen nüfusun 50 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Suriye genelinde ise 500 binin üzerinde bir nüfus olduğu bilinmektedir. Etnik unsurlar üzerinden 1925 yılında yapılan nüfus sayımında Suriye’deki Sünni nüfus oranının %56 olduğu saptanmıştır. Bu Sünni nüfusun %38’ini Araplar oluştururken kalan kısmı Türk, Kürt ve Çerkezler oluşturmaktaydı. Bu sayımda Türkmen nüfusunun %1,9 olduğu tespit edilmiştir. Bu orana göre Türkmenlerin nüfusunun 50 binden aşağı olmadığı sonucuna varılabilir (Dağ, 2018, s. 52).

1930’lu yılların başında Suriye’deki etnik tabiiyeti Arap olmayanların %7 civarına düşmüştü. Bu düşüşte Türkmenlerin Anadolu’ya göçünün etkili olduğu sonucuna varabiliriz (Dağ, 2018, s. 52).

Türkmenlerin önde gelenlerinde Haşim Al-Atasi’nin liderliğini yaptığı Vatan ile Şükrü Kuvvetlinin liderliğini yaptığı İstiklal Partileri Fransız manda idaresi tarafından tanınmıştı. Fransızlar bu dönemde Suriye’deki Arap milliyetçilerinin yoğun baskısı sonucu Cumhuriyetçi bir anayasa yapmaya karar verdirse de bu fikirlerinden daha sonra vazgeçmişlerdi. 1930’ların başında dünya büyük bir ekonomik buhrana sürüklenmişti. Büyük buhranın etkisi Suriye’de manda yönetimi ile ülkede yaşayan toplumlar arasındaki ilişkilere de yansımıştı. 1933 yılında Fransa ile Suriye Hükümeti arasında imzalanan anlaşmaya göre Suriye Milletler Cemiyeti üyesi olacaktı. Yaşanan

siyasi polemikler neticesinde Suriye Meclisi kısmen feshedilmiştir. Bunun üzerine ülke sathında eylemler başladı (Bakır & Pekin, 2019, s. 89-130).

1935 yılında Suriye'nin önemli simalarından olan İbrahim Hanano vefat etmişti. Ülke çapında çıkan eylemler Hanano'nun ölümü ile genel greve dönüşmüştür. 1936 yılında gerçekleşen 72 günlük grev ülkeyi tamamen felç etmişti. Fransızlar yaşanan bu olayları sert bir biçimde bastırmak niyetindeydi. Bu olaylar yaşanırken Fransızlar ile Türk Hükümeti Hatay meselesi ile ilgili görüşmeler gerçekleştirmektedir. Fransa'nın mezhep temelleri üzerine kurguladığı savlar tepki toplayınca Lazkiye merkezli kurmuş olduğu Nusayri Devleti'ni ilga ederek Suriye Devleti'nin bir parçası saymıştır. Bu hamle ile tırmanan gerginliği düşürmeyi hedeflemişse de gerginlik tüm toplumu etkilemeye devam etmiştir. Bu hamlenin işe yaramadığını gören Fransa 3 yıl içinde Suriye'deki varlığını sonlandıracak anlaşma olan Vionet Anlaşmasına imza atmak zorunda kalmıştır. Fransa'nın Nazi Almanya'sı ile mücadele etmesini fırsat bilen Türkiye politik bir hamleyle Hatay'ın Suriye'ye terk edilmeyeceğini ve bağımsız bir devlet olması gerektiğini beyan etmiştir. Bu beyan ile Hatay sorunu Milletler Cemiyeti'ne taşındı. Milletler Cemiyetinde 1937 yılında alınan karar ile İskenderun Sancağına tam otonomi verildi. Böylece İskenderun Sancağı iç işlerinde serbest, dış işlerinde manda yönetiminin denetiminde Suriye Hükümetine bağlı olmakla birlikte resmi dil olarak Türkçe kabul edilmiştir. Alınan kararlar Fransa ve Türkiye garantör ülkeler olarak kabul edilmiştir. Yaşanan tüm bu gelişmeler Halep Türkmenleri için bir umut ışığı olmuştu. Zira bu dönemde II. Dünya Savaşının ayak sesleri duyulmaya başlamıştı. İngilizler Türk hükümetini yanına çekmek için Halep'i Fransızlardan isteyerek Türkiye'ye vermeyi planlıyordu. 1930'lu yıllarda Halep Türkmenlerinin önderliğini yapan Hacıuşağı Oymağından Ahmed Hoca Halep'in Türkiye'ye ilhaki için Türk Hükümeti ile doğrudan temas sağlamış, Türk Hükümeti bu girişime "Hatay ile koordineli hareket edilmesini" salık vermişti. Bu durumu Halep Türkmenlerini bazı beklentilere sokmuş ne yazık ki oluşan bu beklentiler gerçekleşmemiştir (Payaslı, 2012, s. 311).

Fransızlar, Vatan ve İstiklal partilerinin oluşturduğu ulusal cephenin iktidara gelmesine göz yumdu. Haşim Atasi ilk başkanlık döneminde (1936-1939) milliyetçilik ve Hatay sorunu ile ilgili sert politikalar izlemiştir. İskenderun Sancağı'nda yaşayan Türkmenler, İstiklal Cemiyeti kanalı ile örgütlenmekte idi. Avusturya'ya saldıran Almanların kendilerine saldıracakları beklentisine giren Fransızlar Türk hükümeti ile

anlaşarak Sancađa Askeri yığınak yapmasını talep etmişti. Türk Askerinin Sancak'ta bulunmasının etkisiyle yapılan seçimlerde Meclisteki 40 mebusluktan 22'sini Türkmen adaylar kazanmıştı. Bu dönemde Sancaktaki seçmen sayısı; 35.847 Türk, 11.309 Nusayri, 5.504 Ermeni, 1.845 Arap, 2.098 Hristiyan ve 359 diğer etnik unsur şeklindeydi. Meclise seçilen 22 Türkmen mebus Sancak adını Hatay olarak değiştirmiş, Cumhurbaşkanı olan Tayfur Sökmen'in olağanüstü mücadelesi neticesinde 8 ay sonra Türkiye'ye ilhak olma kararı almışlardır (Okur, 2004, s. 89)

Tüm bu gelişmeler yaşanırken Suriye Türkmenleri arasında sular durulmamıştı. Yaklaşık olarak 10 yıl Hatay ile anavatana katılmak için mücadele eden Kuzey Suriye'de yaşayan Türkmenler büyük hayal kırıklığı yaşamıştır. Bayır-Bucak Türkmenlerinin bir kısmı Şam ile Halep arasında yaşanan siyasi rekabetin Hatay meselesi nedeniyle tartışmalara sebep olması üzerine Vatan Partisinden istifa ederek yeni bir siyasi parti kurma girişiminde bulunurken diğer bir kısmı da Halep Kalesi'ne Türk Bayrağı çekerek Türkiye'nin müdahalesini talep ederek Anavatana ilhak olmayı arzu etmişlerdi. Nusayrilerin kentli nüfusu oluşturduğu kırsalında ise Türkmenlerin mukim olduğu Lazkiye vilayetine önce otonomi verilmiştir. Verilen otonomi 3 sene sonra iptal edilmiş ve ardından buradaki yapı Suriye Devleti'ne katılmıştır (Umar, 2016, s. 112).

Resim 1-1: Halep Türkmenlerinin nümayişlerini sayfalarına taşıyan bir yayın organı, 13 Aralık 1948

Hatay'ın Türkiye'yeilhakı Suriye'de derin bir idari krizi beraberinde getirmiştir. Devlet başkanı istifa etmiş bunu fırsat bilen Fransız manda yönetimi Meclisi feshetmiştir. Şam ve Halep'te çıkan Arap milliyetçilerinin isyanları sert müdahaleler ile 1941 yılında bastırılmıştır. Fransızların İngilizler ile ortak yürüttüğü Suriye işgali 1943'e kadar devam etmiştir. 1943 yılında gerçekleşen seçimde Ulusal blok içerisinde yer alan Şükrü Kuvvetli seçimi kazanmış SSCB ve ABD 1944'te İngiltere ile Birleşmiş Milletler ise 1945 yılında Suriye'yi bağımsız bir devlet olarak tanımıştır. Fransa bu duruma dirense de 1946'da yılında Suriye'den çekilmeye mecbur bırakılmıştır. Fransız egemenliğinin sona ermesinden sonra Kuzey Suriye'de yaşayan Türkmenler Hatay'ın anavatana katılmasına benzer bir durum beklerken birden Suriye'nin müttefiklerinin işgaline uğramıştır. Yaşanan bu gelişmeler Suriye Türkmenlerini Türkiye'den zihni ve kalbi olarak koparmıştır (Bakır & Pekin, 2019, s. 110). Fakat Bayır-Bucak Türkmenleri bu durumda istisnai bir tavır sergilemeyi

başarabilmiştir. Sınıra yakınlıkları sebebiyle Hatay'ın Yayladağı ilçesi ile hem ticari hem de akrabalık münasebetlerini devam ettirebilmişlerdir. Zira bu bölgenin önemli kanaat önderlerinden olan Ömer Ceren² ile yapılan görüşmede Bayır-Bucak bölgesindeki Türkmenlerin bazı çeyiz alış-verişleri ve düğünlerde yapılan güreş müsabakalarına katılmak için Hatay ili Yayladağı ilçesine geldiklerini ifade etmiştir. Bu ilişkilerden kaynaklı olarak akrabalık bağlarının günümüze kadar devam ettiğini belirtmiştir (Ömer Ceren ile yapılan Görüşme, 7 Mart 2022)

Metinde sıkça zikredilen Kuzey Suriye kavramından bahsetmenin Suriye'deki Türkmen varlığını anlamak açısından faydalı olacağı kanaatindeyim. Suriye Arap Cumhuriyeti idari teşkilatlanmasına göre Halep vilayeti sınırları içinde bulunan Afrin, Ayn 'el-Arap, Azez, El- Bab, Cerablus ve Münbiç Kazaları; Lazkiye Şehir Merkezi ile kırsalında bulunan Bucak (Ayne'l-Beyza, Kastal Ma'af), Bayır (Rabia) Behlülüye ve Kesep Nahiyeleri; Rakka vilayeti ve bağlı bulunan Tel Abyad ve El-Tavrah Kazaları; İdlip vilayeti ve buna bağlı Cısr-eş-Şugur Kazası gibi kuzey yerleşim alanlarında yoğun bir Türkmen nüfusu olduğunu söylemek doğru olur. Kuzey Suriye'de Türkmenler ile Arap, Nusayri, Ermeni, Süryani Keldani ve Dom adı verilen çingeneler yaşamaktadır (Bakır & Pekin, 2019, s. 90)

1.2.3. Darbeler Dönemi (1946- 1958)

Fransızlar 1946 yılında Suriye'den resmi olarak çekilmiştir. Bu çekilmenin akabinde Fransız manda yönetimi döneminde orduda yerleşmiş klikler silsile halinde süren darbelerle ülkeyi daha kaotik hale sürüklemiştir. Tarihi perspektifte bakıldığı zaman darbeci subayların oluşturdukları hükümetlerin ömrünün az olduğunu görmekteyiz. Manda idaresinin son bulmasıyla oluşan idari boşluk Lübnan, Suriye ve Filistin'de istikrarsız bir dönem oluşmasına sebep olmuştur. Yahudi yakın tarihinin önemli simalarından olan Theodor Herzl'in bağımsız bir İsrail hayali ile yapmış olduğu çalışmalar netice vermiş ve 14 Mayıs 1948'de İsrail devletinin kuruluşu ilan edilmişti. Bu ilanın akabinde Arap-İsrail Savaşı Suriye'nin istikrarsızlığa sürüklenmesinde önemli bir paya sahiptir. Ortadoğu'da kurulan İsrail Devleti hemen hemen bölgedeki tüm devletlerin önemli bir problemi olurken Suriye'nin dış politikasının en önemli gündem konusu haline gelmiştir (Gündoğdu, 2021, s. 30). Zira günümüzde bile önemli bir problem olarak görülen Golan (Kuneytra) tepeleri, Suriye

² Ömer Ceren 1952 Lazkiye Doğumlu, Suriye Türkmen Meclisi Yönetim Kurulu Üyesi

ve İsrail arasındaki önemli krizlere örnek olarak gösterilebilir. Golan tepelerinin bu kadar önemli olmasının sebeplerinden en önemlisi bu bölgenin değerli bir su kaynağına sahip olmasından kaynaklanmaktaydı (Arı, 2004, s. 25).

Suriye'nin içinde bulunduğu bu duruma karşı dünyada Doğu-Batı bloklaşması hız kazanmıştır. Amerika kontrolü altında Bağdat Paktına katılmaktan imtina eden Cumhurbaşkanı Şükrü Kuvvetli, ordu içindeki Amerikan yanlısı subaylar tarafından darbe yoluyla azledilmiştir. Darbeyi gerçekleştiren Albay Hüsnü Zaim Meclisi feshetmiş ve kendini cumhurbaşkanı olarak ilan etmiştir (Bademci, 2016, s. 19). Böylece Ortadoğu ülkelerinde sıkça görülen silahlı kuvvetlerin siyasetin belirleyici aktörü olduğu gerçeği Suriye'de de tecrübe edildi. Hüsnü Zaim NATO'ya sıcak bakan ve aynı zamanda Avrupalı devletler ile yakın ilişkiler kurmak isteyen bir yapıya mantaliteye sahiptir. Bu dönemde ekonomik olarak ezilen Suriye için bazı tedbirler almış ve İsrail ile ateşkes anlaşması imzalandıktan sonra ordunun tekrar güçlendirilmesi için bazı reformlar yapmıştır. Tüm bu tedbirlere karşı ordu içindeki klikleşmeler giderilememiştir. Silahlı kuvvetler içindeki Türkmen askerlerin sayısı çok az olduğu için genelde Türkmenler Sünni Arap klikler içinde kendilerine yer bulmuştur (Şen, 2004, s. 181).

14 Ağustos 1949'da yılında Hüsnü Zaim'e muhalif olan General Sami Hinnavi darbe yapmış ve Hüsnü Zaim'i idam ettirmiştir. General Hinnavi siyasi partilerin faaliyetlerine izin vermiştir. Zira Hinnavi, Zaim döneminde toplum üzerinde kurulan baskının kaldırılması taraftarıydı. Fakat ardından kısa süre geçmeden kendisi de 19 Aralık 1949 tarihinde Albay Edip Çiçekli'nin darbesi sonucu yönetimden indirildi. Hemen akabinde, 1950 yılında Suriye'de yeni anayasa kabul edilmiş Haşim Al-Atasi cumhurbaşkanlığına getirilmişti. Suriye'nin yükselen Askeri diktatörü Çiçekli ile Cumhurbaşkanı Atasi arasında ciddi anlaşmazlıklar bulunmaktaydı. Haşim Al-Atasi'nin yeniden Arap birliği düşüncesi ile Irak kralı Faysal'ı Şam'a davet etmesi Edip Çiçekli nazarında bardağı taşıran son damla oldu. Edip Çiçekli tekrar darbe yoluna gitmiş tüm sivil siyasetçileri tasfiye etmiş yetkileri kendi üzerinde toplamıştır. Edip liderliğini yaptığı dönemde komşu ülkeler önemli gelişmelere sahne olmaktaydı. 1951 yılında Ürdün kralı Abdullah İsrail ile barış anlaşması yapma niyetinde olması nedeniyle suikasta kurban gitmişti. Çiçekli 'nin uyguladığı sert yönetime ülkede çeşitli ayaklanmalar çıkmıştır. Dürziler, üniversite öğrencileri ve köylüler isyan başlatmış Dürzi lider Mansur Al-Atraş tutuklanarak cezaevine gönderilmiştir. Albay Çiçekliye

karşı 1954 'te tekrar bir ayaklanma organize edilmiş her ne kadar ayaklanma Şam'daki birliklerin çiçekli tarafında kalarak bastırılsa da edip çiçekli bu iklimden artık çok yoruldu. İstifa edip önce Lübnan'a daha sonra Suudi Arabistan'a yerleşti. 1960 yılında Brezilya'ya sığınan Çiçekli burada 1964 yılında Dürzi bir suikastçı tarafından öldürüldü (Şen, 2004, s. 188-191). Netice itibariyle Sünni darbeler dönemini kısaca değerlendirildiğinde bu darbelerde Dürzi subaylar aktif rol almıştır denilebilir. Bunun yanında Nusayri subaylar genel olarak hava kuvvetlerini kontrol ederken, Sünni subaylara ait gruplar arasında yer alan Türkmenler ise arka planda kalmıştır (Maoz, 1991, s. 59).

BÖLÜM II

2. BAAS PARTİSİNİN DOĞUŞU VE İDEOLOJİSİ

Tarih boyunca çeşitli medeniyetlerin mücadele alanı olan Ortadoğu aynı zamanda çeşitli kültürlerle de ev sahipliği yapmıştır. 20. Yüzyılın başlarında bölgeyi ifade etmek için “Ortadoğu” kavramı olarak bilinen yeni bir kavram türetilmiştir. Bu kavramı ilk defa Amerikalı bir deniz subayı olan Thayer Mahan kullandı. Bu kavram daha sonra İngiltere tarafından siyasi literatürde kullanılmaya başladı (Giritli, 1975, s. 154).

“Bereketli Hilal” olarak da tabir edilen bu coğrafya tarıma elverişli olmasının yanında zengin yeraltı kaynaklarını barındırması nedeniyle emperyalist güçlerin dikkatini çekmiştir. Ama asıl önem katan özelliği ise önemli bir stratejik konuma sahip olmasından kaynaklanmıştır. Doğu ile Batı arasında tüm kara yollarının bağlantı noktasında olması sebebiyle oldukça önem arz etmektedir. Ümit Burnunun keşfi ile eski önemini yitirse de Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla tekrar önemli bir konuma yükselmiştir. 20. yüzyılın başında petrol sahalarının keşfiyle bölgenin önemi giderek artmıştır (Turan, 2003, s. 15-17).

Ortadoğu coğrafyasının önemli ülkelerinden olan Suriye tarihin akışı içinde Doğu Akdeniz kıyıları ile kuzeyde Anadolu, doğuda Irak, güneyde Lübnan, Ürdün ve İsrail'i içine alan bölgeyi tanımlamak maksadıyla kullanılmıştır (Şen, 2004, s. 19). 19.yüzyıl boyunca tüm dünyada etkisini gösteren ulusçuluk fikri önceleri Avrupa'da ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki topraklarında ivme kazandırmıştır. Ulusçuluk fikri Ortadoğu'da ancak 19. yüzyılın sonlarından itibaren etkisini göstermeye başladı. Bu perspektiften incelendiği zaman Baas partisinin temeli olan Arap ulusçuluğu 19. yüzyılda Arap Ortadoğu'sunun yaşamış olduğu ilerlemenin

üzerine inşa edildi. Bölge, 1.Dünya Savaşının muzaffer devletleri olan İngiltere ve Fransa'nın mücadele alanı olması nedeniyle tarumar olmuştur. Dünyada yaşanan iki büyük savaşın arasında bölgede birçok manda yönetimi kuruldu. Kurulan bu manda rejimleri bölgede yaşayan halkların bu ülkelere karşı giriştikleri bir mücadeleye dönüştü. Manda rejiminin kurulduğu ülkelerde batı düşmanlığı ve bağımsız bir ülke olma düşüncesi, öncelikli hedef haline getirildi. Gerçekleşen iki dünya savaşı arasında Arap milliyetçileri bağımsız bir ülke inşa edip tüm Arapları bu ülkenin çatısı altında toplayabileceklerine inandırmaya başladı. Bağımsız bir ulus için birleşmeye inanan milliyetçiler Fransa ve İngiltere'nin Ortadoğu'yu nüfuz alanlarına göre parçalamalarını protesto etmiştir. Bu bağlamda bölgede yaşanan darbeler ve devrimler, Batı emperyalizmine karşı ulus bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü sağlamayı amaçlamıştır (Karpaz, 2001, s. 130).

1. Dünya Savaşı sonrası Arap ulusçuluğu Suriye'de siyasal hayatın temelini oluşturmuştur. Osmanlı hâkimiyetinin olduğu dönemde itibar kazanmış eşraf, Milli Blok'un çatısı altında toplanmaya başlamıştır. Bu blok Fransız mandasını reddeden tarafı oluşturmaktaydı. Suriye'de genç kuşağın kurduğu Milliyetçi Hareket Birliği 1933 yılında bağımsız bir Arap devleti kurma amacıyla kurulmuştur. Daha sonra Suriye'nin bağımsızlığını kazanması üzerine bu hareket Baas partisine dönüşmüştür (Davışa, 2004, s. 73-74).

Kelime anlamı "Diriliş" olan Baas, Mişel Eflak ve Salah Bitar tarafından 1943 yılında kuruldu. Bu lider isimlerin yanında Mithat Razzaz, Ali Cabir, Abdullah Abdüldaim, Vehip Al-Ganim, Cemal Al-Atasi, Musa Rızık, Bedii Al- Kasım, Sami El-Derubi gibi isimler de yer almıştır. Baas'ın iki kurucusu Sorbonne'de eğitim almıştır. Mişel Eflak edebiyat fakültesinde okurken Salah Bitar 'da aynı yıl fizik eğitimine devam etmiştir. Mişel Eflak bu dönemde Sorbonne'de Arap Talebeler Birliğini kurmuş, milliyetçi hareketin öncülerinden olmuştur. Eflak ile Bitar'ın ilk kez bu vesile ile tanışmıştır. Daha sonraki yıllarda yaptıkları açıklamada Marksist düşüncüyü Sorbonne'de öğrendiklerini itiraf etmişlerdir (Şen, 2004, s. 115- 116).

Arap ulusunun bağımsızlığını hedefleyen Baas Partisi'nin temelleri 24 Temmuz 1943'te öğrencilerin örgütlenmesi sonucu atılmıştır. 1946 yılına kadar entelektüel bir örgüt olarak faaliyetlerine devam eden Baas'ın isim babası Zeki Arsuzi'dir. Arsuzi, El-Baas-El-Arabî (Arapların Yeniden Dirilişi) adını ilk kullanan kişidir. Zeki Arsuzi'nin Baas'ı yaşanan çağda toplumda dini dinamiklerin yerini ulus

fikrinin aldığı iddiası ile ortaya çıkmıştır. Arsuzi 1939 yılında Arap Milli Partisi'ni kurmuş olsa da bu parti uzun bir ömre sahip olmamıştır. 1940 yılında bu partinin kapanmasıyla Şam'da siyasi mücadelesine devam eden Arsuzi Baas adında bir parti kurmuştur. Arsuzi'nin 1941 yılında sürgün cezasına çarptırılmasıyla son bulan partinin bazı üyeleri daha sonra Eflak ve Bitar'ın liderliğini yaptığı harekete katılmıştır. Mişel Eflak ve Salah Bitar'ın öncülüğünü yaptığı bu hizip hareket, Zeki Arsuzi'nin lideri olduğu Milliyetçi Hareket Birliğinden ayrılarak Arap Yeniden Uyanış Partisine katılmıştır. Netice itibariyle Baas Partisinin temelleri Milli Hareket Birliği ile Zeki Arsuzi'nin liderliğini yaptığı harekete dayanmaktadır. 1943 senesinde kurulan parti Suriye değil Arap milliyetçiliği üzerine inşa edilmiştir. Kurulan partinin programında Büyük Suriye çatısı altında Suriye, Irak, Filistin ve Ürdün'ün bağımsızlığını ve birliğini savunmuştur. Bu parti dini ilkelerden ziyade ulus fikri etrafında toplanmıştır. Hatay meselesi bu hareketin öncelikli konularından birini teşkil etmekteydi. Zira hareket, Hatay'ın 1939 yılında Türkiye'ye ilhakını tanımamakla beraber, meseleye karşı geliştirdiği hassasiyet nedeniyle diğer Arap ülkelerinin Türkiye ile ilişkilerini dondurmasını talep etmiştir (Armaoğlu, 2005, s. 208).

Baas'ın iki lideri Eflak ve Bitar Suriye'nin bağımsızlığını tanımayan Fransa'ya karşı çok sert bir tutum takınmıştır. Aksiyoner hedef olarak talebe ve işçileri harekete geçiren Bitar ve Eflak Fransız aleyhtarı bildiriler dağıtarak gösteriler ve grevler düzenlemiştir. Siyasi hayatta aktif bir rol almak isteyen Eflak ve Bitar 1945 yılında mandater yönetime Baas'ı kurmak için başvuruda bulunmuş fakat bu talep olumlu karşılanmamıştır. Nitekim 1946 yılında Fransızların Suriye'den çekilmesiyle bu ikili hedeflerine ulaşmış ve Baas partisini kurmuştur. Fransız manda rejiminin son bulmasıyla Suriye tam bağımsız bir ülke konumuna gelmiştir. 1947 yılında resmiyet kazanan Baas 4-6 Nisan 1947'de Kurucu Ulusal kongresini Şam'da toplamıştır. Genel ekseriyeti öğrenci, öğretmen ve işçilerden oluşan 247 kişilik bir katılım ile toplanan kongre, misyonunu "Tek Arap Ulusu" olarak tanımlamıştır. Bu kongrede Mişel Eflak'ı genel sekreter olarak seçmiştir. Ne var ki Baas partisi uzun süre kudretli ve karizmatik bir liderin olmayışının sıkıntısını yaşamıştır. Çünkü genel sekreter Eflak iktidarı kazanmak için çalışan tutkulu ve hırslı tavırlar yerine romantik ve hümanist bir tavır takınmıştır. Bu tavrı taban tarafından kabul edilebilir bir durum olarak değerlendirilmediği için Mişel Eflak ancak 1965'e kadar bu görevini sürdürmüştür (Şen, 2004, s. 119) Fakat buna rağmen Mişel Eflak, partinin ideoloğu kabul edilmiştir.

Hürriyet, tek ulus ve sosyalizm gibi hedefler ile yola çıkan Baas “El-Baas” adında bir gazete çıkararak toplumu partiye kanallı etme gayretine girmiştir. Baas Partisi Arap toplumlarını geri kalmışlık durumundan çıkararak müreffeh ve aydın bir toplum oluşturma hedefiyle hareket etmekteydi. Eflak bu düşünceden hareketle toplumun dönüşümü için kendisini devrimci bir harekete vakfetmiştir. Kendisi Ortodoks bir Hristiyan olmasına rağmen İslam’ı Arap toplumunun birleştirici unsurlarından biri olarak tanımlamıştır (Duran M. A., 2021, s. 229).

Tek bir Arap ulusu oluşturmak adına yola çıkan partinin ismi 1947 yılında “Arap Baas Partisi” olarak değiştirilmiştir. Bu değişiklik ile Baas bir hareketten bir siyasi partiye evrilmiştir. Tüzük ve program oluşturulması nedeniyle bu kongre ayrı bir önem arz etmektedir. Oluşturulan programa göre Arap coğrafyasının sınırları, Toros dağlarından Basra’ya, Habeşistan dağlarından Hint okyanusuna, Büyük Sahra çölüne, Atlantik okyanusundan Akdeniz’e kadar olan coğrafyayı kapsamaktaydı. İdeolojik bağlamda ise dini argümanlar yerine ulus fikri ön plana çıkarılmaktaydı (Gürson, 2010, s. 55).

Tüm toplumsal kesimleri kucaklama arzusu ile yola çıkan Baas’ın üyeleri genellikle ülke sathına yayılan azınlıklardan oluşmaktaydı. Nusayri ve Dürzilerin üye olduğu parti içinde Nusayriler güç kazanmıştır. Buradan hareketle Nusayri azınlığın hem parti içinde hem de ülkede iktidarı ele geçirmesinde ordunun payı oldukça büyüktür. Birçok Nusayri ve Dürzi ülke içinde bulundukları azınlık statüsünden kurtulmak için Baas Partisini fırsat olarak görmüştür Armaoğlu, 2005, s. 209).

Baas Partisi içindeki teşkilatlanma modeli, askeri ve hiyerarşik bir düzen içinde oluşturulmuştur. Partinin liderlik konumunda Genel Sekreter bulunmaktaydı. Genel Sekreter’in başkanlığında 13 üyeden müteşekkıl olan Milli komutanlık kurulu yer almaktaydı (Şen, 2004, s. 124-125).

2.1. Baas Partisi’nin Suriye Siyasetine Etkileri

Arap dünyasını olduğu gibi Suriye siyasetinin genelini etkileyen en önemli gelişmelerden biri de 1948 yılındaki Arap-İsrail savaşının sonuçları olmuştur. Nitekim bu savaşın sonunda İsrail Devleti kurulmuştur. Birleşmiş Milletler bünyesinde oluşturulan Özel Filistin Komisyonu 1947 yılında Filistin topraklarını Araplar ve Yahudiler arasında paylaşmıştır. Kudüs ile çevresinin uluslararası bir statüde

bulunması kararı alınmış, bu karar tüm İslam coğrafyası tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Filistin’de oluşan bu duruma en sert tepkilerden birini Baas Partisi’nin lideri Mişel Eflak vermiştir (Özkoç, 2007, s. 77). 1948 yılında İsrail Devletinin kuruluş ilanı ile Mısır, Suriye, Ürdün, Lübnan ve Irak İsrail’e saldırmıştır. Bu savaşa Baas Partisi üyeleri aktif olarak katılmıştır. Savaşı Arap tarafının kaybetmesi iktidardaki liderlerin yeterliliğini kamuoyunda tartışmaya açmıştır. Bu yenilgi Suriye’de 10 yıl yaşanacak darbeler ve kargaşa döneminin başlangıcını oluşturmuştur (Mansfield, 2012, s. 341).

2.2. Darbeler Dönemi

1946 yılında Fransız mandası Suriye’den çekilmiş ancak beklenen huzur ve güven ortamı sağlanamamıştır. İngiliz denetiminde bulunan Filistin topraklarında Theoder Herzl’in girişimleri neticesi ve BM’nin desteği ile 14 Mayıs 1948’de İsrail devletinin kurulduğu ilan edilmiştir. Bu ilandan kısa süre sonra başlayan Arap-İsrail savaşında Arap tarafının mağlubiyeti Suriye’nin içinde bulunduğu istikrarsızlığı derinleştiren nedenlerden biri olmuştur. Bu tarihten günümüze kadar kurulan İsrail hem bölgedeki istikrarsızlığın ana nedeni hem de bölgedeki Arap ülkelerinin dış politikadaki sorunsalı olarak literatürdeki yerini almıştır (Gündoğan, 2021, s. 27).

Bu dönemden sonra Doğu-Batı rekabeti hız kazanmış ve soğuk savaş dönemine girilmiştir. Yaşanan savaşta Suriye ciddi bir biçimde etkilenmiştir. ABD’nin başını çektiği Bağdat Paketi’ne katılma fikrine sıcak bakmayan Suriye sürekli tehdit olarak algılanmıştır. Suriye’nin SSCB önderliğinde oluşan doğu bloğuna yakın olduğunu hisseden ABD Suriye silahlı kuvvetleri içinde kendisine yakın subaylara darbe yapmaları yönünde telkinlerde bulunmuştur. Bu telkinlerin sonucunda Albay Hüsnü Zaim ilk darbeyi yapmıştır. CIA tarafından desteklenen darbe ile parlamento feshedilmiş, Albay Hüsnü Zaim cumhurbaşkanı olmuştur (Bademci, 2016, s. 153).

Hüsnü Zaim’in önderliğinde gerçekleşen bu askerî darbe Suriye ve uluslararası siyaset açısından bazı gerçekleri göz önüne sermiştir. Suriye siyaseti açısından bakmak gerekirse: bu darbe, Fransız mandasının sona ermesinden sonra Suriye’de siyasetin yegâne belirleyici unsurunun ordu olduğu gerçeğini gözler önüne sermiştir. Dünya siyaseti için ortaya koymuş olduğu gerçek ise Suriye’de ve diğer üçüncü dünya ülkelerinde, batılı ülkeler, bölgedeki çıkarlarını, darbe yoluyla iktidara

taşıdıkları askerî vesayet kanalıyla gerçekleştirmiştir. General Hüsnü Zaim'in gerçekleştirdiği bu darbe ile kendisini iktidara getiren ABD'nin çıkarları için, Suudi-Amerikan ortaklığı ile kurulan petrol Şirketi Aramco'nun çıkardığı petrolün, Suriye kıyılarından Akdeniz'e sevk edilmesine imkân verecek olan Tapline anlaşmasını imzalamasıydı. Yine Amerika'nın talebi doğrultusunda İsrail ile ateşkesi kabul etmiştir (Akdemir, 2000, s. 217).

Hüsnü Zaim'in yönetiminde ülkedeki ekonomik sorunlar artmaya devam etmiştir. Bu sebeple aynı yıl içerisinde Sami Hinnavi tarafından darbe yoluyla Hüsnü Zaim iktidarına son verilmiştir. Sami Hinnavi yönetimi ise Albay Edip Çiçekli darbesiyle son bulmuştur. İktidarı ele geçirdikten sonra sert politikalar izleyen Edip Çiçekli ülkede faaliyet gösteren tüm siyasi oluşumları lağvetmiş, kendisinin kurduğu Arap Özgürlük Hareketi ülkenin tek siyasi oluşumu olarak kalmıştır. Bu parti Haşim Al-Atasi tarafından protesto edilmiştir. İlerici bir parti olan Arap Özgürlük Hareketi çok sayıda kadın üyeyi bünyesinde barındırmaktaydı. Baas partisi yöneticileri Ekrem Havrani, Mişel Eflak ve Salah Bitar'ı Lübnan'a sürmüştür. 1953 yılındaki halk oylamasıyla sistem değişikliğine gidilmiştir. Başkanlık sistemini ön gören referandum sonucunda kendisini devlet başkanı seçirmiştir. Çiçekli, yetenekli bir hatipti ve halkı etkilemek için radyo gibi teknolojik imkânları kullanmıştır. Ülke sathında devam eden eylemleri sert bir şekilde bastırma yoluna giden Çiçekli ülkeyi daha fazla kaosa sürüklemiştir (Ataman, 2012, s. 8).

1954'te Albay Faysal Atasi Edip Çiçekliyi darbe yoluyla devirip devlet başkanı olmuştur. Faysal Atasi ülkede demokratik hayatın yeniden tesis edilmesi için hemen seçimlere gitmiş ve yapılan bu seçimler neticesinde Şükrü Kuvvetli devlet başkanı seçilmiştir. Seçim yoluyla iktidara gelen sivil hükümet Millet ve Halk partisi koalisyon oluşturmuştur (Gündoğdu, 2021, s. 29). Suriye'nin bu yeni siyasi atmosferinde Baas Partisi ön plana çıkmaya başlamıştır. Zira 1954 yılında gerçekleşen seçimlerde 142 milletvekillinden 17'si Baas Partisine mensup vekil seçilmiştir (Şen, 2004, s. 192).

Bu seçimden itibaren Baas ve Komünist parti ülkenin siyasi zemininde giderek güçlenmeye başlamıştır. Batı emperyalizmine karşı oluşan tepkiler bu siyasi oluşumları ön plan çıkarmıştır. SSCB 2. Dünya savaşından sonra sıcak denizlere inme politikasının amacı olarak bölgeye oldukça ilgi göstermekteydi. Bu siyasi partilerin güç kazanması Sovyetlerin işini kolaylaştırmaktaydı. Bu sebeple bölgedeki ülkeler

batılı güçlere karşı Mücadele’de Sovyet desteğine ihtiyaç duymaktaydı. SSCB geçmişte Suriye ve Lübnan’da bulunan batılı askeri güçlerin varlığına son vermek amacıyla bu iki ülkeye siyasi ve askeri destek vermiştir (Armaoğlu, 2017, s. 25).

2.3. Başarısız Bir Ulus Devlet Oluşturma Girişimi: Nasır’ın Arap Devleti

Suriye ve Mısır arasında kurulan BAC’ın kurulması iki ülkenin içinde bulunduğu konjonktür ile ilgilidir. Suriye Fransız mandasının son bulmasıyla sürekli sivil ve askeri darbeler arasında savrulan bir ülke pozisyonundaydı. Fransızların çekilmesiyle Şükrü Kuvvetli iktidara gelmiş ancak çok geçmeden Hüsnü Zaim darbe yoluyla Kuvvetli’yi iktidardan uzaklaştırmıştır. Albay Zaim de iktidarı 4 ay kadar bir süre sonra yine darbe yoluyla teslim etmek zorunda kalmıştır. Edip Çiçekli 1954 yılına kadar Albay Zaim’den aldığı iktidarı devam ettirdi. Edip Çiçekli sonrası ise 1958’e kadar siyasi partilerin çekişmesiyle geçti. Suriye’de siyasi partilerin çekişmesiyle geçen bu dönemde Baas hareketi Arap Milliyetçiliği doktrini ile ön plana çıkmayı başarmıştır. 1947’de ilk kongresini gerçekleştiren Baas partisi 1954 yılında Ekrem Havrani’nin Suriye Arap Sosyalist Partisi ile birleşerek “Arap Sosyalist Diriliş Partisi” adı ile faaliyetlerine devam etmiştir. Hürriyet, Birlik, Anti-Emperyalizm, Milliyetçilik gibi retorikler ile bir ideolojik zemin oluşturan Baas partisi Arap ulusunu tek çatı altına alacak bir devlet kurma amacı ile yola çıkmıştı. Ülke içinde faaliyette olan diğer partilerde ‘Arap Birliği’ söylemini sıkça kullansalar da Mısır ile birleşmeyi sağlayan aktör Baas partisiydi. Bu durum Baas partisini Suriye’de en önemli aktör haline getirmiştir (Şahin & Cavlak, 2018, s. 164).

Diğer taraftan Mısır’da durum Suriye’den farksız değildi. 1952 yılında krallık Hür Subaylar Hareketi tarafından yapılan darbe ile sona erdirilmiş, yaşanan anlaşmazlıkların akabinde Cemal Abdülnasır yönetimi ele geçirmiştir. Nasır, Filistin sorunu, Arapların birleşmesi ve İsrail’in Ortadoğu’dan çıkarılması gibi siyasi bir program ile yönetime gelmişti. Nasır’ın Bağlantısızlar Hareketi içindeki pozisyonu, Süveyş Kanalı’nın millileştirilmesi ve batı ile olan ilişkilerdeki tutumu Arap dünyası içinde dikkat çeken bir aktör olmasını sağlamıştır. Sovyet usulü Marksizm ile mesafeli olan Nasır Arap milletinin doğasına has bir milliyetçilik ile Sosyalizmi harmanlamayı bilmişti. Nitekim oluşturduğu bu fikir Mısır’ın Pan-Arabizm’in merkezi haline gelmesine katkı sağladı (Cleveland, 2008, s. 313).

Suriye’yi Mısır’a yaklaştıran sebep ise Nasır’ın Arap milliyetçiliğine olan tutkusu ve Nasır’ın tüm Arapları birleştirmeye en uygun lider olduğuna beslenen

inançtı. Bölgedeki diğer güçlü devletlerden olan İsrail, Türkiye ve Irak ile sıkıntılı bir süreç geçiren Suriye içinde bulunduğu buhrandan en uygun çıkış yolu olarak Mısır ile birleşmeyi öngörmekteydi. Ayrıca Suriye'deki kitleler Mısır ile Suriye'nin birleşmesinin Arap toplumunu tek bir devlet çatısı altında toplamının diğer Arap devletlerini de hareketlendirebileceğini düşünmekteydi. Oluşan bu düşünceler ışığında Mısır ve Suriye'yi içine alan bir Arap devleti kurma düşüncesi Suriye'deki Arap milliyetçileri ile Nasır'a yakın cenah tarafından gündeme taşınmıştır. Bu minvalde Baas liderlerinden olan Salah Bitar ile Suriye ordusunun Nasır'a yakın isimleri konuyu görüşmek üzere Mısır'a gitmiştir. İki tarafın gerçekleştirdiği görüşmede Nasır belirli şartlarda uzlaşılabilirse birleşmeyi onaylayacağını beyan etmiştir. Nasır'ın Suriye heyetine ilettiği şartlar ise halk oylaması yapılması, siyasi partilerin faaliyetlerinin durdurulması, silahlı kuvvetlerin siyaset üzerindeki vesayetin kalkması idi. Suriye heyeti Arap milliyetçiliğinin oluşturduğu atmosferi ve ülkenin içinde bulunduğu durumu göz önüne alarak Nasır'ın teklifini kabul etmişti. İki taraf arasındaki anlaşmaya binaen 1 Şubat 1958'de BAC'ın kurulduğu Şam'da ve Kahire'de eş zamanlı olarak ilan edilmişti. Bu ilanın yasama görevini yürüten organlarca kabulünü takiben 21 Şubat tarihinde birleşme halk oylamasına sunulmuştur. İki ülkenin silahlı kuvvetleri Mısır komutası altında birleşirken Cemal Abdülnasır cumhurbaşkanı olmuştu. Başkenti Kahire olan bu oluşuma daha sonra Yemen'de katıldığını ilan etmiştir (Şahin & Cavlak, 2018, s. 72). Birliğin hangi esaslar üzerinde işleyeceğinin sınırlarını çizen geçici anayasa 5 Mart 1958'de kabul edilmiştir.³

Kendine özgü bir bayrağı, para birimi ve ulusal marşı olan BAC Cemal Abdülnasır'ın Suriyelilere yönelik ötekileştirme politikaları nedeniyle ciddi bir rahatsızlık oluşturmuştu. Bu rahatsızlıklar artarak devam ederken birliğin dağılma sürecini başlatan en önemli olay ise 16 Ağustos 1961'de Cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır'ın denetleme ve yürütme organlarını kendi kontrolü altına almasıydı. Bu manevra üzerine Şam'da bir gurup subay darbe yaparak Suriye'nin BAC'dan ayrıldığını açıkladılar. Bunun üzerine Yemen de birlikten ayrıldığını açıkladı. Arap ulusçuluğu açısından önemli bir adım olan BAC başarısız bir girişim olarak tarihte yerini almıştır.

³ BAC geçici anayasası için bkz. http://www.worldstatesmen.org/UAR_const1958.pdf, (Erişim Tarihi: 02.04.2022)

2.4. Hafız Esad Dönemi (1971-2000)

Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin dağılmasıyla Baas içindeki subayların iktidar üzerindeki etkisi artmıştır. Bu subayların en başında Savunma bakanı olan Hafız Esad vardı. Hafız Esad 1970 yılında tam anlamıyla iktidarı kontrolü altına almıştı. 16 Şubat 1971 tarihinde mevcut anayasayı feshetmiş yerine geçici bir anayasanın yapılması talimatını vermişti. Bu geçici anayasanın akabinde 85 Baas partisi üyesi, 40 Milliyetçi – Sol kanattan ve 48 çeşitli meslek örgütlerinden olmak üzere 173 sandalyeli bir Halk meclisi kurulmasını sağlamıştı (Özkoç, 2007, s. 159). BAC'ın dağılması sebebiyle husumetli olduğu Mısır ile ilişkileri düzeltmeye önem veren Hafız Esad iç politikada da inşa etmeye başladığı rejimini kuvvetlendirme amacı gütmektedir. Bunun için “Ulusal İlerici Cephe” adını verdiği bir oluşum teşkil etmişti. Bu oluşum Baas Partisi, Arap Sosyalist Birliği, Sosyalist Birlik Hareketi ve bağımsız sosyalistlerden oluşmaktaydı. Baas partisinin kontrolü altında olan bu oluşum ülkede siyasi faaliyet yapılabilecek tek çatı özelliği taşımaktaydı. Bu çatının altında bulunmayan bir oluşumun Suriye içinde siyaset yapması olanaksızdı (Özkoç, 2007, s. 160).

1973 yılında referandum ile kabul edilen Anayasa'ya göre Devlet başkanı Hafız Esad'ın kararları sorgulanamazdı. Böylece sınırsız bir yetki alanı oluşturmuş oluyordu. Oluşan bu sınırsız yetki alanının ilk manevrası ise 1967 yılında İsrail'e karşı kaybedilen bölgelerin geri alınması için Mısır ile ittifak kurulmuş ve İsrail'e bir savaş ilan edilmişti. Bu savaşın tarihi bile çok manidardır. Zira 6 Ekim günü ilan edilen savaş Yahudilerin en önemli bayramlarından biri olan Yom Kippur gününe denk gelmişti. Suriye ve Mısır ittifakının planına göre Yom Kippur bayramında İsrail askerlerinin geneli izinde olacağı için İsrail iki cepheden açılan saldırıya karşılık veremeyecek ve mutlak olarak mağdur olacaktı. Bu plan çerçevesinde Esad komutasındaki birlikler kuzeyden Enver Sedat komutasındaki birlikler ise güneyden saldırı başlatmışlardı. Savaşın başında her ne kadar muharebe üstünlüğü Arap blokundan yana olsa da 1 hafta gibi bir sürede Golan tepelerini tekrar kontrolü altına alarak Suriye'nin başkenti Şam'a doğru bir saldırı başlatmıştı. Bu ilerleyişi durdurmak için Irak ile beraber Ürdün, Suudi Arabistan ve Fas bölgeye asker sevk etmiştir. Yapılan askeri takviyeler İsrail'in Şam'a doğru olan saldırısını durdursa da Suriye'nin İsrail'in ele geçirdiği Golan tepelerini geri almasına yetmemiştir (Gündoğan, 2021, s. 41).

1978 yılında İsrail ile Mısır arasında imza altına alınan Camp David anlaşması Mısır'ın Arap coğrafyasındaki konumunu sorgulanır hale getirmiştir. Bunu

tarihi bir fırsat olarak gören Hafız Esad Arap dünyasının liderliği pozisyonuna soyunmuştur. Dış politikada atmış olduğu bu hamlelere karşın ülke içinde Sünni bir muhalefetin yükselişi dikkatlerden kaçmıyordu. Oluşan bu muhalefet Esad rejiminin Sovyetleri örnek alarak oluşturmak istediği sosyal ve iktisadi reformlara karşı çıkmaktaydı. Sünni muhalefete göre Esad kendi bürokratik sınıfını ve tamamen kendi kontrolünde olacak bir oligarşi oluşturma çabasındaydı. Bu oligarşiye karşı Sünniler devletin iktisadi hayattaki rolünün kısıtlanması ve özel sermayenin teşvik edilmesi hususunda diretmektedirler. Muhalefetin karşı çıktığı en önemli bir diğer husus ise; askeri kanadın ve istihbarat teşkilatının neredeyse tamamının Nusayrilerden oluşmasıydı (Dam, 2000, s. 193).

Hafız Esad rejimine karşı oluşan muhalif hareketi domine eden örgütlerin başında Müslüman Kardeşler gelmekteydi. Bu örgütün iktidarı protesto eden ilk gösterisi 1973 yılından Hama ve Humus vilayetlerinde gerçekleşmiştir. Anayasadaki bazı boşluklar ülke içindeki Sünnileri oldukça tedirgin etmekteydi. Zira Anayasa’da ülkenin dininin ne olduğu yönünde bir ifade olmaması bu tedirginliğe dayanak oluşturmaktaydı. Hafız Esad oluşan bu tepkiyi bertaraf edebilmek için Anayasa’ya “Devlet başkanının İslam dinine mensup olması gerektiği” yönünde bir madde eklemiş ve ertesini yıl Kutsal toprakları ziyaret etmişti. Esad’ın bu hamlesi muhalif bloğu yatıştırmaya yetmemiştir. 1976 sonrası muhalifler silahlanmaya başlamıştı. Muhalif bloğun içinde bulunan Mücahidin adlı bir örgüt bu tarihten sonra birçok devlet görevlisine suikastlar düzenlemeye başlamıştır. Gittikçe tırmanan gerginliğe karşı Esad 10 Mart 1980 yılında İdlip vilayetine bağlı Cisir-i Şuğur kasabasında bir katliam gerçekleştirmiştir. Bazı kaynakların aktardığına göre kasaba yoğun bir havan topu atışına tutulmuş ve 97 kişi başlarından silahla vurularak katledilmiştir. Cisir katliamı ile eş zamanlı olarak Sarmada ve Kinsafrah’ta 40 vatandaşın öldürüldüğü raporlanmıştır. Bu katliamları takip eden birkaç ay içinde İhvan üyesi olan mahkûmların bulunduğu Palmira cezaevinde 1000 mahkûm hücrelerinde ölü halde bulunmuştur. Bu katliamlar giderek toplumdaki huzursuzluğu arttırmıştır. Esad rejiminde bu isyan dalgasına en sert cevabı genelkurmay başkanı olan kardeşi Rıfat Esad ile birlikte 2 Şubat 1982’de Hama katliamını yaparak vermiştir. Hedef olarak Suriye İhvanı seçilmiş ve İhvan hareketinin en güçlü olduğu vilayet olan Hama’da olağanüstü bir katliam gerçekleştirilmiştir. Rıfat Esad komutasındaki birlikler şehri kuşatmış ve günlerce şehri bombalamıştır. Yaklaşık 30 bin kişinin öldüğü ve bu

sayıdan daha fazla kayıp olduğu bildirilen katliamda Hama şehri tamamen yok edilmiştir (Dam, 2000, s. 186).

Bu dönemde kendi iktidarını tehdit eden her oluşuma düşman gözüyle bakan Hafız Esad, Lübnan İç Savaşı'nın başladığı dönemde Lübnan içindeki Hristiyan unsurlardan Falanjistlere destek vermiştir. Sovyetler ile 20 yıllık bir iş birliği ve müttefiklik anlaşması imzalanmış ve hızlı bir silahlanma evresine girmiştir. Bu silahlanma manevraları ile Pan-Arabizm politikaları yerini “Büyük Suriye” idealine bırakmıştır. 1980’li yıllar boyunca devam eden İran-Irak savaşında çoğunluğu Sünnilerden oluşan Irak yerine İran’a destek vermeyi tercih etmiştir (Gündoğan, 2021, s. 46).

Hafız Esad bu yıllarda kendisini uluslararası arenada yalnızlaştıracak bazı tehlikeli manevralarda bulunmuştur. Lübnan’da faaliyet gösteren ve sürekli İsrail’e karşı saldırgan bir tutum sergileyen Hizbullah’a silah yardımıyla bulunan Esad, bir taraftan da Türkiye’ye saldıran PKK’yı desteklemiştir. Bu tutumu ile Suriye toprakları adeta terör örgütlerinin üssü durumuna gelmiştir. Oluşan bu durum karşısında 1986 yılında ABD Suriye’ye karşı bir dizi yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Bu yaptırımlar neticesinde sarsılan Esad rejimi dış politikada ana unsur olarak benimsediği pragmatizm ilkesi gereğince Sovyetlerden uzaklaşmaya başlamıştır. Zira 1990’ların başına başlayan körfez krizinde ABD’nin başını çektiği koalisyonu desteklemiştir. Bu manevra ile Suriye yıllarca yaptırımları ile boğuştuğu ABD ile aynı blokta yer almıştı. Bu yıllarda dağılma sürecine giren Sovyetlere karşı Suriye tüm dış politikasını yeniden gözden geçirmiş ve politikalarını yeniden dizayn etme gereği duymuştur. Sovyetlerin dağılması ile nihayete eren soğuk savaş, gerçekleşen Madrid Konferansına katılan Suriye heyeti İsrail ve diğer sınır komşuları ile direkt temas kurmaya başlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler ışığında ABD’nin arabuluculuğu ile İsrail ve Suriye arasında 9 yıl sürecek Ortadoğu Barış süreci başlamıştır. 1991-2000 yılları arasında süren bu görüşmeler sınır anlaşmazlıkları nedeniyle başarıya ulaşmamıştır (Dam, 2000, s. 153).

Hafız Esad’ın Suriye toplumunu tek bir kimlik altında birleştirmek için oldukça çaba harcamıştır. Dini ve etnik kökenli yer isimlerini değiştirerek Arap ortak kimliğine vurgu yapmıştır. Ülke içinde bulunan Cebel-i Dürz dağının adını Cebel-i Arap olarak değiştirmiştir (Dam, 2000, s. 26).

Hafız Esad meşruiyetini sağlamak adına Selahaddin Eyyubi ve Cemal Abdülnasır'ı idol olarak benimsemiştir. Bu iki lidere benzeme çabası Esad'ın ulusal liderliğini meşru kılmak için bir çabaydı (Maoz, 1991, s. 78). Hafız Esad'ın tüm Suriye'yi ortak bir kimlik altında birleştirme hedefine ulaştığını söylemek pek de mümkün değildir. Ulus devleti olmanın en büyük gerekliliği nüfusun ülke sathına homojen bir şekilde dağılması gerektiğidir. Hafız Esad her ne kadar bunu sağlamaya çalıştıysa da başarılı olduğu söylenemez. Hafız Esad her ne kadar gelenekselleşmiş toplumsal bağları kaldırmaya çabaladıysa da kendi iktidarı bu bağlar üzerine inşa edilmişti. İktidarı oluşturan oligarklar ailesinden veya mensubiyeti olduğu mezhep içindendi. Bu o kadar benimsenmiş bir durumdu ki Hafız Esad yönetimine "Lazkiyeliler Yönetimi" dendiği bile olmuştur. Hafız Esad döneminin başarısız bir yönetim olduğunu düşündüren bir diğer etkende İktidara muhalif kesimin tüm sert politikalara rağmen sindirilememiş olmasıdır. İhvan liderliğindeki Sünni muhalefetin giderek güçlenmesi ve eşraf arasında dahi giderek kabul görmesi Hafız Esad rejiminin toplumsal kabulden yoksun olduğunun kanıtı olarak gösterilebilir (Şen, 2004, s. 93).

Hafız Esad iktidarının son yıllarında Türkiye ile yaşadığı bazı problemler ile sık sık gündeme gelmiştir. Bu dönemin önemli sorunlarından biri de Suriye'nin PKK'ya destek sağlamasıdır. Türkiye'nin rahatsızlığını kamuoyuna taşıması uluslararası siyasette gündemin önemli maddelerinden biri haline gelmiştir. İki ülke arasında arabuluculuk görevi üstlenen dönemin Mısır devlet başkanı Hüsnü Mübarek Ankara'yı ziyaret etmiş ve buradan Şam'a geçerek Türkiye'nin kararlı tutumunu Hafız Esad'a iletmiştir. Bu kararlı tutum neticesinde 9 Ekim 1998 tarihinde PKK lideri Abdullah Öcalan Şam'dan çıkarılmıştır. Akabinde Türkiye-Suriye ilişkilerini normalleştirme amacı güden Adana Mutabakatı imzalanmıştır. Bu mutabakatın imza altına alınmasından yaklaşık 2 yıl sonra 10 Haziran 2000 tarihinde Hafız Esad vefat etmiştir⁴ (Arı, 2004, s. 102).

2.5. Hafız Esad'ın Türkmen Politikası

Fransız Manda yönetimi tarafından oluşturulan Modern Suriye'nin siyasi ve bürokratik kurumları nezdinde Türkmenler hep izole edilmiş ve dışlanmış bir toplum olarak görülmüştür. Bu sebeple Türkmenler ülkede siyasi ve bürokratik hayat içerisinde deneyim elde edememişlerdir. Fransız yöneticiler tarafından körüklenen etnik ve dini çatışmalar nedeniyle Suriye'de ortak bir ulus bilinci oluşmasını imkânsız

⁴ <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/sam-aslani-oldu-39160555> erişim tarihi 21.10.2022

hale getirmiştir. Bu dönemde oluşturulan kurumlar sömürgeci anlayışın devamını sağlamaya yönelik olması sebebiyle Fransızların Suriye'den çekilmesi Türkmenler açısından bir anlam ifade etmemiştir. Manda döneminin özerk idari yapılarının birleşimiyle oluşan bağımsız Suriye'nin yaşadığı yönetim buhranları Türkmenleri olumsuz etkilemiştir. Oluşturulmaya çalışılan Suriyelilik bilinci Türkmenler nezdinde pek de kabul görmemiştir. Fransız sömürgesinden kurtulan Suriye'de yaşanan iktisadi ve siyasi buhranlar, toplumun genelini etkilediği gibi Türkmen toplumunu da olumsuz etkilemiştir. Baas Partisinin iktidara geldiği ilk zamanlarda yapılan bazı arazi reformları neticesinde geçim kaynakları genelde ziraat olan Türkmenleri kötü etkilemiştir. Zira yapılan toprak reformu genel olarak Sünni kesimin iktisadi gücünü kırmak amacıyla yapılmıştır (Arı, 2004, s. 140).

Osmanlı Devleti'nin fiilen yıkılmasıyla beraber Suriye sınırları içinde kalan Türkmenler için zor zamanlar başlamıştır. Bu süreçte devlet tecrübesinden yoksun bırakılan Türkmenler, Osmanlılar zamanında edindikleri önemli görev ve pozisyonları kaybetmiştir. Bağımsız Suriye'nin ilk yıllarında Türkmenler için en büyük sorun etnik kökenlerinden dolayı uygulanan baskıcı politikalar olmuştur. Hatay'ın önce bağımsızlığını kazanması ve daha sonra Türkiye'ye ilhakı Türkmenler üzerinde oluşan baskıyı arttırmıştır (Lutskiy, 2011, s. 367).

Bağımsızlık ilanı ile ulus oluşturma çabaları başlamış Türkmenlerde diğer azınlıklar gibi ulus oluşturma programına dâhil edilmiştir. Arap milliyetçiliği politikaları ile yalnızlaştırılan Türkmenler ticari hayat ile ilgili yürürlüğe sokulan bazı politikalar ile ekonomik olarak zayıflatılmıştır. Türkmenlerin daha önce idari yapı içerisinde yer aldıkları bölgelerdeki kadrolar Arap unsurlara verilmiştir. Böylece mahalli idarelerdeki Türkmen izleri silinmeye çalışılmıştır. Darbe dönemi sonunda yapılan seçimlerde Arap milliyetçiliği politikasının etkisiyle adaylar arasında Türkmenlere yer verilmemiştir. İnşa edilen rejimi meşru kılmak için yapılan seçimlerde %100'e yakın oy kullanımı bunun açık ispatı niteliğindedir (Aydın, 2016, s. 108).

Baas Partisinin darbe yoluyla yönetimi ele geçirmesi neticesinde Arapçılık politikası zirve yapmıştır. Bu durum, Türkmenler üzerinde oldukça baskıcı bir sürecin başlamasının ilk adımı olmuştur. Türkmenlerin ordu ve yönetim kademelerine girmelerinin engellendiği bu süreçte kendi içlerine çekilmek zorunda kalmıştır. Genelkurmay Başkanı Ziyad Hariri, emekli olmaya zorlanmış ve tüm askeri kadrolara

Nusayri unsurlar atanmıştır. 1963 sonrası Baas iktidarı bazı toplumsal ve ekonomik yaptırımlara imza atmıştır. Buna bağlamda yüz civarında şirkete el konulmuş, Sünni Araplar ile beraber Türkmenlerde devlet kademelerinden ihraç edilerek uzaklaştırılmıştır (Cleveland, 2008, s. 443).

Bayır–Bucak bölgesinde yaşayan kanaat önderi Ömer CEREN ile yapılan mülakatta Türkiye-Suriye arasındaki ilişkilerin seyri Türkmenleri etkilediği ilgisi paylaşılmıştır. Ceren’in ifade ettiğine göre *“PKK ve su sorunlarının yaşanması sebebiyle tırmanan gerilim Türkmenler üzerinde baskıyı hemen hissettirmekteydi. Akrabalarımız ile kurduğumuz en ufak irtibat bile Suriye istihbarat servisi tarafından hemen incelenmekteydi. Bayram ziyaretlerinde Türkiye’ye gelen akrabalarımız Suriye dışında olmalarına rağmen rahat hareket etme imkânına sahip değillerdi.”*

Türkmen toplumuna Osmanlı bakiyesi gözüyle bakılması ve tarihsel süreçte Türklere karşı oluşan olumsuz düşünceler sebebiyle Hafız Esad iktidarı için tehdit oluşturabileceği şüphesi güdülmüş, sosyal, siyasal, iktisadi ve kültürel alanlarda Türkmen toplumuna sürekli baskı uygulamıştır. Suriye’nin PKK’ya destek vermesi nedeniyle ilişkilerin problemli olduğu Türkiye ile gerilimin tırmanması durumunda Türkmenlerin pazarlık aracı olarak masaya konulacağı Türk kamuoyu tarafından bilinmekteydi. Suriye Türkmen toplumu ile Esad rejimi arasında ilişkilere etki eden Türkiye ile Suriye arasındaki su problemi ilişkileri yıllarca problemli hale getirmişti. İki ülke ilişkilerine etki eden on farklı su kaynağı bulunmaktaydı. İki ülke açısından hayati öneme haiz su kaynakları uzun zaman iki ülke gündemini meşgul etmiş olup ilişkilerin seyrinde önemli bir enstrüman durumunda olmuştur (Erendor, 2016, s. 273).

Genel olarak Hafız Esad döneminde Türkiye ile Suriye ilişkileri dostane bir zeminde gelişmediğinden bu durumdan etkilenen kesimin başını Suriye Türkmenleri çekmiştir. Hafız Esad yönetimi Türkiye’ye düşmanca demeçler vermekten imtina etmemiş, Hatay meselesini sıkça gündeme getirerek düşmanca tavırlarını sürekli olarak yinelemiştir. Özellikle sınır hattında yaşayan Türkmenler Türkiye’nin ajanı ve uzantısı görülmüş özellikle Türkiye ile ilişkilerin gerginleştiği zamanlarda Türkmenler üzerindeki baskılar artmıştır (Tekin, 2010, s. 110).

Emekli Banka Müdürü de olan Ömer Ceren’in ifadelerine göre Suriye Türkmenleri ile Türkiye arasındaki gönül bağı hiç kaybolmamıştır. 1960’lı yıllardan hatırladığı üzere Bayır-Bucak Türkmenleri düğünlerde Türk Bayrağı çeker ve Türkçe

şarkılar söylemiş. Bu adetler Hafız Esad iktidarı ile son bulmuş. Zira Türkiye'ye karşı piyon olarak kullanılan terör örgütü PKK'nın bölgedeki baskıları bölgedeki Türkmenler tarafından Türk hükümet yetkililerine iletilmiştir. Hatay ili Yayladağı ilçesi ile sınır komşusu olan Lazkiye vilayetine bağlı Türkmen dağı bölgesinden sınır geçişlerinde kolaylık sağlandığını ifade etmiştir. Bu durum Nusayriler ile Türkmenler arasında sürekli devam eden bir gerginliğe sebep olmuştur. Fransız manda idaresi döneminde iki toplum arasında çatışmalar olmuş ve Türkmen lider Nevrez Ağa Türkiye'ye göçmek zorunda kalmıştır (Ömer Ceren ile Görüşme, 16 Mayıs 2022).

Suriye farklı etnik ve dini yapılardan meydana gelen bir coğrafyadır. Bu perspektiften değerlendirildiği zaman Suriye'deki en önemli etnik unsurlardan birisi de bu coğrafyada bir asırdan bu yana mukim olan Türkmenlerdir. Türkmenlerin Suriye'deki nüfusları ve yerleştikleri bölgeler ile ilgili bilgi veren birtakım kaynaklar bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin kontrolünde olduğu dönemde (1906) yayınlanmış olan Halep Vilayeti Salnamesi, günümüz Suriye topraklarında yaşayan Türkmenlere dair bazı bilgiler vermektedir. Bu kaynakta Halep'te yer alan Türkmen mahallelerinin adları zikredilmiştir. Halep vilayeti içinde 350 civarında Türkmen köyünün varlığı bu belgede ifade edilmiştir. Bu bilgiler ışığında Halep şehri ve çevresinde 200 bin, Lazkiye'de 150 bin, Telkere civarında 50 bin, Kuneytra (Golan) bölgesinde 100 bin ve diğer bölgelerde 300 bin civarında Türkmen nüfus olduğu bilinmektedir. Böylece bu tarihi vesikadan anlaşılabileceği üzere 20. yüzyılın başlarında Suriye'de 1 milyona yakın Türkmen nüfusun yaşadığı anlaşılmaktadır (Şamil, 2003, s. 12).

Tablo 2-1.

1906 yılı Halep Salnamesine göre Suriye Türkmenlerinin Nüfusu (Orhan, Duman, & Öztürkmen, Suriye'de Değişimin Ortaya Çıkardığı Toplum: Suriye Türkmenleri, 2011)

Şehir	Şehir Nüfusu	Köy Nüfusu	Yerleşim Adedi	Toplam Nüfus
Halep	200.000		350 köy	200.000
Lazkiye	150.000			150.000
Telkere		50.000		50.000
Kuneytra (Golan)		100.000		100.000
Diğer Bölgeler		300.000		300.000

1983’de Suriye’deki Türk Büyükelçiliği’nin yaptığı araştırmalara göre Suriye’deki Türkmenlerin toplam nüfusun %1’ine denk geldiği belirtilmiştir (Aydın, 2016, s. 32). Bleaney, Suriye’nin Türk halkları eserinde Suriye’deki Türkmenlerin, ülke nüfusunun %1,2 ile %3 arasında olduğuna dair tahminlerde bulunmuştur (Dağ, 2018, s. 14). Suriye’de yaşayan Türkmenler üzerine Türkiye’de ilk araştırmaları yapan Mustafa Kafalı’ya göre Fransız manda yönetimi döneminde bölgedeki Türkmenlerin sayısının 500.000’den fazla olduğu, 1973 yılında ise Türkçe konuşan 300.000 Türkmen olduğunu belirtmiştir. (Kafalı, 2013, s. 75). Fatih Kirişçioğlu 1995 yılında Suriye’nin genel nüfusunun 14.171.000 olduğunu ve Suriye’de Türkçe konuşan Türkmenlerin ise yaklaşık 1 milyon yakın olduğunu ifade etmiştir. Bu oranın da Suriye’nin genel nüfusunun %6,5’ini oluşturduğunu belirtmiştir (Kirişçioğlu, 2013, s. 290). Bayır-Bucak Türkmenlerinden olan Milliyetçi Hareket Partisi eski Milletvekili Mehmet Şandır ise 1998’de yayımladığı makalesinde Suriye’deki Türk nüfusunun 1,5 milyon olduğunu ifade etmiştir (Şandır, 2014, s. 51).

Hafız Esad yönetimi Suriye’de yaşayan Türkmenleri, Türkiye’ye istihbarat sağlayan casuslar olarak görmüş, bölgedeki Türkmenlere sürekli potansiyel tehdit olarak görülmüştür. Bu tarz düşüncelerden hareketle Türkiye sınırına yakın yerlerdeki Türkmenler zorunlu bir göçe tabi tutulmuştur. Göç yoluyla boşaltılan 10 km’lik bir hatta Arap köylüler yerleştirilmeye çalışılmıştır (Börklü, 2000, s. 43-45). Suriye yönetimi, Türkmenlerin öz yurdu olan Lazkiye kırsalında “Hatay’ın Kurtuluşu İçin Mücadele Örgütü” adı altında faaliyet gösteren bir örgüt kurulmuştur. Bu örgüt bölgedeki Türkmenleri örgütleme gayretinde bulunmuş, ekonomik durumlarının kötü olmasını fırsat bilerek bazı Türkmenleri bu örgüte katılmaya zorlamıştır (Benek, 2016, s. 171-192). Yine Esad rejimi tarafından Türkmenler planlı olarak İsrail ile girişilen savaşlarda cepheye gönderilmişler, böylece zayıf verdirilerek nüfuslarının kasıtlı olarak azaltılmasına çalışılmıştır (Kirişçioğlu, 2013, s. 2292).

Türkmenler, Suriye rejimi tarafından Sünni Araplardan farklı bir toplum olarak kabul görmediği için ana dillerinde eğitim veren kurumlara sahip olamamışlardır. Esad rejimi Ermeniler ve Süryaniler gibi toplumlara azınlık gözü ile bakıp ana dillerinde eğitim imkânı verdiği halde Türkmenlere bu hak tanınmamıştır (Umar, 2016, s. 599). Ülkedeki okullarda Arap öğretmenler, Türkmen öğrencilere bazı hakaretlerde bulunmuşlardır. Bu öğretmenlerin, Türkmen talebelere; *“Siz istediğiniz kadar okusanız da hiçbir yere erişemeyeceksiniz, siz Suriye’de okumakla hiçbir*

makama gelemezsiniz.” gibi ifadeler kullanarak şovenist yaklaşımlarla hareket etmeleri neticesinde birçok Türkmen eğitim-öğretim hayatının başında okulu bırakmış, farklı mesleklere yönelmek zorunda kalmıştır. Böylelikle Türkmenlerin bürokraside önemli pozisyonlara gelmeleri, güç oluşturmaları engellenmiştir (Kömürcü, 2014, s. 42).

Hafız Esad döneminde Türkmen mevcudiyetini ve kültürünü yok etmek için Türkçe tamamen silinmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla Suriye’de Türkçe yayın yapmak suç kabul edilmiş, Türkçe şiir, türkü söylemek tamamen yasaklanmıştır. Yine kamu hizmeti veren dairelerde, hapishanelerde, orduda, mahkemelerde Türkçe konuşmak yasaklanmış, Arapça konuşmak mecburi kılınmıştır. Okullarda Türkçe konuşanlara disiplin cezaları verilmiştir (Cevizci, 2012, s. 34).

Türkmenlerin örgütlenmesine Hafız Esad döneminden başlayarak hiçbir zaman müsaade edilmemiştir. Zira Suriye Türkmenlerinin en eski örgütlenme teşebbüsü 1959 yılındadır. Siyasi faaliyetlere katılma şartı ise hiçbir zaman Türkmen kimliğinin ön plana çıkarılmamasıdır. Bu dönemde siyasi faaliyetlerde yer almalarında izin verilmedikleri için parlamentoda temsil hakkı kazanamamışlardır (Cevizci, 2012, s. 36).

“Hafız Esad iktidarının devam ettiği 1980-87 yılları arasında Suriye’den Türk vatandaşlığına geçmek isteyen 565 kişi vatandaşlık için başvuruda bulunmuştur. Bunlardan sadece 14’ü Arap, geri kalan 551’i Türkmen’dir. Türkmenler arasında 76 aile vatandaşlık talebinde bulunmuştur. Bu başvurulara ek olarak Ekim 1987 tarihinde Siirt Valiliğine başvuru yaparak iltica talebinde bulunan 8 kişilik Varna ailesi de eklenmiştir. Hafız Esad döneminde Suriye’deki Türkmenlerin Türk vatandaşlığına geçmek maksadıyla yaptıkları başvurulardaki artış, Suriye’de yaşayan Türkmenlerin Suriye’de huzur içinde yaşamadıklarına kanıt olarak gösterilebilir” (Umar, 2016, s. 600).

Hafız Esad döneminde Türkmenlere uygulanan asimilasyon politikalarının yanında Türkiye ile ilişkiler oldukça gergin bir düzlemde seyretmiştir. Suriye’nin sürekli olarak Hatay üzerinde hak iddia etmesi, iki ülke arasında süregelen su ve terör meseleleri sıkıntılı süreçler yaşanmasına neden olmuştur. Hatay’ın Türkiye’ye ilhak kararını hiçbir Suriye hükümeti kabullenmemiştir. Suriye’nin söylemlere yansıyan bu politikaları neticesinde iki ülke arasındaki gerginlik sürekli had safhada olmuştur. Zira bu söylemlerin yanında Türkiye’ye karşı kurulan terör örgütleri olan ASALA ve PKK’ya sürekli destek verilmiştir. Yine 1980’li yıllarda bölgedeki önemli projelerden olan GAP projesine karşı negatif bir yaklaşım sergilenmiştir. 1987 yılında iki ülke tarafından imza altına alınan İş birliği ve Güvenlik anlaşmasına rağmen Suriye

hükümeti Türkiye'ye karşı terörist unsurları kullanmaya devam etmiştir (Yavuz, 2005, s. 361-362).

Suriye rejimi evvelden beri Türkmenlere Türkiye'nin casusu gözüyle bakmış, bunun sonucunda özellikle Bayır-Bucak Türkmenleri üzerinde PKK'yı adeta bir baskı aracı kullanmaktan çekinmemiştir. Bayır-Bucak Türkmenlerinden İzzet Sohta⁵ ile yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen veriler neticesinde Bayır-Bucak Türkmenlerine işlemedikleri çeşitli suçlar isnat edilmiş ve bunun sonucunda siyasi ve iktisadi hayattan izole edilmeleri sağlanmıştır (İzzet Sohta ile yapılan görüşme, 5 Mayıs 2022).

Türkiye'de yıllarca terör eylemlerinde bulunan PKK'nın örgüt lideri Abdullah Öcalan Suriye'de rejimin himayesi altında yaşamaktaydı. Uzun yıllar Suriye rejimine yönelik Türk hükümetinin baskıları sonuç vermiş Abdullah Öcalan 1998 yılında Suriye'den çıkartılmak zorunda kalmıştır. Bunun akabinde 20 Ekim 1998'de iki ülke arasında "Adana Mutabakatı" imzalanmıştır. Bu mutabakata göre Suriye ülke sınırları içerisinde PKK'nın hiçbir faaliyetine izin vermeyeceğini taahhüt etmiştir. Bu mutabakat sayesinde iki ülke arasında savaşa doğru giden bir süreç önlenmiş olmaktadır. Hafız Esad öldüğü tarih olan 10 Haziran 2000 yılına kadar ülkesini demir yumrukla yönetmeye devam etmiştir. Cenaze merasimine dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer katılmıştır. Hafız Esad'ın ölümü ile boşalan devlet başkanlığına oğlu Beşar Esad gelmiş ve Esad hanedanının iktidarı günümüze kadar devam etmektedir (Şen, 2004, s. 312).

2.6. Şam Baharından Arap Baharına Suriye (Beşar Esad Dönemi)

"Şam Aslanı" lakabı ile anılan Hafız Esad 10 Haziran 2000 yılında vefat etmiştir⁶. Veliyaht olarak bıraktığı Beşar Esad'a arkasında Suriye'nin kontrol edici gücü ordu ve istihbarat servisi ile muazzam kurgulanmış ve tamamen Nusayrilerin hâkim olduğu mezhep devleti bırakmıştı. Suriye'yi 30 yıldır demir yumrukla yönetmiş Hafız Esad'ın yerine geçen oğul Beşar Esad'ın izlemesi gereken politikalar Ortadoğu için kritik kararları içinde barındırmaktaydı.

Baba Esad'ın normal şartlarda yerine düşündüğü isim büyük oğlu Basil Esad idi. Ne var ki Basil Esad 21 Ocak 1994'te geçirmiş olduğu trafik kazasında vefat etti.

⁵ İzzet Sohta 1951 Lazkiye Doğumlu, Eski Belediye Başkanı

⁶ <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/sam-aslani-oldu-39160555> erişim tarihi ?

Bu vefat ile sarsılan Esad ailesi iktidar boşluğu yaratmamak adına hızlı hareket ederek İngiltere’de tıp alanında ihtisas eğitimi almakta olan küçük oğul Beşar Esad’ı apar topar ülkeye getirdi. Nitekim 1983 yılında Hafız Esad’ın kardeşi Rıfat Esad abisine karşı bir darbe girişiminde bulunmuş ve bu nedenle Fransa’ya sürgüne gönderilmiştir (Gündoğdu, 2021, s. 72).

Beşar Esad 11 Eylül 1965 yılında Şam’da dünyaya geldi. Şam elitlerinin çocuklarını gönderdiği Hürriyet Koleji’nden mezun oldu. Şam Üniversitesi Tıp fakültesinden mezun olduktan sonra Oftalmoloji ihtisası yapmak üzere Londra’ya gitti. Abisi Basil Esad’ın vefatı üzerine ülkeye döndü ve babası Hafız Esad tarafından siyasi tecrübe kazanması amacıyla Tişrin Sarayı’nda görevlendirilmiştir. Bu dönemde bazı toplumsal ve askeri meseleler ile meşgul olmuştur. 2000 yılında Londra’da eğitim gördüğü zaman tanıştığı Suriye’nin saygın Sünni ailelerinden Esmâ Ehrs ile evlendi. Babası Hafız Esad’ın vefatı ile Suriye parlamentosunun kararı ile Cumhurbaşkanı olarak atanmıştır (Gündoğan, 2021, s. 75).

Hafız Esad’a kıyasla yurtdışında eğitim görmesinin de etkisiyle daha reformist bir görüntü çizen Beşar Esad iktidarının ilk yıllarında demokratik bir sistem için ümit verici adımlar atsa da istenilen seviyeye erişememiştir. Zira 2000 yılında başlayan ve yaklaşık 1 yıl süren “Şam Baharı” diye anılan bir süreç yaşanmıştır. İktidarının başındaki bu süreçte Suriyeli bazı entelektüeller bazı forumlar ve toplantılar düzenleyerek “Suriye’nin dünü, bugünü ve yarını”nı konuşmaktaydılar. Şam Baharı sürecinin siyasal bir hareket olarak nitelendirilmesi için bile bazı adımlar atılmaktaydı. Tam bu aşamada Baas hayaleti geri canlanmış despot rejime dönüş sinyalleri görülmeye başlamıştı. Bu minvalde oluşacak bir siyasi hareket Baas’ın hayatını tehlikeye atabilirdi. Beşar Esad reformist ve liberal bir çizgi ile başladığı iktidarına baskıcı ve totaliter çizgiye evriliyordu. Nitekim 1000’ler bildirisi ile sona eren Şam Baharı sürecinin sonunda bazı tutuklamalar ve infazlar gerçekleşmiştir. Tutuklanmadan yurtdışına çıkan bazı entelektüeller şanslı sayılabilirdi (Gündoğan, 2021, s. 81).

İktidarının ilk zamanlarında ABD ve AB ülkeleri ile iyi bir ilişki tesis etmek isteyen Suriye için Batı ile arasındaki köprü vazifesi görececek en önemli ülke şüphesiz Türkiye idi. Beşar Esad’ın görevi devralmasından sonra ülkesini bölgesel ve uluslararası krizlerle dolu bir ortamda yönetmeye çalıştığı bir gerçektir. İsrail’le 1991 yılında başlayan barış görüşmelerinin 2000 yılında olumsuz sonuçlanmasından sonra

İsrail'e karşı rejimin güvenliğinin sağlanması ve uygun bir barış anlaşması ile Golan Tepelerinin geri alınması Beşar Esad'ın en önemli dış politika gündemi haline gelmiştir. İsrail'in rejimin güvenliğine karşı tehdidi, Esad'ın ekonomik liberalleşme ve yolsuzluklarla mücadele için öngördüğü reformları hayata geçirmesini engellemiş, bunun sonucunda özellikle petrol zengini Arap ülkelerinden ülkeye gelmesi beklenen ekonomik gelirin elde edilmesinin önü tıkanmıştır. Bu ise, Beşar Esad'ın liberalleşme yoluyla elde edemediği kaynakları sağlamak için 2001 yılında eski düşman Irak'ın Suriye üzerindeki petrol boru hatlarını BM yaptırımları olmasına rağmen yeniden faaliyete geçirmesine neden olmuştur (Hinnebusch, 2009, s. 16-20).

2001 yılında George W. Bush'un ABD'de seçimi kazanması Ortadoğu olduğu kadar şüphesiz Suriye için de önemli bir olaydır. Zira Bush yönetimi 2003 yılında 11 Eylül saldırılarını bahane göstererek Irak'ı hedef almış Suriye'de Teröre destek veren ülkeler listesinde yer almıştır. ABD'nin bu kararları almasında Beşar Esad'ın Irak' a karşı oluşturulan koalisyonda yer almak istememesi şüphesiz oldukça etkili olmuştur. ABD hükümetinin İsrail'de iktidarda bulunan LİKUD'u desteklemesi Suriye'nin Golan Tepeleri ile ilgili planlarını zora sokmuştur. ABD ile Suriye arasında yaşanan gerilim 2003 yılından itibaren Suriye'ye bazı yaptırımlar uygulanması ile sonuçlanmıştır (Prados & Sharp, 2005, s. 25-27).

Bir taraftan İsrail bir taraftan İsrail'i destekleyen ABD hükümeti Beşar Esad'ı iyice köşeye sıkıştırmıştır. Beşar Esad bu kısıkaçtan kurtulmak için İran ile ilişkilerini derinleştirmiştir. Ardından ise bölgede İran kontrolünde bulunan bazı örgütleri (Hizbullah, Hamas ve İslami Cihat) İsrail'e karşı desteklemiştir. Bölgedeki pozisyonunu güçlendirmek adına Türkiye ile ilişkilerini geliştirmeye özen göstermiştir.

2005 yılında Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin bombalı bir suikasta kurban gitmesi şüphesiz 2003 yılındaki Irak işgalinden sonra Suriye'nin yediği en büyük darbeydi. Lübnan'ın en önemli siyasi aktörlerinden olan Hariri'nin öldürülmesi tüm okların Suriye üzerine dönmesine yol açmıştı. Oluşan uluslararası baskılar sonucu 1976'dan beri Lübnan'da askeri güç bulunduran Suriye bu güçlerini geri çekmek durumunda kaldı. Suriye bu geri çekilme ile İsrail'e karşı en önemli kozlarından birini kaybetmiştir. Uluslararası baskıların arttığı bu dönemde Suriye'nin en büyük destekçisi İran olmuştur. 2005 yılında Mahmud Ahmedinecad'ın iktidara gelmesi ile Suriye – İran ilişkileri stratejik ortaklık düzeyine çıkmıştır. 2006 yılında İran

Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinecad Şam'ı ziyaret etmiş bu ziyaretinde sadece Beşar Esad ile değil Hizbullah lideri Hasan Nasrallah ve diğer örgüt liderleri ile bir araya gelmiştir (Sinkaya, 2015, s. 41-42).

Hariri suikastı nedeniyle Suriye'ye yönelik uluslararası baskılar artmıştır. Bu dönemde Esad yönetimi Türkiye, ilişkilerini geliştirmekten yana tereddüt etmemiş, 2008' deki Suriye-İsrail barış görüşmelerinde arabuluculuk rolü üstlenerek ev sahipliği yapmıştır. Türkiye ve Suriye arasında giderek gelişen ilişkiler, iki ülke arasında ticaret ve turizm gibi alanlardaki ilişkilere olumlu katkıda bulunmuştur. Bu minvalde, 1 Ocak 2007 tarihinde iki ülke arasında Serbest Ticaret Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi ikili ticaret hacminde kayda değer artış yaşanmasına ve iki ülke arasındaki ticaret hacminin 796 milyon dolardan 2,5 milyar dolara yükselmesine sebep olmuştur. İki ülke arasındaki bu gelişmelere binaen Türk firmalarının Suriye'deki yatırımlarında önemli bir artış gözlenmiştir. Öte taraftan iki ülke arasında 2009 yılında imzalanan Vize Muafiyeti Anlaşması neticesinde, Türkiye ile Suriye arasındaki turizm önemli oranda canlanmıştır (Duran H., 2011, s. 512).

Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın 2009 Eylül ayında Türkiye'yi ziyareti ile iki ülke arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İş birliği Konseyi (YDSK) kurulmasına ilişkin olarak imzalanan anlaşma iki ülke ilişkilerinde yeni bir dönemin başladığının işaretiydi. Başbakanlar başkanlığında kurulan ve her iki ülkeden 10'dan fazla bakanın üye olarak yer aldığı YDSK'nın bakanlar nezdindeki buluşması 13 Ekim 2009 tarihinde Halep ve Gaziantep'te; başbakanlar düzeyindeki ilk toplantısı ise 23 Aralık 2009 tarihinde Suriye'nin başkenti Şam'da gerçekleşmiştir. Halep-Gaziantep toplantısı esnasında iki ülke sınırında Vize Muafiyeti Anlaşması, Şam'daki toplantı sırasında ise Türkiye ve Suriye arasında siyasi, güvenlik, sağlık, tarım, ticaret, enerji, ulaştırma, su, eğitim, bilim, kültür, çevre ve diğer bazı alanlarda olmak üzere toplam 50 anlaşma imzalanmıştır (Duran H., 2011, s. 512).

Beşar Esad döneminin başlaması Türkmenler içinde yeni bir başlangıç ifade etmekteydi. Zira daha önce de belirttiğimiz üzere yeni dönemde temel hak ve özgürlüklerin tanınacağına dair adımlar atılması beklenmekteydi. Bu adımların atılmasının emaresi ise Suriye rejiminin Türkiye ile geliştirmek istediği iyi ilişkiler olarak görülmekteydi. Gelişen ilişkilerin en somut örneği yukarıda belirttiğimiz üzere iki ülke arasında gelişen ekonomik iş birliği anlaşmalarıydı. Siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi iki ülke arasındaki ticaret hacmi %70'e çıkartmıştır. Halep vilayeti

civarında kurulan ortak ticaret sahaları bu bölgede yaşayan Türkmen nüfusa katkı sağlamaya başlamıştır. İki ülke arasında yeniden tesis edilen ilişkiler sayesinde Halep vilayetinin kuzeyinde Türkiye-Suriye ortak ticaret sahası kurulmuştur (Dağ, 2018, s. 58). Oluşan bu iyimser hava Halep Türkmenleri ile Türkiye arasındaki ilişkilerin sıklaşmasını sağlamıştır. Öğrenci değişimlerinden tutun artan ticari faaliyetlere kadar iki toplum arasındaki ilişkiler farklı bir boyuta taşınmış oldu. Türkiye’de iktidara yeni gelen hükümetin yeniden tesis etmeye çalıştığı Ortadoğu politikası için Halep kenti önemli merkezlerden biri haline geldi. Türkiye ile gelişen ilişkiler sayesinde Suriye toplumunun arzu ettiği kalkınma hamlelerinin ivme kazanması ile Türkmen toplumunda yaşam standartları yükselmeye başlamıştır (Dağ, 2018, s. 59).

İki ülke arasında yaşanan bu gelişmelerin Türkmenlere en önemli yansımalarından biri de Türkmenlerin özgüvenlerini geri kazanmalarıydı. Baas’ın Pan-Arabizm politikası sonucu asimile edilmeye çalışılmış, sindirilmiş bir azınlık toplumu olarak görülen Türkmenler, Türkiye ile gelişen ilişkiler sayesinde tekrar özgüven kazanmıştır. Zira bu döneme gelene kadar sürekli dayatılan Arap kültürü baskısı altındaydılar. Bir taraftan Türk kültürü bir taraftan dayatılan Arap kültürü arasında sıkışan Türkmenlerin kolektif özgüvenini oldukça zedelemiştir. İki ülke arasındaki gelişmeye başlayan ilişkiler Suriye rejiminin Türkmenlere bakışını kısmen değiştirmiş ve Türkmenlerin iki ülke arasındaki ilişkilerde yeni roller üstlenebileceğine dair ümitler oluşmasına neden olmuştur (Dağ, 2018, s. 59).

Beşar Esad döneminin başında kırsal kesimde yaşayan Türkmenlerin yaklaşık %5’i Suriye ortalamasının üzerinde bir ekonomik gelire sahipti. Gaziantep ile aynı iklim ve toprak yapısına sahip olması nedeniyle katma değeri yüksek bir ürün olan fıstık ekiminin yarısı Halep ve civarında üretilmekteydi. Bu tip ürünlerin Türkiye ve Arap ülkelerine kolay satışının olması ekonomik açıdan Türkmenlere ekonomik olarak avantaj sağlamaktaydı. Ayrıca bu dönemde Türkmenler arasındaki eğitime katılım oranı oldukça artmıştır. İç savaş başlamadan önce Suriye Türkmenleri arasında okur-yazarlık oranı %85’lere kadar yükselmiştir. Ne var ki Türkmen kadınları arasında okur-yazarlık oranı oldukça düşük seviyelerde kalmıştır. 2000 yılından önceki dönemde çocuklar daha çok iş gücü olarak görülmekteyken yaşanan ekonomik dar boğazların etkisiyle Türkmen toplumu eğitime yönelmiştir (Dağ, 2018, s. 59). Zira sahada yaşanan durumlardan anladığımız kadarıyla Bayır-Bucak Türkmenleri

köylerinden çıkarak şehir merkezinde yaşamaya önem vermeye başlamışlardı. Bunun temel nedeni çocuklarına iyi bir eğitim imkânı sunmak olduğu düşünülebilir.

2000’li yılların başında siyasi alanda Türkmenler boy göstermeyi amaçlamıştır. Lakin bölgecilik eksenli tartışmalar arzu edilen siyaset sahnesinde var olmanın önüne geçen etkenlerden sadece birini oluşturmaktaydı. Bu dönemde yaşanan iç çekişmeler en iç savaş sonrası Türkmen toplumunun siyasi olarak tek bir çatı ve kolektif bir lider etrafında örgütlenmesini imkânsız hale getirmiştir. Bu çatışmalı orta toplumsal bir mutabakat sağlanamamasına yol açmıştır. Yine ‘de 2000’li yılların başında siyaset içindeki Türkmen oranının az da olsa artış gösterdiği söylenebilir (Dağ, 2018, s. 60).

Beşar Esad, babası gibi Arap dünyasında denge siyaseti izlemekte başarılı olmuştur. İran’ın sınırsız desteği ve bölgedeki cihatçı örgütlere verdiği destekle İsrail’e karşı bir cephe oluşturmayı başarmıştır. 2006 yılının temmuz ayında gerçekleşen Hizbullah-İsrail savaşında İran Hizbullah’a lojistik desteği Suriye üzerinden göndermesi üzerine Suriye bu savaşta kilit bir konumda bulunmuştur. Beşar Esad iktidara gelir gelmez İsrail ve ABD’ye karşı İran ve direniş örgütleri ile oluşturduğu cepheyi Türkiye ile pragmatik bir ittifak ile geliştirerek bölgede güç kazanmıştır. Batı dünyası ile yıldızı barışmayan Suriye, küresel güç olan Rusya ve Çin ile iyi ilişkiler kurmaya özen göstermeye başlamıştır (Salik, 2011, s. 24).

BÖLÜM III

3. SURİYE İÇ SAVAŞI (ARAP BAHARI)

2011 yılı Mart'ında başlayan Suriye iç savaşı Suriye rejiminin gösterileri şiddet uygulayarak bastırmak istemesi nedeniyle içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Tam bir kaos haline gelen iç savaş, çevre ülkelere yayılma etkisi göstermiş ve bölgenin güvenliğini ciddi anlamda tehdit eder bir vaziyet almıştır. Savaşın seyri ile daha da artan güvenlik sorunu ülkedeki istikrarsızlığı devamlı hale getirmiştir. Silahlı kuvvetlerin çoğunluğu ülkede azınlık pozisyonunda bulunan Nusayriler'den oluşan Suriye, içinde bulunduğu iç savaşta iki taraftan biri olmamıştır; çünkü ikiden fazla cenah savaşta rol almaktadır (Demirtaş, 2017, s. 112).

Suriye'de iç savaş başladığında sınıfsal ve mezhepsel bir bölünme yaşanmamış muhalefet tek bir blok halinde rejime karşı gelmiştir. Rejime karşı girişilen silahlı mücadeleye ve şiddet içermeyen gösterilere karşı iktidar sert tavır takınmıştır (Bağlıoğlu, 2013, s. 508).

Suriye'de protestolar ilk başladığında rejim yanlıları ile rejim karşıtları çatıları altında iki blok oluşmuş, toplumun bazı kesimleri ise hiçbir yere taraf olmamayı tercih etmişlerdir. Bir süre sonra şiddet dalgası toplumun tüm kesimlerine sirayet etmiş bu etki ile herkes ya bir tarafa mensup olmak durumunda kalmış ya da çareyi ülkeden göç etmekte bulmuştur.

İç savaşa etki eden başka bir faktör ise uluslararası aktörlerin girişimlerinin Suriye'deki silahlı güçler üzerindeki etkileriydi. Genel bir perspektif ile incelemek gerekirse soğuk savaş dönemine özgü bir durum söz konusudur. Rejime taraf olanlar ve karşı olanlar diye sınıfsal bir ayırım yapmak gerekirse soğuk savaş zamanından

kalma eğilimlerin baskın olduğu gözlemlenebilmektedir. Suriye rejimine bazı ülkelerin (Rusya, İran) verdiği destek iç savaşın hala devam etmesinde önemli etkenlerdendir (Gündoğdu, 2021, s. 48).

Suriye rejimine en büyük desteği veren ülkelerin başında hiç şüphesiz İran gelmektedir. Farklı kategori ve ihtiyaçları içeren Suriye'ye desteği devam eden İran'ın, kendi ülkesinden, Irak ve Afganistan'dan topladığı milis güçleri Hatay'ın güney tarafında Esad güçleri yerine ÖSO'nun (Özgür Suriye Ordusu) alt kanatlarından olan Ömer Muhtar Tugayı ve Türkmen Şehitleri Tugayı'na karşı savaştığı haberleri gündemdeki yerini korumaktadır⁷. İran sadece silahlı Şii milis kuvvetler ile değil muhaberat birimleriyle de Suriye hükümetine destek olmakta ve hava yoluyla Suriye'ye lojistik sağlamaktadır. Ayrıca Hizbullah lideri Hasan Nasrallah da Suriye'de yaşanan olayların yabancı menşeli olduğunu ifade etmiştir. Kontrolü altındaki milisleri ile sahada Suriye rejimine güçlü ve açık bir destek vermektedir (Atalay, 2013, s. 203).

Şüphesiz Suriye rejimine bir diğer en güçlü desteği veren ülke Rusya'dır. Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov, "terörle mücadele" kapsamında Suriye rejimine yönelik destek sağlandığını açıklamıştır⁸. Çin Halk Cumhuriyeti'nin özerk bölgesi olan Doğu Türkistan'dan bazı Uygurların IŞİD (Irak Şam İslam Devleti, İslam Devleti, DEAŞ) saflarına katıldığı bilinmekle beraber Çin Hükümetinin siyasal, ekonomik ve askeri desteği Suriye rejimine yöneliktir⁹.

Rusya'nın Suriye'de yerleşik daimi askeri üs elde etme çabaları, Suriye'nin en büyük silah alıcısı olması ve bölgede ABD etkisini yok etme düşüncesi ile rejimi desteklediği bilinmektedir. İran'ın Suriye'de iktidarda bulunan Esad ailesi ile mezhepsel ortaklığının bulunması ve bu mezhepsel ortaklığın stratejik önemi; Çin'in Suriye'yle gerçekleştirdiği yüksek ticaret hacmi ve Çin için uluslararası zeminde problem teşkil eden Tibet veya Doğu Türkistan gibi problemlerin gündeme gelmemesi amacıyla Suriye rejimine destek verdiği tahmin edilmektedir.

Suriye ile Türkiye'nin ikili ilişkileri devamlı inişli çıkışlı bir havaya sahip olmuştur. Arap Bahar'ının etkisiyle Suriye'de başlayan kaotik ortamın müsebbibi

⁷ Yılmaz Bilgen, "Esed Türkiye Sınırını İran'a Terk Etti"

<http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/esed-turkiye-sinirini-irana-terk-etti>(14.05.2022)

⁸ Anadolu Ajansı, Russia Supplying Weapons to Iraq, Syria – Lavrov, APA

<http://www.aa.com.tr/en/politics/407437--russia-supplying-weapons-to-iraq-syrialavrov>, (14.05.2022)

⁹ Fox News, Chinese Authorities Say Muslim Uighurs have Joined ISIS, APA

<http://www.foxnews.com/world/2015/03/11/chinese-authorities-say-muslimuighurs-have-joined-isis/>, (14.05.2022)

olarak gördüğü mevcut iktidara, ABD ve genel olarak çoğu Avrupa ülkesinin karşı tutum takınmasıyla, Türkiye de bu yönde karşı politika benimsemiştir. Ayrıca Arap Ligi de protestoların başlamasının birinci yılında Suriye yönetimiyle ilişkileri askıya almış, Şam'da görev yapan diplomatik misyonlarını geri çağırarak, siyasi ve ekonomik yaptırım uygulanması kararı almıştır. Ayrıca Katar Emiri Şeyh Hamad, Suriye'ye yönelik Araplardan teşkil edilmiş bir kuvvetle askeri müdahaleyi gündeme getirmiştir. Lübnan'da yaşayan önemli toplumlardan olan Dürzilerin lideri Velit Canpolat, rejim karşıtı fikirlerini açıkça dile getirmiş, Uluslararası Müslüman Âlimler Birliği Başkanı Yusuf El Kardavi de muhalif kuvvetlere destek çağrısında bulunmuştur (Atalay, 2013, s. 262-263).

Suriye rejimine muhaliflerin genel olarak bölgede faaliyet gösteren aktörlerden biri olan IŞİD veya ondan daha ılımlı olduğu düşünülen El-Nusra'ya değil, ÖSO ve alt bileşenlerine ya da PYD'ye (Demokratik Birlik Partisi), yönelik destekte bulundukları anlaşılmaktadır. Hatta IŞİD, zaman zaman Suriye'de iktidarda bulunan Esad rejiminden daha büyük bir risk ve tehdit oluşturduğu kamuoyunca yorumlanmaktadır. (Atalay, 2013, s. 282)

ABD liderliğindeki koalisyon güçleri, Basra körfezinde konuşlanan uçaklarıyla Irak ve Suriye'de bulunan IŞİD hedeflerini vurduğu bilinmektedir; ancak Esad rejimine yönelik bir operasyon yapıldığına ilişkin bilgi bulunamamıştır. IŞİD, böylece gerek Suriye'nin gerekse ABD'nin ortak hedefi haline gelmiştir. Ancak bu doğrultuda savaş suçu ya da insanlık ayıbı olarak nitelenebilecek bazı sonuçlarda yaşanmış örneğin; IŞİD'in kontrolü altında bulunan Rakka'yı vuran rejim güçleri bir pazar yerini, ABD ise bir eğitim kurumunu vurmuştur¹⁰.

İç savaşın etkisi ile artan radikalizmin aslında başlangıcı Irak savaşı diyebiliriz. Irak'ta çok uzun süredir devam eden Saddam rejiminin çökmesi bir otorite boşluğu oluşmasına neden olmuştu. Oluşan bu boşluğu değerlendirmek isteyen El Kaide benzeri örgütler ortaya çıkmıştı. Irak'ta oluşan kaotik zeminden kaynaklı olarak bahsettiğimiz gurupların kendilerine yeni bir mücadele alanı oluşturmasına olanak tanımıştır. Bu radikal unsurlara katılmak maksadıyla birçok insan bu topraklara göç

¹⁰ Anadolu Ajansı, ABD Koalisyon Güçleri Suriye'de İlkokulu Bombaladı, <http://www.aa.com.tr/tr/haberler/426024--abd-koalisyon-gucleri-suriyede-ilkokulubombaladi>, (15.05.2022)

etmeye başlamıştır. El Kaide iltisaklı Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) gibi örgütler bu dönemde faaliyet göstermeye başlamışlardır.

3.1. Suriye’de Halk Ayaklanması ve Türkmenler

Daha önce de bahsettiğimiz üzere Suriye içindeki Türkmen nüfus çok geniş bir alana yayılmıştır. Nüfusa kıyasla Türkmenlerin bugüne kadar Suriye’de siyasi faaliyetlerden uzak kalma nedeni Baas rejiminin baskısı altında yaşamak zorunda kalmalarıdır. Suriye’deki diğer topluluklar gibi Türkmenlerde Baas’ın Araplaştırma politikalarına maruz bırakılmış kültürleri ve kimlikleri silinmeye çalışılmıştır. Fransız mandası ile başlayan asimilasyon süreci bazı bölgeler haricinde Türkmenleri asimile etmiştir. Arap Baharının oluşturduğu iklim ülkenin geleceğinin inşası sürecinde Türkmenleri rol almaya itmiştir. Suriye Türkmenlerinin iç savaş sonrası kurulacak Suriye’de kimlik ve kültürel haklarının teminat altına alınması ve eşit yurttaşlık gibi talepleri bulunmaktadır. Baas döneminde hiçbir zaman Türkmenlere örgütlenme hakkı tanınmamıştır. Arap Baharı dönemi Türkmenlerin siyasi ve kültürel varlıklarının tanınması adına önemli fırsatlar sunmaktadır. Suriye’de devam eden iç savaşın sonucunda oluşabilecek demokratik bir sistem sayesinde Türkmenlerin hakları anayasal güvence altına alınabileceği gibi ülkenin yönetiminde de temsiliyet imkânına kavuşulabilir. Demokratik sistemin getirebileceği hak ve hürriyetler kapsamında Ana dilde eğitimin yanında kültürel ve sosyal hakların tanınması beklenmektedir. Bahsi geçen geçen haklar 1921 yılında imza altına alınan Ankara antlaşmasında yer almış olsa da Suriye yönetimi tarafından asla uygulanmamıştır. Türkiye’nin Suriye iç savaşı boyunca üstlendiği aktif rol gereği ileride oluşması muhtemel yönetim içinde Türkmenlerin haklarını ve taleplerini savunmak tarihi bir görevdir (Orhan, Öztürkmen, & Duman, 2011).

Türkmenler Suriye iç savaşının tarafları açısından muhalif kanadın içerisinde yer almaktadırlar. Suriye’de yaşanan sembol diyebileceğimiz çatışmalardan olan Bayır-Bucak Kızıldağ çatışması, 45 nolu Tepe’de yaşanan çarpışmalar ve Humus’ta Türkmen yerleşkesi olan Bab-ı Amr’da yaşanan çarpışmalar Türkmen silahlı oluşumları tarafından yönetilen çatışmalardır. Suriye’deki çatışmalardan binlerce Türkmen ölmüş ve tutuklananların sayısı ise azımsanamayacak kadar fazladır. Güney Suriye’de yerleşik Türkmenlerin yaşadığı kasaba ve mahalleler Suriye iç savaşından Lübnan’a sığınanların geçiş güzergâhlarında olmaları hasebiyle rejim tarafından yoğun olarak hem karadan hem havadan bombalanmıştır. Yine Kuzeyde bulunan

yerleşimler Türkiye'ye geçiş için stratejik konumda bulunmaları hasebiyle yoğun bombardımana maruz bırakılmışlardır. Bayır-Bucak Türkmenlerinin yaşadığı bölge iç savaşın en çetin cephelerinden birini teşkil etmektedir. İç savaşın geldiği noktaya bakacak olursak Esad rejimi altında iki taraf arasında bir sulh durumunun oluşmasının imkânsız olduğu aşikârdır. Türkmenlerin tek güvendikleri ülke olması sebebiyle rejimin devrilmesi noktasında Türkiye'nin aktif rol almasını beklemektedirler. Batı dünyasına veya Arap ülkelerine duyulmayan güven Türkiye'ye karşı duyulmaktadır. Savaşın seyrinde yapılan gösterilerde ve bazı cephelerde Türk bayrağının asıldığı veya taşındığı medya organlarına yansımıştır. Türkmenler haklarını elde edebilmek için Türkiye Hükümetinin uluslararası platformda bölgede yaşanan olayları gündeme getirmesini beklemektedir (Kirişcioğlu, 2013).

3.2. Suriye İç Davasında Türkmenlerinin Askeri Yapılanması

3.2.1. Lazkiye Vilayeti (Türkmen Dağı) Askeri Yapılanması

Suriye'nin kuzeybatı sınırını teşkil eden bölgede Bayır-Bucak Türkmenleri yaşamaktadır. Hatay ili sınırı boyunca tarihi geçmişe dayalı akrabalık bağlarının yoğun olduğu bölgede günümüzde hemen hemen hepsi Suriye rejiminin kontrolü altındadır. Bayır nahiyesinin bir kısmı Bayır – Bucak Türkmenlerinin askeri oluşumu olan 2. Sahil Tümeni kontrolü altındadır. 2. Sahil Tümeni'nin kontrolü altında bulunan köyler; Kelez, Karamanlı, Sallur, Yamadı, Çümeren, Zeytincik, İsapınar olarak sayılabilir. 2. Sahil Tümeni Komutanı Tarık Solak ile yapılan görüşmede bu bölgelerde sıcak çatışmalar hala ara ara yaşanmaktadır. 2. Sahil Tümeni askeri gücü 1000-1200 civarındadır. Bu askeri gücün 400 civarı Türkmen köylerinden birliğe katılan gençlerden oluşmaktadır. 2. Sahil Tümeni Yıldırım Beyazıt, Fethu's Sahil, 4.Murat ve 1.Murat olmak üzere 4 Tugaydan oluşmaktadır. Bu Türkmen birliği Şii milisler, Rus askeri güçleri ve Esad rejimine bağlı silahlı birliklere karşı köylerini savunmaktadır (Tarık Solak ile yapılan görüşme, 31 Mayıs 2022).

İç savaşın hemen başında silahlı küçük birlikler (Ketibe¹¹) halinde örgütlenen Türkmenler Nusayri köyler ile Türkmen köyleri arasında bir cephe hattı oluşturmuşlardı. Türkmenler köy halkından küçük silahlı birlikler oluşturarak direnmeye çalışmışlardır. Kapaklı ve Gımam köyleri Nusayri köyler ile sınır hatlarını oluşturmaktaydı. Oluşan bu cephe hattında Suriye hükümetine bağlı silahlı kuvvetler

¹¹ Ketibe: Asker bölüğü. Ordudan ayrılmış toplu alay. Düşmana çapul eden birkaç yüz kişilik Süvari kolu.

ve milisler (El Mukavemet el-Suriye).¹² ile Türkmen halkın oluşturduğu birlikler karşılıklı nöbet tutmakta ve çatışmalar yaşanmaktaydı. 2011-2016 arası Türkmen köylerinin (Bayır) genel ekseriyeti Türkmen silahlı oluşumlarının hâkimiyeti altındaydı. Kesap ve Bucak bölgesi iç savaşın genelinde Suriye hükûmetine bağlı güçlerin kontrolünde kalmıştır. Bucak nahiyesi etrafında Nusayri nüfusun yoğunluğu ve coğrafi şartlar muhaliflerin bölgeye girmesini imkânsız kılan etkenler olarak göze çarpmaktadır. 2012-2013 arasında Türkmen askeri yapılanmasının başında Humus Türkmenlerinden Albay Muhammed Avad bulunmaktaydı. Bu dönemde Muhammed Avad aynı zamanda Yüksek Askerî Şûra üyeliğine de seçilmişti. Muhammed Avad'ın komutasında 10 Ketibe yer almaktaydı. Bu Birliklerden kısaca bahsetmek, Lazkiye vilayetindeki askeri yapılanma hakkında bilgiye sahip olmak adına önemlidir. Bu askeri bileşenler Türkmen Dağı Taburu çatısı altında toplanmışlardı (Orhan, 2013, s. 15).

Cebel-i İslam

Bu birlik Türkmen dağında 2013 yılında Abu Süheyb komutasında kurulmuştur. En fazla 200 civarında askeri güce ulaşmıştır. 2021 yılında 120 askeri ile 2.Sahil Tümenine katılmıştır. (Orhan, 2013, s. 14)

Nureddin Zengi Ketibesi

Ferit Mısri önderliğinde oluşan birlik bölgenin cephe hattı diyebileceğimiz Saray Köyü civarında faaliyet göstermiştir. 120 civarında silahlı güce sahip olduğu düşünülmektedir. 2013 yılında Cebel-i İslam adlı birliğe katılmıştır. 2022 yılında Türkmen Tümeninin içinde askeri faaliyetlerine devam etmektedir (Orhan, 2013, s. 14).

Zahir Baybars Ketibesi

Avanlı köyü civarında faaliyet gösteren birliğin komutanı Yusuf Baldır idi. 70-80 civarında silahlı insan gücü olduğu düşünülmekteydi. 2022 yılı itibari ile birlik kendini fesh etmiştir (Orhan, 2013, s. 14).

¹² El Mukavemet el-Suriye: Suriye'nin kuzeybatısında faaliyet gösteren, hükûmet yanlısı paramiliter milis grubu

El Huva Billa

Mılkılı civarında faaliyet gösteren birliğin komutanlığını medya organlarında ismi sıkça anılan Heysem Topalca yapmaktaydı. 70-80 civarı askeri gücü olduğu düşünülmektedir. Ramazan Addi birlik komutanı olarak halen görev yapmaktadır. 2. Tümenin en başından beri askeri bileşenleri arasında bulunmaktadır. (Orhan, 2013, s. 14)

Yavuz Sultan Selim Ketibesi

Belli bir merkez olmadan cephe hattında faaliyet gösteren birliğin komutanı Tarık Sohta idi. Birlik Özgür Suriye Ordusu çatısı altında Halep bölgesindeki bazı çatışmalara iştirak etmiştir. Sayısı 100 civarındadır. 2. Sahil tümeni içerisinde faaliyet göstermeyip 2016 yılında kendini fesh etmiştir. (Orhan, 2013, s. 15)

Fatih Sultan Mehmet Ketibesi

Cephe hattı olan Gımam köyü civarında faaliyette bulunmuşlardır. Birliğin kuruluş aşamasında komutanlığını Beşar Molla yapmıştır. Sayıları 60 civarındadır. Şu an birlik komutanı Yusuf Sahyuni olup 2. Sahil Tümeni çatısı altında faaliyet göstermektedir. (Orhan, 2013, s. 15)

Memduh Culha Birliği

Beyt Fariz bölgesini hâkimiyeti altına almış olan birliğin komutanı Mustafa Emindir. 2017 yılında birlik kendini fesh etmiştir. 80-90 civarında sayıya erişmiştir. (Orhan, 2013, s. 15)

Ketibe El Mustafa

Cümeren köyünde faaliyet gösteren birliğin komutanı Muhammed Abdullah idi. 100 civarında sayıya erişmiştir. Abu Reşat künyesi ile bilinen Muhammed Abdullah 45 no' lu tepede Esad rejimine karşı savaşıırken şehit olmuştur. Muhammed Abdullah'ın şehit olmasıyla komutanlığı üstlenen Ahmet Abdullah'ta 45 no'lu tepede şehit olmuştur. Türkmen dağı ve Hama kırsalında yaşanan çatışmalara katılmışlardır. 2018 yılında birlik kendini fesh etmiştir. (Orhan, 2013, s. 15)

Sukur'ül Türkmen

Türkmen dağının önemli mevkilerinden Nisibin köyünde faaliyette bulunan birliğin komutanlığını İbrahim Karabacak üstlenmiştir. 80-90 civarı silahlı güce sahip

olduğu düşünülmektedir. 2. Sahil komutası altında bulunan birlik 4. Murat tugayı adı altında faaliyetlerine devam etmektedir. (Orhan, 2013, s. 16)

Sultan Abdülhamit Han Taburu

Ömer Abdullah'ın komutanlığını üstlendiği grup 2011-2021 arasında Türkmen Dağının çeşitli yerlerinde çatışmalara katılmıştır. 100 civarında bir silahlı güce erişmiştir. 2021 yılında birlik kendini fesh etmiştir.

Belirli çatı altında olmayan 30-40 civarı Türkmen silahlı kuvvetleri Muhammed Abdullah (Karıncı) komutasında Lazkiye vilayetinin Kürt dağı bölgesinde faaliyet gösteren 1. Sahil Tümeni bileşenleri ile Hama kırsalı, Türkmen Dağı ve Kürt Dağında bazı çatışmalara iştirak etmişlerdir. 2019 yılında bu Türkmen gençleri farklı askeri bileşenlere katılarak faaliyetlerine devam etmektedir (Muhammed Abdullah ile yapılan görüşme, 31 Mayıs 2022).

2015 yılına kadar Bayır – Bucak bölgesindeki 22 köy Suriye Türkmenlerinin oluşturdukları silahlı birliklerin kontrolü altındaydı. 2015 yılında bölgeye rejime destek amaçlı gelen İranlı milisler ile Rusların havadan saldırıları nedeniyle bu elde tutulan köyler kaybedilmiştir. Türkiye bölgedeki Türkmenler lehine tavır alarak bölgedeki dengeleri değiştirmeye çalışmıştır. Rusya hava kuvvetlerine ait Su-24 tipi uçağın sınır ihlali nedeniyle düşürülmesi sonucu bölgede dengeler değişmiştir. Rusya ile yaşanan gerginlik sonucunda Türkiye'nin bölgeye etkisi sadece insani yardım düzeyinde kalmıştır. Rusya'nın bölgeye girmesiyle Türkmen kuvvetlerinin elinde 5 köy kalmıştır. Şu an bu köylerde sivil halk yaşamamaktadır. Silahlı Türkmen kuvveti sayısı 400 civarındadır. Kelez, Sallur, İsapınarı Sarraf ve Ağca bayır köylerinde nöbet tutmaktadırlar. (Muhammed Abdullah ile yapılan görüşme, 31 Mayıs 2022).

Türkmen kuvvetleri günümüzde Yamadı Köyü'nü merkez olarak kullanmaktadır. 2. Sahil Tümeni çatısı altında olan birliklerin genel komutanı Tarık Solak'tır. (Muhammed Abdullah ile yapılan görüşme, 31 Mayıs 2022).

Lazkiye vilayetinin bir diğer bölgesi olan Kürt Dağının kontrolü 1. Sahil tümenindedir. Tümenin genel komutanı Muhammed Hacı Ali'dir. 2000 civarı askeri olduğu düşünülen birliğin tamamı Araplardan oluşmaktadır. 1. Sahil Tümeni ile 2. Sahil Tümeni çatışmalara beraber girmektedir. (Muhammed Abdullah ile yapılan görüşme, 31 Mayıs 2022).

3.2.2. Halep Vilayeti Türkmen Askeri Yapılanması

Halep vilayetinde örgütlenen birlikler kuruluş aşamasında Ali Beşir komutası altındaydı. Ali Beşir Halep'te Türkmen toplumunun önde gelen simalarındandır. Ali Beşir'in komutasındaki birliklerin kontrol ettiği alan yaklaşık 350 km'lik bir hattır. Bu hat genelde Türkmen yerleşimlerinin yoğun olduğu bir bölgedir. Ali Beşir'e bağlı 6 askeri birliğin olduğu düşünülmektedir. (Orhan, 2013, s. 17)

Sultan Murat Tugayı

Sultan Murat, Halep bölgesindeki en büyük Türkmen silahlı güçtür. Komutanı Fehim İsa'dır. Faaliyetlerine 7000 civarında askeri ile devam etmektedir. Ne var ki bu kuvvetlerin çoğunluğu Araplardan oluşmaktadır. 150 civarı silahlı gücünün Türkmen olduğu düşünülmektedir. PKK, İŞİD ve Esad rejimine karşı özgürlük mücadelesini sürdürmektedir. Huvvar Kilis, Çobanbey, kısmen Afrin'i kontrolü altında tutmaktadır. (Orhan, 2013, s. 17)

Fatih Sultan Mehmet

Birliğin komutanı vefat eden Muhammed Süleyman'ın kardeşi Mahmut Süleyman'dır. Şehir merkezindeki Türkmen mahalleleri birliğin kontrolündedir. Halep vilayetindeki güçlü birliklerdendir. (Orhan, 2013, s. 18)

Zahir Baybars Tugayı

Muhammed Genç'in önderliğini yaptığı birliğin faaliyet alanı Cerablus'tur. (Orhan, 2013, s. 18)

Buhari Birliği

Halep vilayetindeki Münbiç ilçesinde faaliyet göstermektedirler. (Orhan, 2013, s. 18)

İmameddin Zengi Birliği

Münbiç'te Buhari birlikleri ile faaliyet gösteren diğer bir guruptur. Buhari birliği ile Süleyman Şah adı altında birleşme planları vardır. (Orhan, 2013, s. 18)

Alparslan Birliği

Cerablus ve Azez arasındaki hatta faaliyet gösteren birlik Türkmen köylerinin güvenliğini sağlamaktadır (Orhan, 2013, s. 18).

Ahfad'u-l Fatih (Fatih'in Torunları)

Ali Beşir'den bağımsız olan birlik herhangi siyasi veya askeri bir bileşene bağlı değildir. Komuta merkezi Bab-ı Limon köyüdür. Halep şehir merkezinde rejim güçlerine karşı savaşmaktadır. Şehir merkezindeki meydan ve bostan paşa semtlerini kontrol etmektedir. İbrahim Ahmet komutasındadır. (Orhan, 2013, s. 18)

Yıldırım Beyazıt Tugayı

Tugay komutanı olarak Halit Gök Türkmen görev yapmaktadır. (Orhan, 2013, s. 19)

Sultan Abdülhamit

Halep şehir merkezinde de hükümete bağlı güçlere karşı mücadele etmiş olan Sultan Abdülhamit Birliği Ali Beşir'e bağlı oluşumlardandır. Komutanı Muhammed Süleyman Suriye'deki tüm Türkmenler tarafından takdir edilen bir liderlik örneği sergilemiştir (Orhan, 2013, s. 17). Özgür Suriye Ordusunun önemli komutanlarından biri olan Muhammed Süleyman girmiş olduğu bir çatışma esnasında keskin nişancı ateşiyle öldürülmüştür¹³. Komutanlarının ölümü ile şehir merkezinde kontrol etmiş oldukları yerlerden çekilmişlerdir. (Orhan, 2013, s. 19)

3.2.3. Humus Vilayeti Türkmen Askeri Birlikleri

Humus havalisinde 43 Türkmen köyü olduğu bilinmektedir. Humustaki Türkmenlerin oluşturduğu askeri birlikler şehir merkezinden ziyade köy yerleşimlerinde faaliyet göstermektedir. Humus şehir merkezinde bulunan Türkmenler Arapların oluşturduğu birlikler içerisinde rejime karşı mücadele etmektedirler. Şehir merkezinde Türkmenlerin yerleşik olduğu mahalleler olsa da sadece Türkmenlerin oluşturduğu bir birlik mevcut değildir. Bu semtlerde yaşayan Türkmenler, Sünni Arapların oluşturduğu birliklerin içinde rejime karşı savaşmaktadır (Orhan, 2013, s. 18).

Humus Kalkanı (Ketibe Dıra Humus)

Humusta oluşturulan Askeri Meclise bağlıdır ve maddi desteğini Meclis'ten almaktadır. (Orhan, 2013, s. 19)

¹³ <https://t24.com.tr/haber/ozgur-suriye-ordusu-komutani-muhammed-suleyman-olduruldu,212907> 11.10.2022

Rahman Şehitleri (Şuheda Er Rahman)

Suudi Arabistan destekli olup Humus şehir merkezinde faaliyet göstermektedir. (Orhan, 2013, s. 19)

Hak Şehitleri (Şuheda el Hak)

Şanlıurfa ilinin sınır komşusu olan Telkalaf'tan Katar'a ve Suudi Arabistan'a göç eden iş adamları tarafından ekonomik olarak desteklenmektedir. (Orhan, 2013, s. 19)

Fatih Sultan Mehmet

Suriye'nin en büyük askeri birliklerinden birini oluşturan El Faruk Tugayı'na bağlıdır. (Orhan, 2013, s. 19)

Zara'nın Özgür Askerleri

Liderliğini Albay Usame Kenan'ın yaptığı birlik Nusayri yerleşimlerin yoğun olduğu bir bölge olan Zara'da mücadele etmektedir (Orhan, 2013, s. 19).

Alparslan Tugayı

Tulluf, Kale, Semalil ve Kızıl köylerinde mücadele etmektedir. Tugayın kumandanlığını rejime bağlı birliklerden ayrılan Abdul Muti Kâhya yapmaktadır (Orhan, 2013, s. 20)¹⁴.

Humus Türkmenleri

El Faruk Tugayının bileşenlerindendir.

İsmi zikredilen oluşumlar dışında Humus havalisinde sadece Türkmenlerden müteşekkil birlik bulunmamaktadır. Ancak Kusayr, Nizariye, Causia, Burç Kai, Tısnin, Hulaya, As Sabunin, Jibab el Zeyd gibi Türkmenlerin hayatlarını sürdürdüğü köy ve kasabalardaki oluşturulan askeri birlikler içinde çok sayıda Türkmen Suriye rejimine karşı mücadele etmektedir (Orhan, 2013, s. 18)¹⁵.

3.2.4. Rakka Vilayeti Askeri Yapılanması

Rakka Vilayeti 'ne bağlı Tel Abyad ilçe merkezinde ve civar köylerde Türkmen nüfusu yer almaktadır. Rakka'daki Türkmen nüfusunun 20 bin civarında

¹⁴ https://www.wikiwand.com/tr/Suriye_T%C3%BCrkmen_Ordusu, 4.4.2023

¹⁵ <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/freedom-fighters-cannibals-the-truth-about-syria-s-rebels-8662618.html>, 8.04.2023

olduğu düşünülmektedir. Rakka 'da Türkmenlerden müteşekkil tek askeri birlik bulunmaktadır. Hakkın Nuru Birliği (Enver ul Hak) isimli birlik Şanlıurfa ili sınırları içindeki bağlı Akçakale ilçesinin karşı sınırında bulunan Tel Abyad ilçesi ve bu ilçeye bağlı Türkmen köylerinde mücadele eden bir silahlı oluşumdur. Komutanı Şeyh Abdullah Dede bir ara Suriye Türkmen Kitlesi adlı siyasi oluşum ile beraber hareket etse de El Faruk Tugayı ile dirsek temasına geçmiştir (Orhan, 2013, s. 20).

3.2.5. Şam Vilayeti Askeri Yapılanması

“Başkent Şam’daki Türkmen birliklerini genelde Golan Türkmenleri oluşturmaktadır. Oluşturulan bu birliklerin en önde geleni İmam Zahabi Birliğidir. Birliğin liderliğini Halit Bereket yapmaktadır. İsmi “Türkmen Şehitleri Tugayı” olarak değiştirmeyi planlamaktadır. Şam’da aynı zamanda bu birliğin bileşeni olan ve Türkmenlerden oluşan 12 kişilik özel harekât birliği bulunmaktadır. Bu özel harekât birliğinin başında yine Golan Türkmen’i olan Ebu Faruk yer almaktadır. Şam’da İmam Zahabi dışında birinin adı Amr Şubat olan 3 Türkmen birliği daha bulunmaktadır (Orhan, 2013, s. 19)”.

HTŞ dışında Suriye’de faaliyet gösteren tüm askeri güçler Suriye Milli Ordusu çatısı altında birleşmiştir. Tahmini olarak 70 bin silahlı gücü olduğu düşünülmektedir. 70 bin gücün 1000 civarı Türkmenlerden oluşmaktadır (Tarık Solak ile yapılan görüşme, 31 Mayıs 2022).

BÖLÜM IV

4. SURİYE TÜRKMENLERİNİN SİYASİ HAREKETLERİ

Suriye’de Hafız Esad iktidarında örgütlenmek çok zordu. Suriye’de yaşayan Türkmenler dâhil hiçbir grup örgütlenme hürriyetine sahip değildi. Her tarafta dolaşan istihbarat muhbirleri her an bunu merkeze veya polise iletebilirdi. Dolayısıyla Baas iktidarında Suriye bir muhalefet veya örgütlenme kültürüne sahip değildir. İç savaşın rejime muhalif olanlar lehine sonuçlanamamasının belki de en önemli nedeni tüm muhalifleri tek bir çatı altında koordine edecek bir liderin bulunmayışıdır. Ülke sathında örgütlenemeyen tüm guruplar gibi Türkmenlerde Suriye dışında örgütlenmeye çalışmıştır (Orhan, 2013, s. 9).

Suriye Türkmenlerinin ilk siyasal örgütlenmesi iç savaş nedeniyle ülkesini bırakmak durumunda kalan Av. Ali Öztürkmen (Silo) tarafından Türkiye’de kurulan “Suriye Türkmen Hareketi”dir. Sosyal medya mecraları üzerinden örgütlenmeye çalışan hareket Türkmenlerin Suriye’de hükümeti protesto gösterilerine katılmalarını sağlamayı amaç edinmiştir. Antalya’da 1 Haziran 2011 yılında toplanan “Suriye için Değişim” konferansına katılmıştır. Ayrıca daha sonra İstanbul’daki muhalif oluşumların düzenlediği toplantılarda “Türkmen” adının toplantı kayıtlarına girmesi için mücadele etmiştir (Orhan, 2013, s. 9).

Suriye Ulusal Konseyi (SUK) kurulması ve bu oluşumda Türkmenlere yer verilmemiş olması nedeniyle Ali Silo öncülüğünde kurulan hareket ile Türkiye’de yaşayan Türkmenler tanınmalarının yolunu açmak için mücadele vermişlerdir. Tüm bu mücadeleye rağmen Türkmenlerin örgütlü bir oluşuma sahip olmaması ve mücadelelerinin sadece kişisel çabalardan ibaret olması sebebiyle muhalif konseye katılımı mümkün olmamıştır. Konseyde temsil hakkı elde edilememesi sebebiyle

Türkmen halkının önde gelenleri ve Türkiye’de yaşayan 180 Suriyeli Türkmen’in bir araya gelmesiyle Türkmenlerin haklarının savunulması hususunda fikir birliğine varılmıştır. Bu mutabakatın ete kemiğe bürünmüş hali olarak “Suriye Türkmenler Birliği” adı altında dernek oluşumu planlanmıştır. Derneğin kuruluş aşamasında uzun süredir Türkiye’de yaşayan ve siyasi faaliyetlerde bulunan Bekir Atacan, başkanlığı üstlenmiştir. 2011 yılının sonuna doğru dernek Ali Silo’nun başkanlığını yaptığı Suriye Türkmen Hareketi ile birleşerek Suriye Türkmen Kitlesi çatısı altında siyasi bir oluşuma dönüşmüştür. Bu siyasi oluşumun genel başkanlığına Bekir Atacan getirilirken genel başkan yardımcılığına Ali Öztürkmen getirilmiştir. 2012 başlarında genel Başkan Bekir Atacan ve yardımcısı Ali Öztürkmen Kitle Hareketinden ayrılarak Suriye Demokratik Türkmen Hareketini oluşturmuşlardır. Böylece 2012 yılının hemen başlarında Suriye Türkmenlerinin temsiline yönelik iki oluşum var olmuş oldu. Suriye Türkmen Kitlesi ve Suriye Demokratik Türkmen Hareketi adları altında oluşturulan bölgeler ve oluşturulan silahlı birliklerin bağlılıkları açısından farklılıklar arz etmektedir. Bunların dışında Suriye Türkmen Platformu adı altındaki başka bir oluşum siyasal kimlik dışında tüm Türkmen kuruluşlarının çatı kuruluşu olma iddiası ile ortaya çıkmıştır. Bu çatı oluşum iç savaş öncesi Türkiye’ye gelip yerleşmiş ve Türk toplumuna entegre olmuş iş adamları ve siyasiler tarafından oluşturulmuştu. Suriye Türkmenlerini temsil iddiasında olan bu 3 yapıyı incelemek önem taşımaktadır (Orhan, 2013, s. 9).

4.1. Suriye Türkmenleri Siyasi Hareketleri

4.1.1. Suriye Türkmen Kitlesi

Suriye iç savaşının başlamasıyla Türkiye’ye iltica eden Türkmenler ile Türkiye’ye daha önce gelmiş olan Türkmenlerin ortak gayretiyle örgütlenme çabaları kapsamında oluşturulmuş bir harekettir. Amaç olarak Suriye’de yaşayan Türkmenlerin varlıklarının tanınması ve haklarının anayasal güvence altına alınmasını amaç edinen oluşum Suriye’deki çatışmaların etnik ve mezhepsel bir zemine çekilmesiyle Suriye Türkmenleri adı altında örgütlenmiştir. 2011 ağustosunda başlayan örgütlenme çabaları 15 Şubat 2012 tarihinde Suriye Türkmen kitlesinin ilanı ile kimlik kazanmıştır. İlan edilen bu hareketin liderliğini uzun zamandır Türkiye’de ikamet eden aslen bir Bayır-Bucak Türkmen’i olan Yusuf Molla Üstlenmiştir. Kısaca kitle adı ile anılan hareket genelde Bayır – Bucak Türkmenlerinden müteşekkildir. Bayır-Bucak’ta mücadele eden silahlı yapılar ile ilişkileri mevcuttur (Orhan, 2013, s. 10).

Kitle Suriye’de göç eden Türkmenlerin yerleşimlerinin yoğun olduğu yerler olan İstanbul merkez olmak üzere Osmaniye, Gaziantep ve Hatay’ın Yayladağı ilçelerinde irtibat ofisleri açmıştır. Açılan bu ofisler ile Türkiye’ye iltica eden Türkmenler ile yakın temas kurularak örgütlenme faaliyetlerine katılması sağlanmıştır. Suriye Türkmen Kitleleri Türkmen sorununa ilişkin olarak en büyük engelin Türkmen nüfusun tek bir bölgede toplanmamış olması öngörüsünde bulunmaktadır. Suriye’de yaşanabilecek bir iktidar değişikliği ile ülkenin bir federatif yapıda yönetilemeyeceğini, Suriye’nin içinde bulunan tüm unsurların eşit vatandaşlık ilkesinin hâkim olacağı bir yönetim kurulması gerektiğine vurgu yapmıştır (Orhan, 2013, s. 10).

Kitle Bayır – Bucak bölgesinde rejime karşı mücadele etmek için oluşturulan askeri oluşumlar ile koordineli hareket etmiştir. Daha önce de bahsettiğimiz Türkmenlerin oluşturduğu askeri yapılanmaların çatı kuruluşu Türkmen Dağı Tugayı kitleye yakın durmuştur. Kitlenin Bayır – Bucak bölgesi dışındaki askeri oluşumlar ile bir teması olmamıştır (Orhan, 2013, s. 11).

Kitle 15 Aralık 2012 tarihinde İstanbul’da yapılan toplantıda Suriye Demokratik Türkmen Hareketinden istifa edenler ile yeni bir oluşum kurulması hususunda mutabakata varılmıştır. Suriye Türkmen Kitleleri Suriye içinde seçim yaparak bölgelerdeki nüfus oranlarına dikkat edilerek delege seçimi yapmayı planlamaktaydı. Bu delegeler demokratik bir seçimle genel başkan seçmesi gerektiği konusunda mutabık kalmışlardır. Bu mutabakat Kitlenin siyasi olarak partileşmesi ve tabana yayılması konusunda önemli görülmektedir (Orhan, 2013, s. 11).

2013 yılında yapılan Kongre’de Partinin Yayladağı Temsilcisi olarak görev yapan Adnan Aşkar genel başkanlık görevine seçilmiştir. Adnan Aşkar 2014 yılına kadar bu görevi üstlenmiştir. Bu dönemde Suriye Türkleri Derneği adında bir sivil örgütü oluşturulmuştur. Dernek faaliyet alanı olarak hem Suriye içinde yaşamak zorunda kalan hem de Türkiye’ye iltica eden Türkmenleri hedef kitleleri olarak seçmiştir.

Bayır-Bucak Türkmenlerinden Usame Solak¹⁶ ile gerçekleştirilen görüşmede belirttiğine göre 2014 yılında gerçekleşen kongrede Turgay Mollamusa Suriye Türkmen Kitleleri Başkanlığına seçilmiştir. Turgay Mollamusa ’nın 2016 yılında istifası

¹⁶ Usame Solak 1979 Lazkiye Doğumlu Suriye Türkmen Kitleleri Başkan Yardımcısı

ile boşalan Kitle genel başkanlığına Yusuf Molla atanmıştır (Usame Solak ile yapılan görüşme, 22 Nisan 2022).

Tüm Türkmen siyasi partilerinde olduğu gibi Suriye Türkmen Kitleleri 'de Suriye Türkmen Meclisi adı altında siyasi faaliyetlerine halen devam etmektedir. Bayır Bucak Türkmenlerinden olan Ahmet Vezir halen Suriye Türkmen Kitlelerinin genel başkanlığını yürütmektedir. Suriye Türkmen Kitleleri 'nin SUK içinde tek temsilcisi Ahmet Güllü'dür.

4.1.2. Suriye Demokratik Milli Türkmen Hareketi

Suriye Demokratik Türkmen Hareketi, Kitlenin akabinde kurulan ikinci siyasal oluşumdur. Kitle gibi bu oluşumda kısaca Hareket adı ile bilinmektedir. Bu partinin oluşturulması süreci Türkmenlerin örgütlenme eksikliğinin giderilmesi sonucu oluşmuştur. Önce Suriye Türkleri adı altında bir dernek çatısı altında başlayan çalışmalar 21 Mart 2012 yılında İstanbul'da siyasi bir parti adı altında ilan edilmiştir. Hareket Suriye Türkmen Kitlelerinden istifa eden bir ekip tarafından kurulmuştur. Kuruluş aşamasında 1 yıl Şam Türkmenlerinden olan Abdülkerim Ağa genel başkanlığı yürütmüştür. 2012 yılında 1. Türkmen Platformunda alınan bir kararla Suriye Türkmen Kitleleri ile birleşme kararı alıp bu karar kamuoyuna ilan edilmiştir. Ne var ki bu birleşme hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Parti genel başkanlığını Halep Türkmen'i olan Ziyad Hasan ile yardımcılığını yine bir Halep Türkmen'i olan Tarık Sülo Cevizci üstlenmiştir. Aralık 2012'de Suriye'de Türkmenlerin yaşadığı bölgelerden yeni delegeler alarak yeni bir teşkilatlanma modeline geçmiştir. Demokratik Türkmen Hareketi Kitle gibi Türkmenlerin Türkiye'de yaşadığı yerleri hedef olarak saha odaklı bir politikayı benimsemiştir. Ne var ki Suriye Türkmen Kitlelerinin genel ekseriyetinin Bayır-Bucak Türkmenlerinden oluşması gibi Demokratik Hareketi' de genel ekseriyet ile Halep Türkmenlerinin siyasi oluşumu olarak öne çıkmaktadır. Bu sebeple siyasi, sosyal ve askeri faaliyetlerini genel olarak Halep merkezli yürütmektedir (Orhan, 2013, s. 12).

Suriye Demokratik Hareketi diplomatik temaslara daha fazla önem vermiştir. Bu diplomatik çabaların ürünü olarak SUK içinde 3 Türkmen temsilci ile temsiliyet imkânına erişmiştir. Aynı zamanda Suriye'deki olası değişim ile oluşacak yeni hükümette bakanlık elde etme yönünde irade göstermektedir. Suriye içinde sivil toplum örgütleri oluşturmak ve tesis edilecek yerel yönetimlerde faal olmak amaçlanmıştır (Orhan, 2013, s. 12).

Suriye Türkmen Hareketi Suriye'nin olası bölünmesi veya Federatif bir yapı ile yönetilmesi durumunun Türkmenlerin farklı bölgelerde yaşaması nedeniyle bu tip oluşacak durumların Türkmenlerin zararına olacağı kanaati taşımaktadır. Bu nedenle Suriye'nin toprak bütünlüğünü savunmaktadır. Tıpkı Suriye Türkmen Kitleleri gibi politikalarını eşit yurttaşlık ve Türkmenlere ait temel hak ve özgürlüklerin anayasal güvence altına alınmasını merkeze alarak hareket etmektedir (Orhan, 2013, s. 12).

Suriye Demokratik Türkmen Hareketinin askeri gruplar ile ilişkisi Halep vilayeti ile sınırlıdır. Halep vilayetindeki askeri grupların ekseriyetini komutası altında toplayan Ali Beşir ile yakın ilişkisi olduğu bilinmektedir (Orhan, 2013, s. 12).

4.1.3. Suriye Türkmen Nahda (Kalkınma) Partisi

Suriye Türkmenlerinin 3. Siyasi oluşumu Nahda hareketidir. Suriye'de devam eden iç savaş neticesinde Suriye'den Türkiye'nin çeşitli şehirlerine göç eden Türkmenler tarafından 3 Kasım 2013 tarihinde merkezi Osmaniye olmak üzere kurulmuştur. Partinin kurucu başkanlığını Hasan Musullu üstlenmiştir. 2015 yılında Ömer İsa başkanlığı üstlenene kadar partinin pek bir faaliyeti yoktur. Ömer İsa'nın başkan seçilmesiyle Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Hatay, Gaziantep, Kilis ve İstanbul'da temsilcilik açmıştır. Ömer İsa Şam Türkmenlerindendir. Partinin temel politikası Suriye'de Esad rejimi sonrası kurulması olası hükümette Türkmenlerin temsil hakkı elde etmesi ve eşit yurttaşlık bağlamında siyasal ve kültürel faaliyetleri sürdürmek amaçlanmıştır. 2017 yılında Osmaniye'de yapılan genel kurulda Hüseyin Taiba genel başkanlığa seçilmiştir. Parti tüzüğü gereği her 2 yılda bir seçime gitmektedir. Bu sebeple Halep vilayetinin Çobanbey ilçesinde 2019 yılında seçim olmuş ve Velid İbrahim genel başkan seçilmiştir. Bazı kaynaklar Suriyeli Türkmenlerin kurmuş oldukları siyasi hareketlerin sayıca artmasında Meclis içindeki siyasi rekabetin etkili olduğunu ifade etmektedirler. Velid İbrahim'in genel başkanlığa seçilmesiyle parti irtibat ofisleri İstanbul ve Çobanbey olmak üzere ikiye düşürülmüştür. Parti STM içinde 4 üye ile temsil edilmektedir. (Gündoğdu, 2021, s. 196)

4.1.4. Suriye Türkmen Milli Vefa Partisi

2019 yılında Çobanbey merkezli kurulan Türkmen siyasi oluşumudur. Suriye Türkmenlerinin en son kurmuş olduğu parti olan Milli Vefa Partisinin kurucu genel başkanlığını Abdulhay Osman Üstlenmiştir. Şu anki genel başkanı ise Muhammed Hazzuri'dir. (Gündoğdu, 2021, s. 201)

Parti hedeflerini Esad hükümeti sonrası kurulacak olan modern Suriye’de Türkmenlerin ana unsur olmasını sağlamak amacıyla olduğunu açıklamıştır. Ayrıca parti STM içinde 2 üye ile temsil imkânı bulmuştur. Partinin 2020 yılı itibari ile üye sayısı 2000’dir. 25 kadın delege sayısı nedeniyle ayrıca dikkat çekicidir. (Gündoğan, 2021, s. 201)

4.1.5. Suriye Türkmenleri Platformu

2012 yılında ortaya çıkan Suriye Türkmenleri Platformu 42 kişiyle ilk toplantısını gerçekleştirmiştir. Türkiye ve Dünya kamuoyunda Türkmenlerin lehine lobi oluşturmak amaçlanmıştır. Platform siyasi bir kimlik taşımamıştır. Sivil bir inisiyatif hareket olarak ortaya çıkan oluşumun bünyesinde Suriye dışında yıllardır yaşayan Türkmen iş adamları ve politikacılar bulunmaktadır. (Orhan, 2013, s. 12)

Bu oluşum günümüzde var olan Türkmen Meclisi’nin öncülü durumundadır. Bu meclis siyasi, askeri ve sivil toplum kuruluşların üzerindedir. Bu platform elinde bulundurduğu siyasi etki ile Dışişleri bakanlığı yetkilileri ile yakın temas kurmayı başarmışlardır. Bu temas neticesinde 15 Aralık 2012 tarihinde Dışişleri bakanlığının ev sahipliğinde 1. Türkmen Platformu düzenlenmiştir (Orhan, 2013, s. 12).

Yukarıda bahsettiğimiz oluşumlar dışında bazı küçük siyasi ve sivil toplum oluşumlarda vardır. Gaziantep ili İslâhiye ilçesinde bulunan geçici barınma merkezi içinde ‘‘Suriye Türkmen Partisi’’ isimli bir parti kurduklarını açıklamışlardır. Bu oluşum 1. Türkmen Platformu çatısı altında olacağını açıklamıştır. (Orhan, 2013, s. 12)

4.1.6. Suriye Türkmen Meclisi

Suriye Türkmenleri iç savaşın başından beri gerek askeri gerekse de siyasi olarak hızla örgütlenmekteydi. Bu siyasi örgütlenmelerden biri de siyaset üstü bir kurum olan Suriye Türkmen Meclisi’dir. Tabi bu meclisin kuruluşuna giden en önemli ayak izi Suriye Türkmenleri Platformudur. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Suriye Türkmen Platformu 2012 yılının sonunda 1. Toplantısını İstanbul’da gerçekleştirmişti. Bu toplantıda Semir Hafız Suriye Türkmen Meclisi başkanı seçilmiştir. 2. toplantısını ise 30 Mart 2013 yılında gerçekleştiren Platformun katılımcıları arasında Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve Dönemin Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile birlikte SUK başkanı George Sabra katılmıştır (Gündoğdu, 2021, s. 150). Bu toplantı

aynı zamanda STM'nin ilk genel kurulu olarak kabul edilirken meclis bu tarihte kurulmuş kabul edildi. Bu genel kurulda yapılan oylamalar ile 39 Meclis üyesi ile 9 yönetim kurulu üyesi seçilmiştir. Konsey başkanlığına Bayır – Bucak Türkmenlerinden Semir Hafız seçilmiştir¹⁷ . Bu toplantıya Başbakan ve Dışişleri bakanlığı düzeyinde katılım gösterilmesi Türkiye'nin STM'yi Türkmenlerin meşru temsilcisi olarak tanıdığına işaret etmiştir. (Gündoğdu, 2021, s. 151)

STM 2. Genel kurulunu 10 Mayıs 2014 tarihinde Ankara'da gerçekleştirmiştir. Dönemin Dışişleri bakanı Ahmet Davutoğlu'nun katılım gösterdiği genel kurula aynı zamanda Suriye vilayetlerinde yaşayan Türkmen temsilcileri de katılmıştır. 350 delege 42 kişilik Meclis üyelerinin seçiminin yanında yürütme kurulu ve genel başkanın seçimi ile ilgili oy kullanmıştır. Seçimlerde oy kullanan 350 delege Suriye vilayetlerinde yaşayan Türkmen nüfus ağırlığına göre belirlenmiştir. Bu genel kurulda siyasi oluşumlardan Suriye Türkmen Kitleleri ile Suriye Milli Türkmen Hareketi ortak liste oluşturarak girmiştir. Bu ittifak neticesinde 14 kişilik kota 7+7 şeklinde paylaşılmıştır. 42 kişilik meclis üyeleri içinden seçilen 13 kişilik yürütme Kurulu'nu Türkmenlerin bakanlar kurulu gibi bir icra heyeti olarak düşünmek gerekir. Bu genel kurulda Semir Hafız'ın yerine bugün Suriye Geçici Hükümet Başbakanlığı yapan Abdurrahman Mustafa seçilmiştir. Yardımcılıklarına ise Tarık Sülo Cevizci ile Zeki Türkmen seçilmiştir. Suriye Türkmen Meclisi'nin 2. Genel kurulu Türkmenleri tek çatı altında toplaması hasebiyle önem arz etmektedir (Gündoğdu, 2021, s. 153).

2015- 2016 yılları Suriye Türkmenleri için zor zamanlardı. Türkmen dağına Ruslar ve İran milisleri girmişti. Rakka bölgesinde ise Türkmenler PYD ile mücadele etmek durumunda kalmıştı. Hama ve Humus kentlerinde ise rejim tehdidi yoğunlaşmıştı. Şam ve Golan Türkmenleri ise 2014 yılında başlayan rejim ablukası altında bulunmaktaydı. Bu dönemde Şam vilayetinde yaşayan Türkmenler ile Suriye rejimi yetkilileri dolaylı bazı görüşmeler gerçekleştirmişti. Bu görüşmelere arabulucu olarak görev üstelenen Nizar Ahmet Sohta ile yaptığımız görüşme neticesinde Suriye hükümet yetkililerinin Türkmenlerin bölgeden ayrılması koşulu ile ateşkes ilan edilebileceğini ifade etmiştir (Nizar Ahmet Sohta ile yapılan görüşme, 14 Mayıs 2022).

¹⁷ <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyeli-turkmenler-liderini-secti>

STM 3. Genel kurulu sancılı bir süreçte gerçekleşmiştir. Uzun tartışmalar sonucunda Bayır – Bucak Türkmenlerinden olan Dr. Emin Bozoğlu Meclis başkanı seçilmiştir. Fırat kalkanı harekâtı ile bazı bölgelerin terör unsurlarından temizlenip güvenli hale getirilmesi ile Türkmen siyasetinde hareketli günler yaşanmıştır. (Gündoğdu, 2021, s. 153)

STM 2018 yılında Ankara’da 4. Olağan genel kurulunu gerçekleştirmek üzere toplanmıştır. Toplanan bu Genel Kurul neticesinde Dr. Vecih Cuma Meclis başkanlığına seçilmiştir. Bu döneme kadar faaliyetlerini Ankara merkezli sürdüren oluşum güvenli bölgenin tesis edilmesiyle faaliyetlerini Suriye’den idare etmek yönünde karar almıştır¹⁸. Bu münasebet ile Çobanbey ilçesinde ofis açmıştır. Bu ofis hamlesi SMDK’den önce siyasi faaliyetlerini Suriye’ye taşıyarak önemli bir adım atılmış oldu. STM tüzüğünde değişikliğe giderek Halep vilayeti Çobanbey ilçesini merkez olarak tanımlamıştır. STM, Dr. Vecih Cuma’nın başkanlığı döneminde Tarihi Sancak Kongresinden ve tüzük değişikliklerinden kaynaklanan fikir ayrılıkları sebebiyle sancılı bir döneme girmiş bulunmaktadır. (Gündoğdu, 2021, s. 153)

STM 5. Olağan genel kurul hazırlıklarını yapmaktayken Barış Pınarı Hareketinin başlaması ile planlanan genel kurulu ertelemek durumunda kalmıştı. 24 Kasım 2019 yılında Dışişleri Bakan yardımcısı Yavuz Selim Kıran’ın katılımı ile genel kurul yapılabilmiştir. Dr. Vecih Cuma ikinci kez meclis başkanı olarak seçilmiştir. Ne var ki Vecih Cuma’nın ikinci dönemi çok sancılı başladı. Suriye Türkmen Milli Hareketi genel başkanı Ziyad Hasan ile yaşanan problemler nedeniyle STM’nin kapsayıcı çatı kuruluş olma iddiası büyük yara almıştır. Sürecin getirdiği problemler ve anlaşmazlıkların Türkmen toplumunda siyasi ve askeri ihtilaf oluşturmaları nedeniyle Dr. Vecih Cuma 12 Mayıs 2020’de meclis başkanlığından istifa etmiştir. Bu tarihten beri Meclis başkanlığı seçimi yenilenemediği için bu makam hala boşta (Gündoğdu, 2021, s. 170).

Dr. Muhammed Vecih Cuma’nın istifa etmesi Türkmen siyasetinin yaşadığı problemleri daha da derinleştirmiştir. Vecih Cuma dönemindeki meclis üyeliklerinin düşürülmesini isteyen bazı siyasi partiler ve STK’larda bulunmaktadır. Vecih Cuma dönemi Türkmen siyaseti zaten sıkıntılı bir süreç yaşamaktaydı. Tarihi sancak kongresinden önce var olan bazı problemler Sancak kongresinin yapılış biçimi ve

¹⁸ <https://www.haber7.com/dunya/haber/2876632-suriye-turkmen-meclisinden-vatana-donus- karari 12.11.2022>

değiştirilen tüzük ile derinleşmiştir. Günümüzde ise aslında çok derin fikri farklılıkların olmadığı ayrılıklar devam etmektedir. Bu perspektifte STM işlevini yerine getirememektedir. (Gündoğdu, 2021, s. 170)

Aralık 2022 'de yapılan seçimde Mehmet TÜRKHAN (Silo) oyların tamamını alarak Suriye Türkmen Meclisi başkanlığına seçilmiştir.

4.2. Tarihi Perspektif ve Türkmen Siyasetinin Kronik Problemleri

2011 yılında iç savaş çıkana kadar Suriye'deki diğer etnik guruplar gibi Türkmenlerde herhangi siyasi kültüre sahip değiller idi. İç savaş sürecinde sosyal, askeri ve siyasi mecralarda örgütlenme imkânına kavuşan Türkmenler ilk kuruluşlarını ve faaliyetlerini savaş nedeniyle iltica etmek zorunda kaldıkları Türkiye'de yapmak zorunda kalmışlardır. İç savaşın başlamasından yaklaşık olarak 1 ay sonra Türkiye'ye sığınan Türkmenler açısından politik kültür ve örgütlenme tarihçesi 11 yıldır diyebiliriz. İç savaşın başlamasıyla iktidarı elinde bulunduran Nusayri toplumu ile aynı coğrafyada yaşamaları sebebiyle Türkmenler Suriye rejiminin hedefi haline gelmiştir (Acun & Görücü, 2018, s. 2).

50 yıllık Baas iktidarında Türkmenler iç savaş vesilesi ile ilk defa siyaset sahnesine çıktı denebilir. İç savaşın başlamasından bugüne kadar geçen sürede edinmiş oldukları siyasi tecrübe kayda değerdir. Ne var ki Suriye'yi oluşturan dinamikleri göz önüne aldığımız zaman edinilen bu tecrübe cılız kalmaktadır. Suriye Türkmenleri arasında süregelen kronik sorunlar, bölgecilik, kurumsal kültürün olmayışı, ekonomik problemler, basın – yayın organlarının etkin kullanılamaması, ideolojik ayrılıklar, ülke içindeki Türkmenlerin dağınık yerleşimi Türkmen siyasetinin güçlü bir pozisyona gelmesini engelleyen nedenler olarak ön plana çıkmaktadır. Bahsi geçen bu problemlerin çözümü için sağlıklı iletişim kanallarının oluşması, planlı ve programlı bir çalışma yöntemi ile hedefe götürecek sağlam bir yol haritasının olmaması dikkat çekicidir. Türkmen kamuoyunu yönlendirecek bir düşünür ve gazetecilerin bulunmaması siyasi hedeflerin planlı ve programlı yürütmesinin önündeki en büyük engeldir.

Türkmen siyaseti iç savaşın başlamasına kadar çok ön planda değildir. Nitekim siyasi arenadan izole yaşayan Türkmenler için birikmiş sorunlar yumağı ile karşılaşmak anormal bir durum değildir. Suriye'de totaliter rejimi domine eden Baas partisinin en büyük korkularından biri daima Türkmenler olagelmıştır. Türkmenlerin

en ufak hareketliliği karşısında çözüm yöntemi olarak şiddete başvuran bir tutum karşısında çok yapılacak bir şey bulunmamaktaydı. Bugün bile iç savaş devam ederken bu Esad rejimi korkularından kurtulabilmiş değildir. (Cevizci, 2017, s. 102)

Diğer etnik yapılar gibi Türkmenlerde örgütlenebilme ve siyasi birtakım faaliyetlerde bulunabilme imkânına iç savaşın oluşturduğu boşlukta bu imkâna kavuşmuşlardır. Lakin oluşan bu fırsat doğru değerlendirilememiş olup bir takım hayal kırıklıklarını içinde barındırmaktadır. Bu atmosferden kaynaklı olarak Türkmen toplumu ümitsizliğe kapılmakla kalmayıp göç hareketliliğinden tutunda göç ettikleri yerlerde birçok problem ile savaşmak durumunda kalmışlardır. Yaşanan bu olumsuzluğun temel sebeplerine değinmek gerekirse sığ düşünceli ve kendi şahsi ikballerini ön planda tutan siyasi figürlerin çokluğu en başta gelmektedir. Genç ve idealist siyasetçi ve STK temsilcilerinin önü ise bahsedilen sığ düşünceli siyasi aktörler tarafından kesilmektedir. (Cevizci, 2017, s. 105)

Suriye Türkmenleri siyasi ve sosyal mecrada birçok kriz ile savaşmak durumunda kalmışlardır. Yaşanan bu krizlerin bir kısmı kendilerinden kaynaklanmakta iken bazıları ise dış kaynaklı problemlerdir. Suriye Türkmenlerinin kendilerinden kaynaklanan problemlerinin başında ideolojik, ekonomik ve bölgecilik önde gelmektedir. (Cevizci, 2017, s. 105)

İdeolojik olarak bahsedilen sorunu açıklamak gerekirse Türkmenlerin yaşadıkları çevreden kaynaklı olarak bazı siyasi ve sosyal fikirleri daha ön plana çıkardıkları gözlemlenmiştir. Gözlemlenen bu fikirler Türkmencilik, İslamcılık ve Suriye ulusçuluğu olarak sıralanabilir. Türkmenlerin mensubiyetten kaynaklı ön plana çıkan düşüncesi olan Türkmencilik, Türk aile dairesine mensup olan Türkmenler olarak görmekte ve kendi tarihi ile övünen ve Türk milletine özgü değerleri benimseyen ve bu değerleri sahiplenilmesi gerektiğini düşünen bir akımdır. Baas partisinin Pan – Arabizm politikasından kaynaklı olarak radikalleşen bazı Türkmenler arasında oldukça revaçta bir akım olarak ön plana çıkmaktadır. Bu fikir Türklüğü ön plana çıkararak siyasi birtakım amaçlar gütmektedir. Bayır – Bucak Türkmenleri ve Halep Türkmenleri arasında yayılımı daha fazladır. (Cevizci, 2012, s. 71)

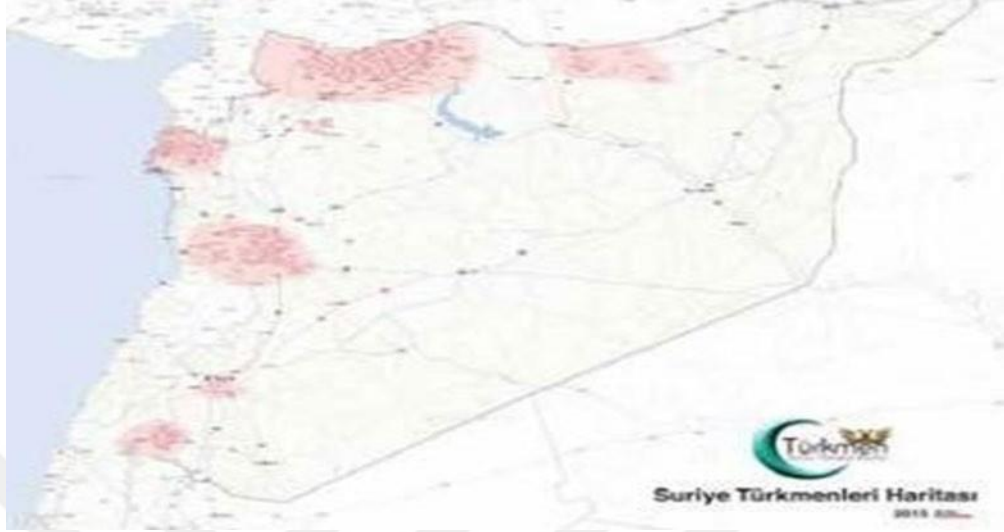
Suriye Türkmenleri ekseriyetle İslam dinine mensuptur. Türklerin İslam ile tanıştığı günden beri İslam’a bağlı bir toplum olarak yaşayan Türkmenler İslam medeniyetine katkı yapmaktan geri kalmamışlardır. Bu sebeple Türkmenlerin inanç

dünyası İslami değerler ile şekillenmiştir. Türkmen toplumu İslami kisveye bürünen radikal guruplara tarihin hiçbir safhasında meyletmemiştir. Bu fikir evrensel İslami değerler ışığında gelişmiştir. Bu fikir Müslümanların ulusal kimlikleri içinde değil, dini bir kimlikle pozisyon almasını ve İslami değerlerin mücadelesinin verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu akım İslami bir devlet kurulmasını, şariat ve hilafet gibi İslami egemenlik sembollerinin yeniden hayat bulması gerektiğini savunmaktadır. Genel anlamda Türklüğü İslami bir pota içerisinde eritmek istemektedir. Hama olaylarından kaynaklı olarak Suriye İhvanının da etkisiyle bu bölgede yaşayan Türkmenler arasında daha yaygın olduğu söylenebilir. (Cevizci, 2017, s. 102)

Suriyecilik adı ile zikredilen Suriye ulusçuluğu ise tüm etnik ve dini aidiyetleri bir kenara bırakarak Suriye kimliği altında tüm vatandaşlara aidiyet duygusu aşılama çalışmıştır. Suriye ulusu içinde Türkmenlerinde yer alması gerektiğine inanmıştır. Suriye'nin genel ekseriyetinin inanç, kültür ve yaşam tarzına uygun bir hayat standardı oluşturmayı amaç edinmiştir. Dolayısıyla bu kültür ve değerler, Arap kültürü ve değerlerine oldukça yakındır. Etnik ve mezhepsel değerlere ve taleplere pek sıcak bakmamakla beraber ülkenin üniter bir yapıda idare edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu fikir daha çok Esad rejimine yakın duran Şam civarındaki Türkmenler arasında yaygındır. Bu Türkmenler için genel olarak asimile olmuş ve Türkçe konuşamadıklarını yerel kaynaklardan öğrenmiş bulunuyoruz. (Cevizci, 2017, s. 102)

Suriye coğrafyasında Türkmenler, Suriye'de yaşam ve iklim koşullarının müsait olduğu ve nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölgelerde yerleşik durumdadırlar. Bu bölgeleri saymak gerekirse Suriye'nin Kuzeyinde bulunan ve önemli ticaret yollarının kavşağı olarak nitelenen Halep, İdlip ve Rakka, Batıda Lazkiye Bayır-Bucak (Türkmen dağı), orta Suriye'de Hama ve Humus vilayetleri ile Humus ve Tartus arası bölgelerde ve son olarak Suriye'nin güneyinde olan Şam ve Golan bölgelerinde toplanmış durumdaydılar. Bu bölgeler arasında coğrafik bir bütünlük olmadığı gibi Türkmenler değişik etnik ve mezhepsel unsurların içinde yaşamlarını devam ettirmek durumunda kalmışlardır. Nitekim bu bölgelerde yaşayan Türkmenler birbirlerinden uzak yaşamışlar ve buna mukabil aralarındaki iletişim oldukça zayıftır. Bu iletişim zayıflığından kaynaklı olarak bir araya geldiklerinde ise sık görüşlü insanlar yüzünden şahsi siyasi ikbal mücadelesine dönüştürülmüş ve bölgeler arası ihtilaf ve sorunlara neden olmuştur. İç savaş ile başlayan süreçte bu sorun büyüyerek bütün bölgelere

sirayet etmiştir. Yaşanan göçlerden sonra bu problemler artarak devam etmiştir. Türkmen siyasetçiler bu problemlerin çözümüne katkı sunamadıkları gibi problemin büyümesinde aktif rol almışlardır. (Cevizci, 2017, s. 102)

Harita 4-1. Suriye'deki Türkmen yerleşimleri (Suriye Türkmen Meclisi, 2014)

4.3. Suriye’de Yeni Anayasa Süreci ve Türkmenler

2016 yılının sonlarına doğru Türkiye, Rusya ve İran’ın girişimleri neticesinde Suriye rejimine muhalif guruplar ile Suriye rejimi arasında Kazakistan’ın başkenti Astana’da (Nur Sultan) Astana Platformu adında bir dizi toplantı planlanmıştır. Bu platformda genelde heyetler arası müzakereler şeklinde yapılmış olsa da muhalif liderlerde bir araya gelmişlerdir. Liderler zirvesinin 5. Türkiye’nin ev sahipliğinde Ankara’da gerçekleşmiştir. Ankara’da gerçekleşen bu zirvenin en önemli çıktısı ise anayasa komitesi listesinde sağlanan uzlaşmadır (Gülücü, 2019).

Astana görüşmelerinin arzu edilen siyasi sonucun ilk basamağı bir anayasa komitesinin kurularak anayasa oluşturma sürecine girilmesiydi. Olası iktidar devri sürecinin anayasal bir zeminde gerçekleşmesi için özgür ve demokratik seçimlerin gerçekleşmesi ön koşul olarak açıklanmıştır. Anayasa hazırlama komitesinin belirlenmesi yaklaşık olarak 2 yıl sürmüştür. Bu zorluğun çıkmasının sebebi ise bazı muhalif gruplara göre Esad rejimi idi. Zira Esad hükümeti oluşturulacak komitenin 50 muhalif, 50 rejim yanlısı ile BM’nin belirleyeceği 50 bağımsız üyeden oluşmasını diretiyordu. Bu konu yukarıda da belirttiğimiz üzere Ankara’da toplanan liderler zirvesinde aşılmıştır (Gülücü, 2019).

Mart 2017 tarihinde Astana Platformu Suriyeli düşünürler, devlet adamları ve politikacıları yeni anayasa görüşmeleri için Astana'ya davet etti. Suriye Anayasası taslağı Fransız anayasa uzmanı Xavier Latour, İtalya eski Dışişleri bakanı Giulio Terzi ve Türkiye eski Dışişleri bakanı Yaşar Yakış'ın yardımlarıyla tamamlanmıştır. Suriye iç savaşını sonlandırmak için oluşturulan Astana mutabakatının garantör ülkeleri Türkiye, Rusya ve İran heyetleri, Kazakistan'ın başkenti Nur Sultan'da 21 Aralık 2021 tarihinde 17. Kez bir araya gelmişlerdir. Bu toplantı sonunda Rusya devlet başkanı Vladimir Putin'in özel temsilcisi ve Platform sözcüsü Aleksandr Lavrentyev Esad hükümeti ile verimli bir görüşme geçtiğini açıklamıştır.¹⁹.

Daha önce de belirttiğimiz üzere siyasi örgütlenme kültürü olmayan Türkmenler bu sürece hazırlıksız yakalanmıştır. Türkmenlerin kurmuş olduğu tüm kurum ve kuruluşları çatısı altında toplama iddiası ile ortaya çıkmış olan STM bu iddiasını gerçekleştirememiştir. Zaten 2018 yılına kadar Türkiye içinde faaliyet gösteren STM sürekli sahadan kopuk görüntü vermesi sebebiyle eleştirinin hedefi haline gelmişti. Zira bu durumun farkında olan Dr. Muhammed Vecih Cuma genel başkanlığına seçilir seçilmez STM'nin faaliyetlerini ve merkezini Suriye içine kaydırmıştır. Tabi bu taşınmanın gerçekleşmesinde TSK'nın ve ÖSO bileşenlerinin Fırat Kalkanı Hareketinde başarılı olup bölgeyi terörist unsurlardan arındırmasının payı büyüktür. Ayrıca terörist bölgelerden arındırılan bölgelerde Türkmen nüfusunun yoğunluğu bir diğer önemli faktördür. 2018 yılında STM genel başkanlığına seçilen Muhammed Vecih Cuma sahadan uzak siyaset yapıyor eleştirilerini savuşturmak amacıyla saha odaklı politikalar üretmeye başladı. Bu politikaların neticesinde SMDK'dan önce Halep vilayetinin Çobanbey ilçesine ofis açarak Türkmen siyasetini Suriye'nin içine taşımış oldu. Temmuz 2019'da kamuoyuna duyurulan yeni tüzük ile STM ve bünyesindeki siyasi oluşumların faaliyetlerini Suriye içine taşımak zorunluluğu getirmiştir. Bu tüzük değişikliği ile kongrelerini Çobanbey'de yapan siyasi partiler yeni duruma uyum sağlamışlardır. Bu değişiklik Suriye Türkmenlerinin "Türkiye Anavatanımızdır" söyleminden "Suriye Anavatanımızdır" söylemine dönüştüğünün sonucudur.²⁰.

¹⁹ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kazakistan-da-suriye-konulu-17-astana-gorusmeleri-basladi/2453007>

²⁰ <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/suriyede-yeni-anayasa-sureci-ve-turkmenler/1604532>
12.11.2022

Suriye Türkmen Kitleleri Başkan yardımcısı Usame Solak ile yapılan görüşme neticesinde Suriye Türkmenlerinin Soçi ve Cenevre görüşmelerinden beklentilerini en net biçimde ifade etmek gerekirse BM'nin 2254 nolu kararının uygulanması yönündedir. BM Güvenlik Konseyi'nin 18 Aralık 2015 tarihinde oy birliği ile kabul ettiği bu kararda Suriye'de ateşkes sağlanması ve ülkede siyasi bir çözümde uzlaşılması çağrısında bulunmuştur. Bu karar Suriye'de sivil hedeflere yönelik saldırıların acilen durdurulması ve Ocak 2016 yılından itibaren siyasi çözüme yönelik girişimlerin hızlandırılması çağrısını yinelemiştir. Yine bir karara göre 6 ay içerisinde yeni yönetim oluşturulmalı, 18 ay içerisinde ise bağımsız ve demokratik seçimler yapılmalıdır. Bu seçimler ise BM'nin gözetimi altında yapılmalıdır. Ne var ki BM güvenlik konseyinin bu kararları hiç uygulanamamıştır. Türkmenler bu kararların acilen hayata geçirilip oluşturulması düşünülen yeni anayasada kültürel ve sosyal haklarının korunması ve eşit yurttaşlık konularında beklentileri mevcuttur (Usame Solak ile yapılan görüşme, 05 Haziran 2022).

BÖLÜM V

5. SURİYE TÜRKMENLERİNİN GÖÇ HAREKETLİLİĞİ

Suriye’yi 10 yıldır kasıp kavuran iç savaş ile birlikte yoğun bir göç hareketliliği başlamıştır. Beşar Esad babası Hafız Esad’ın 1966 yılından itibaren kurgulamış olduğu diktatörlük rejimini devam ettirmiştir. Tüm bu süreçte yönetimin tek bir kişinin elinde uzun süre kalmasının da etkisiyle 15 Mart 2011 yılında protestoların kanlı çatışmalara dönüşmesiyle başlayan süreç günümüzde hala devam etmektedir. Kısa bir süre içinde rejim taraftarları ile rejime muhalif olan kitlelerin çatışmalarının başlamasıyla ve bu çatışmaların tüm ülkeye yayılmasıyla özellikle çatışmaların yoğun yaşandığı bölgelerden hızlı bir şekilde bir göç hareketliliği başlamıştır. Türkiye yaşanan bu göç hareketliliğine ev sahipliği yapan ülkelerin başında gelmektedir. Nisan 2011 de Hatay ili Yayladağı ilçesi kırsalına gelen Suriyeli vatandaşlara kapılarını açan Türkiye günümüze kadar göç almaya devam etmektedir.

Resim 5-1. Türkiye'ye giriş yapan ilk Türkmenler (Fotoğraf; Erdal Türkoğlu)

Geçmişten gelen kültürel ve tarihi yakınlığı olan Suriye yurttaşları için Türk hükümeti “açık kapı” politikasını yürürlüğe sokmuş ve “geçici koruma” sağlamıştır. 2012 yılından itibaren şiddetini arttıran göç neticesinde Türkiye’de 2022 yılında Suriyeli göçmen sayısının 3,7 milyon olduğu resmi makamlarca açıklanmıştır. Zira Kamuoyunda yükselen göçmen karşıtlığına karşın hükümet yetkilileri “Onurlu geri dönüş” adıyla göçmenlerin geri dönebilmesi için strateji oluşturmaya çalışmaktadırlar.

Türkiye Suriye’de iç karışıklığın başladığı günden bu yana göçmenler için 10 şehirde 26 geçici barınma merkezi oluşturmuş ve bu merkezlerde yaşamını sürdürmeye çalışan Suriyeli göçmenlere barınma, gıda, sağlık, eğitim ve psikolojik desteklerin yanında mesleki eğitim gibi olanaklar sunmaya çalışmaktadır.

Tarihine baktığımızda birçok kadim medeniyete ev sahipliği yapan Suriye bünyesinde birçok etnik kimliği barındırmıştır. Türkler de uzun yıllar bu coğrafyada yaşamış ve bu topraklarda hüküm sürmüş halklardandır. Nitekim uzun yıllar Osmanlı devletinin bölgede hüküm sürmesi bölgedeki Türkmen varlığını arttırmıştır. Osmanlı’nın yıkılmasından sonra da bu coğrafyada halen Türkmenler varlıklarını devam ettiren halklardandır. Suriye’nin Türkiye sınırında yoğun olarak varlıklarını

devam ettiren Türkmenlerin yanı sıra ülkenin farklı kentlerinde de Türkmenler yaşamaktadır.

Modern Türkiye'nin kurulmasıyla ayrılan sınırlarla, sınırın öte tarafında yaşayan Türkmenlerin durumları Türkiye için daima önemli bir konu olarak gündemde yerini almıştır. Mustafa Kemal Atatürk zamanında yaşanan Hatay'ın Türkiye'ye ilhak olması gibi durumlar bölgedeki Türkmenlerin varlığını tehdit eder hale gelmiştir. Günümüzde devam eden iç savaşta Türkmenlerin durumları Türkiye kamuoyu tarafından yakından takip edilmektedir. Suriye'de yaşanan iç savaş ve bu savaşın sonucu olarak ortaya çıkan terör oluşumlarının etkisiyle birlikte göç edenlerin sayısı dört milyonu aşmıştır ve bu süreçteki en büyük göç yükünü Türkiye üstlenmek durumunda kalmıştır. Türkiye'nin başta Türkmenler olmak üzere dil, din ayrımı gözetmeden uygulamış olduğu mazlumlara sığınak olma politikaları ile gerçekleşen göçler bir takım olumsuz sonuçların doğmasına neden olmuştur.

Anadolu coğrafyası gerek Osmanlı egemenliğinde iken gerekse sonrasında farklı şekillerde göç almış fakat 1960'lı yıllardan itibaren daha çok göç veren bir bölge kimliğine bürünmüştür. Küreselleşmenin de etkisiyle 1980'li ve 90'lı yıllarda Türkiye Afrika, Orta Doğu ve Orta Asya'dan çeşitli göç hareketliliğine maruz kalmıştır. Bu dönemde yaşanan göçlerde Türkiye, daha çok transit ülke olarak işlev görmüş ve Avrupa'ya göç etmeye çalışan göçmenler için bir durak vazifesi görmüştür. 2011 yılında başlayan iç savaşla birlikte hızlanan göçlerin bir kısmı yine bu nitelikte göçler olmasına rağmen Türkmenlerin göç hareketliliği farklılık arz etmektedir. 2011'den günümüze kadar yaşanan süreçte Türkmenlerin Suriye'den Türkiye'ye yaptıkları göçler uluslararası zorunlu göç olarak nitelendirilmektedir. Uluslararası göçlerden farklı bir boyutu olan bu göçlerin temelinde uluslararası göç literatüründe belirlenen göçün nedenleri olarak farklı dinamikler bulunmaktadır. Zorunlu olarak gerçekleşen göçler genel olarak doğal veya insanlardan kaynaklanan nedenlerden dolayı gerçekleşen ve insanların yaşamlarına yönelik tehditler içeren zorlama unsurundan kaynaklanan göçlerdir. Bu zorlama sonucu başka ülkelere özellikle güvenlik kaygısıyla gerçekleşen göçler göç edilen diğer ülkelerden koruma talebinde bulunan kişilere de mülteci ve sığınmacı ismiyle nitelendirilmektedir (International Organization for Migration, 2016). Genel olarak ele almak icap ederse bireylerin ve toplumun ihtiyaçları nedeniyle gerçekleşen göçlerde, uluslararası göçlerden farklı bir nitelikte göçün yaşandığı aşikârdır. İlk olarak sınırlardan kaçak olarak girmeye çalışan

ve Türkiye'nin sınır kentlerine yerleşen Türkmenler, daha sonra sınır yerleşimlerinde yoğun göçmen nüfusunun varlığı nedeniyle oluşan sorunlar neticesinde Türkiye'nin başka şehirlerine göç etmek durumunda kalmışlardır. Bu süreçte Türkmenlerin bir kısmı da başkent Ankara ve İstanbul gibi metropollere göç etmek durumunda kalmışlardır.

5.1. Lazkiye Türkmenlerinin Göç Hareketliliği

Lazkiye şehir merkezi ve kırsalında iç savaş öncesinde 350 bin civarında Türkmen'in yaşadığı tahmin edilmektedir. Bununla beraber bahsedilen 350 bin Türkmen nüfusun 200 bin civarının asimile olduğu ve Türkçeyi tamamen unuttuğu düşünülmektedir. Bayır-Bucak Türkmenlerinden olan ve hayatını Hatay ili Yayladağı ilçesinde devam ettiren Suriye Türkleri Derneği başkanı Ahmet Vezir²¹ ile yapılan görüşme neticesinde; Lazkiye kırsalı Bayır nahiyesinde yaşayan Türkmenler iç savaş öncesinde ziraat ve hayvancılık ana geçim faaliyetleri olarak öne çıkmaktadır. Tarım alanında bahçecilik (Elma, incir, ceviz, erik vb.) oldukça yaygındı. Hayvancılık büyükbaş ağırlıklı olmak üzere ana faaliyet alanı idi. Bayır bölgesinde iç savaşın etkileri öncelikli olarak hissedilmesi sebebiyle zorunlu göçe öncelikle Bayır bölgesinde yaşayan Türkmenler tabi tutulmuştur. 2012 yılında savaşın şiddetini arttırması sonucu Bayır nahiyesinde yaşayan Türkmen nüfusun yaklaşık olarak %50'si ağırlıklı olarak Yayladağı ve Osmaniye'de oluşturulan geçici barınma merkezlerine göç etmek zorunda kalmışlardır. Bölgeyi terk etmeyip kalan Türkmen nüfus ise rejime karşı mücadele eden silahlı guruplar oluşturmuşlardır. Bucak bölgesinde yaşayan Türkmen nüfusun %40 civarı rejimin baskısı ile göç etmek durumunda kalmıştır. Bu bölgedeki Türkmen nüfus ise genelde Osmaniye'de oluşturulan geçici barınma merkezinde yaşamını sürdürmektedir. Bayır ve Bucak'tan Türkiye'ye göçmek zorunda kalan Türkmen nüfusun 44 bin olduğu Suriye Türkleri Derneği başkanı Ahmet Vezir tarafından ifade edilmiştir. Bu veriler Yayladağı kaymakamlığı koordinesinde Bayır Bucak Türkleri Derneği tarafından 2015 yılında kayıt altına alınmıştır (Ahmet Vezir ile yapılan görüşme, 8 Nisan 2022).

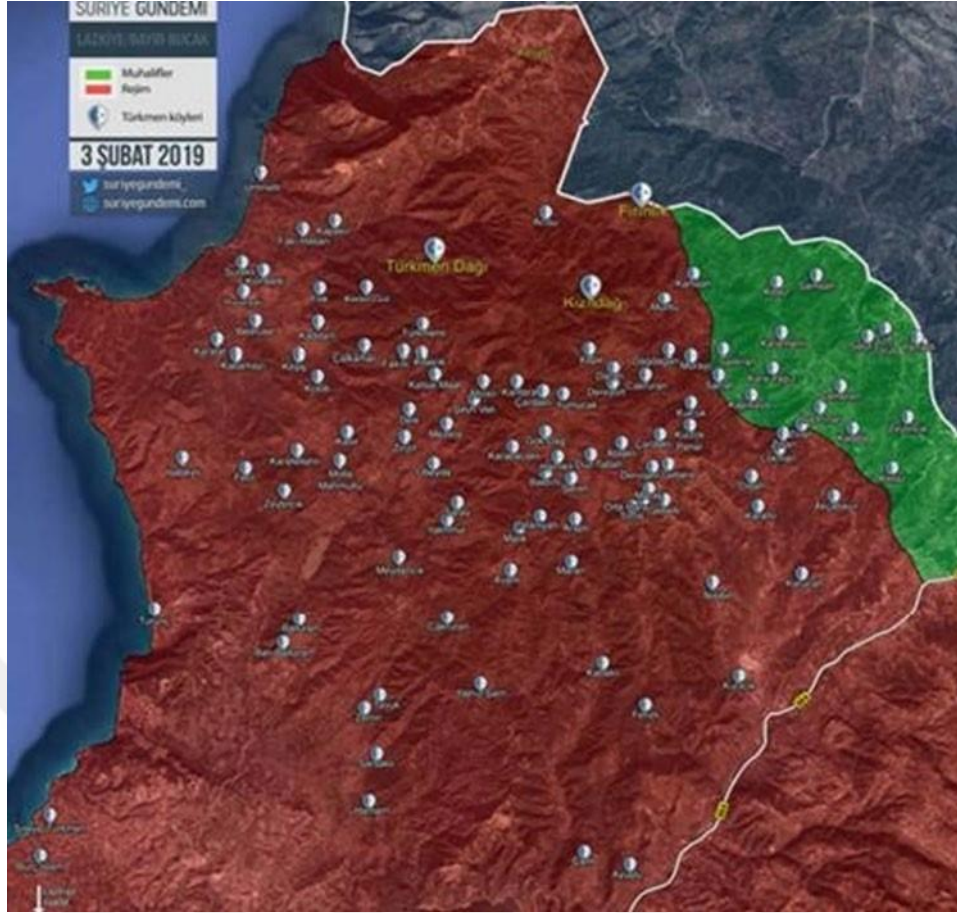
Suriye Türkmenleri son yüzyılda hep ferdi göçler yoluyla Türkiye'ye yerleşmişlerdir. Bunun dışında 1945, 1951, 1953, 1967 yıllarında toplu olarak Türkiye'ye göçmek zorunda kalmışlardır. Bu göç hareketliliğini anlatan Bayır – Bucak

²¹ Ahmet Vezir 1978 Lazkiye Doğumlu, Suriye Türkleri Derneği Başkanı

Türkmenlerinden İsmet Bozoğlan.²² bu göçle gelen Türkmenlerin sayılarının kesin olarak bilinmediğini ne var ki İskenderun, Antakya, Kırıkhan ve Adana'ya yerleştiklerini ifade etmiştir. Zira bu bölgelere yerleşen Türkmenler 1977 yılında Kırıkhan'da 1994 yılında ise İskenderun'da "Bayır-Bucak Türkmenleri Yardımlaşma ve Dayanışma" adları altında STK oluşturmuştur. 1994 yılında İskenderun'da kurulan derneğin kurucusu dönemin MHP milletvekili ve Bayır-Bucak Türkmenlerinden olan Mehmet Şandır'dır. Bu perspektiften bakılacak olursa iç savaşın başlamasıyla oluşan göç hareketlilikleri nispeten Bayır-Bucak Türkmenleri açısından daha kolay olmuştur. Zira son 80 yıldır gerek ferdi gerek toplu olarak gerçekleşen göçlerin etkisi ile bu bölgeden Hatay, İstanbul ve Ankara gibi şehirlere gelmiş bir nüfus bulunmaktaydı. Buralarda yerleşik hayata geçmiş olan nüfus sayesinde Bayır-Bucak bölgesinden gerçekleşen göçlerin hızlı ve kolay olmasında etkili olmuştur (İsmet Bozoğlan ile yapılan görüşme, 10 Mart 2022).

Bayır Bucak Türkmenlerinin oluşturduğu göç hareketliliği sonucu Türkiye'nin değişik kentlerinde 50 bin civarında Türkmen'in yaşadığı düşünülmektedir. Bu nüfusun 20 bin civarı Osmaniye kentinde, Kahramanmaraş'ta 3000, Adana'da 1000, Gaziantep İslahiye Geçici Barınma merkezinde 1000, 15 bin civarı ise ağırlıklı olarak Yayladağı'nda olmak üzere Hatay'ın çeşitli ilçelerinde, diğer geri kalan ise İstanbul ve Ankara'da mukim bulunmaktadır. Yayladağı'nda bulunan Türkmen nüfus ziraat ve hayvancılık ile geçimini sağlarken Osmaniye'de yaşamını sürdüren Türkmenler ise Sanayi sektöründe iş hayatına katkı sunmaktadırlar.

²² İsmet Bozoğlan 1949 Lazkiye Doğumlu Emekli Milli Eğitim Bakanlığı Müfettişi

Harita 5-2. Bayır – Bucak Bölgesinde Türkmen Yerleşim Yerleri 3 Şubat 2019 (Suriye Gündemi, 2019)

5.2. Halep Türkmenlerinin Göç Hareketliliği

İç savaşın başlamasıyla rejim güçleri tarafından yoğun şekilde bombardımana uğrayan kentlerin başında şüphesiz Halep gelmektedir. Türkmen Düşünce Hareketi Başkanı Eyhem Çamur²³ ile yapılan görüşmede Halep vilayetinde yaşayan Türkmenlerin ilk durağı Türkiye'nin Halep'e en yakın vilayeti Gaziantep olmuştur (Eyhem Çamur ile görüşme, 11 Nisan 2022).

Halep Ortadoğu'da bulunan en kadim Türkmen yurtlarından biridir. Ne var ki 20. Yüzyıl ortalarına doğru birçok Türkmen asimile olmuştur. Asimilasyona direnen en büyük kentlerden biri şüphesiz Halep idi. Merkez semtlerden Bağrıyanık mahallesi (Höllük Harası) en büyük Türkmen yerleşimlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. İç savaş öncesi bu yerleşim yerinde tahmini Türkmen nüfusunun 400 bin civarında olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Cerablus, Münbiç, El Bab, Çobanbey, Musabeyli,

²³ Eyhem Çamur 1993 Halep Doğumlu, Türkmen Düşünce Hareketi Başkanı

Azez nahiye ve köylerinde Türkmenlerin yaşadığı bilinmektedir (Eyhem Çamur ile yapılan görüşme,7 Şubat 2022).

İlk olarak Gaziantep başta olmak üzere Halep Türkmenleri Türkiye'nin değişik kentlerine göç etmişlerdir. Gaziantep'te 100 bin olmak üzere, 150 bin İstanbul'da Kahramanmaraş'ta 2000, İzmir'de 5000, Kilis'te 7000, Adana'da 20000, Hatay'da 2500 ve Osmaniye'de 2000 civarında Halep Türkmen'i yaşamaktadır. Bunun dışında kalan nüfus Türkiye'nin diğer illerinde dağınık halde yaşamaktadırlar. Gaziantep'e yerleşen Türkmenler savaş öncesi gelişen ticari bağlantıları sayesinde Gaziantep'te özellikle ayakkabıcılık sektöründe faaliyet göstermektedirler. Diğer kentlere dağılan Halep Türkmenleri genel olarak ticari faaliyetlerde bulunmaktadır (Eyhem Çamur ile yapılan görüşme,25 Mayıs 2022&28.12.2022).

Harita 5-3. Halep'in kuzeyindeki Türkmen Yerleşimleri, 24 Ocak 2019 (Suriye Gündemi, 2019)

5.3. Şam Türkmenlerinin Göç Hareketliliği

Suriye'nin başkenti Şam, Humus'un batısında, Süveyde'nin kuzeyinde bulunur. İç savaş başlamadan 2010 senesinde yapılan nüfus sayımına göre 4.042.780 nüfusa sahip olan Şam ilinin toplam 9 mintikası vardır (Erendor, 2016, s. 210).

Şam vilayetinde farklı geçmişe sahip dört ayrı Türkmen topluluğu bulunmaktadır. Birincisi Osmanlı dönemi öncesi ve Osmanlı devletinin bölgeye girmesiyle göç etmiş Türkmen ailelerdir. İkincisi Golan Tepelerinin İsrail tarafından işgale uğramasıyla birlikte bölgeden göçmek zorunda kalarak Şam'a yerleşen Türkmenlerdir. Üçüncü grup ise Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla uygulanan cumhuriyet devrimlerinden ötürü Türkiye'den Suriye'ye göç eden Türkmenlerdir.

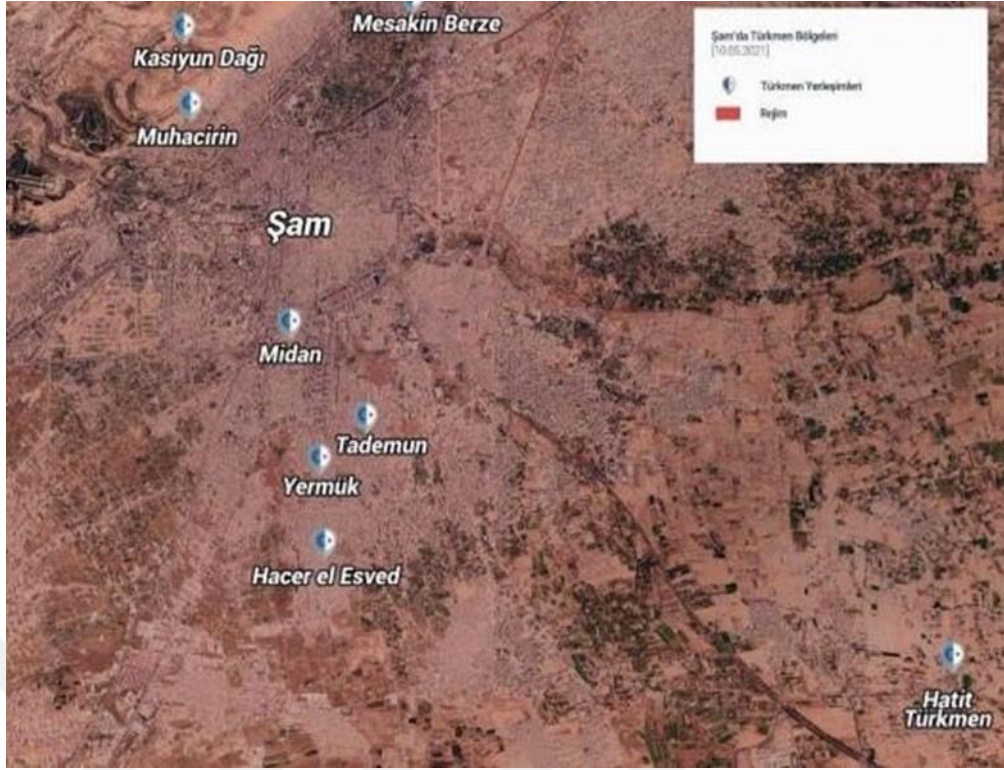
Sayılanlara ek olarak takribi 800 kişilik Karaçay Balkar Türkü’de Şam’a yerleşmiştir (Kömürcü, 2014, s. 42).

Türkiye’de cumhuriyetin ilan edilmesiyle uygulamaya konulan devrim ve uygulamalarını kabul etmeyen bazı Türkler, Anadolu’dan Şam vilayetine göç etmiştir. Özellikler Hatay ilinden göç eden Türkler, Şam’da Dağ Mahallesi (Muhacirin Mahallesi) olarak bilinen alana yerleşmiştir. Manisa ve Konya gibi Anadolu içlerinden göç edenler de aynı mahalleye yerleşmiştir. Muhyiddin Arabi’nin türbesinin çevresinde gelişen bu mahalle Suriye’de “Türk Mahallesi” olarak nitelenmektedir (Bademci, 2016, s. 195-196). Suriye’ye göç etmek durumunda kalan bu Türkler, Türkiye’ye geri dönme umuduyla Suriye vatandaşlığını kabul etmemişlerdir. Buna mukabil Türkiye ise Suriye’ye göç edenleri kara listeye almış, vergi borcu ve askerlik gibi durumlardan dolayı yapılan araştırmalar neticesinde göç edenlerin Suriye’de oldukları tespit edilmiş ve bu kişiler vatandaşlıktan çıkarılarak malları müsadere edilmiştir. Bunun üstüne göç eden bu Türklerin genel ekseriyeti vatansız statüsünde kalmışlardır. Bir süreliğine Suriye’ye gidip Türkiye’ye geri dönenler de devrim kanunlarına muhalefet ettikleri gerekçesiyle vatandaşlıktan çıkarılmışlardır (Aydın, 2016).

Şam vilayetinin Mesekin Berze, Muhayyem, Hacer Esved, Kademi şerif, İşşıl Verver, Cobar Hırmallı, Kalamun ve Tadamun gibi semtlerinde Türkmenler yerleşik durumdadırlar. Çok az sayıda Türkmen ise Şam’ın kırsalında yaşamaktadır. Şehir merkezinde yaşayan Türkmenler ise asimile olup Araplaşmıştır. Buna mukabil Osmanlı devleti döneminden kalan toprak sahipleri ve zengin ticaret erbabı Türkmenler mevcuttur. Zira Şam vilayetinin en köklü aileleri Türk’tür. Arap edebiyatının en büyük şairlerinden Nizar Kabbani (Akbiyık), Suriye’nin 1920 yıllarındaki Milli Savunma Bakanı Yusuf El-Azm Şam Türkmenlerindendir. Bu topluluk Türklüklerini unutmamış olmasına rağmen Türkçeyi konuşmamaktadırlar (Erendor, 2016, s. 211).

İç savaş ile başlayan göç hareketliliğinde Şam Türkmenleri Şam dışına çıkmamış halen bu vilayette yaşamaktadırlar. Çok az sayıda Avrupa ülkelerine ve Türkiye’nin İstanbul şehrine göç etmişlerdir²⁴.

²⁴ Nizar Sohta 1966 Şam Doğumlu, Şam Türkmenleri Tugayı Komutanı

Harita 5-4. Şam'da Türkmenlerin Yoğun Olarak İkamet Ettiği Yerleşim Yerleri, 10 Mayıs 2021 (Suriye Gündemi, 2021)

5.4. Golan ve Kuneytra Türkmenleri Göç Hareketliliği

Golan tepeleri, 1967 yılında başlayan İsrail işgaline kadar, Kuneytra vilayetinin bir parçasıydı. Suriye'nin resmi eyalet nizamına göre halen Golan bölgesi Kuneytra eyaletinin bir parçasıydı. Ne var ki 1967 başlayan işgal neticesinde bölge, İsrail'in hâkimiyeti altında kalmış ve bu bölgedeki yerleşik olan Türkmen nüfus zorunlu göçe tabi tutulmuştur. İşgal öncesinde Golan bölgesinde Araplar, Türkmenler, Çerkezler ve Dürziler yaşamaktaydı. Sulak verimli tarımsal araziler nedeniyle bölgede tarım faaliyetleri bölgenin ana geçim kaynağı durumundaydı. Aynı zamanda Filistin güzergâhı üzerinde bulunması nedeniyle stratejik konumdadır (Acun & Görücü, 2018, s. 25).

Geçmişteki imkânsızlıklar ve kırsal bir bölge olması sebebiyle nüfus sayımlarının gerçekliği daima şaibelidir. Ancak İsrail işgali öncesinde bölgede toplam 120 bin nüfusun yaşadığı ve bu nüfusun yine %25'nin Türkmenlerden oluştuğu belirtilmektedir. Golan bölgesinde toplam 14 Türkmen köyünün bulunduğu ifade edilmiştir. Bu köyler, Kadiriye, Sindiyane, Kefer Neffah, Hışniye, Ayn el Sümsüm, Ahmediye, Razaniye, Hüseyiniyet el Türkmen, Hafer, Mugayr, Ulayka, Dubayya, Maaran, Ayn Aişe'dir (Nizar Sohta ile kişisel görüşme, 5 Haziran 2022).

İsrail işgalinden sonra Türkmenlerin bir kısmı Kuneytra 'ya genel ekseriyeti ise Şam'a göç etmek zorunda kalmışlardır. Kuneytra'da Golan'da bulundukları köylerin isimlerini verdikleri Sindiyane ve Ayn Ayşe isimli iki köyde yerleşmek durumunda kalmışlardır. Bu bölgelerde iç savaş sonrasında dahi Türkmenler hayatlarını idame ettirmeye çalışmaktadır. 2011 yılında başlayan iç savaş nedeniyle bu bölgeler ağır yıkıma uğramıştır. (Nizar Sohta, kişisel görüşme, 5 Haziran 2022).

2011'de başlayan iç karışıklık ile asılları Golan'a dayanan Türkmenlerin bir bölümü de diğer bölgelerde yaşayan Türkmenler gibi Türkiye'ye gelmişlerdir. Gelenlerin sayısının 20 bin civarında olduğu düşünülmektedir. Osmaniye ve İstanbul'a göç eden Golan Türkmenleri ağırlıklı olarak zirai faaliyetler ve ticaret ile uğraşmaktadırlar. Türkiye'ye gelen Türkmenlerin bir kısmı Hollanda başta olmak üzere Avrupa içlerine göç etmişlerdir.

5.5. Hama-Humus Türkmenleri Göç Hareketliliği

"Humusta kim derse ben Türkmen değilim o aslında Humuslu değildir " demiş tarihçi Süheyl Zakkar. Zira hem Zakkar'a göre ve eski Arap tarihçisi ibn Esir'e göre, 11. Yy'de Humusu vuran büyük bir deprem şehri yerle bir etmiş, sonra Humusu yeniden imar edenin Türkmenler olduğu bilinmektedir (Zengiler ve Selçuklular). Nureddin Zengi tarafından kurulan Humus'un şehir merkezinde eski mahallelerden birinin adı haratul-Türkmen (Türkmenler harası) ve eski şehir kapılarından birisi Bab Türkmen (Türkmen kapısı) 'dir. Ayrıca Babı Amr bölgenin önemli yerleşim alanlarında biridir. Tamamına yakın Türkmen olan bu yerleşim yeri Esad rejiminin baskısıyla göç etmek zorunda kalmıştır. Lakin bugün bu mahallelerde yaşayan Türkmenlerin asimile olup Araplaştıkları ifade edilmektedir.

Bozlu, Tohtemürlüsü, Salur (Sellüriyye) Türkmenleri, Dindaş oğlu İsmail Bozuluş'a bağlı olan Genceli Avşarı, Kızıl Ali, Danişmendlü'ye tabi Kara Halil olarak listelenebilir (Bakır & Pekin, 2019, s. 103).

Hama ve Humus vilayetindeki Türkmenler genel olarak Lübnan ve diğer Arap ülkelerine göç etmeyi tercih etmişlerdir. Türkiye'ye doğru gerçekleşen zorunlu göç ile gelen sayı oldukça azdır. Türkiye'de Osmaniye, Adana ve Kahramanmaraş illerine az miktarda Hama ve Humus Türkmen'i göç etmiştir.

5.6. Rakka Türkmenleri Göç Hareketliliği

Fırat Nehri'nin doğusunda en yoğun Türkmen mevcudiyetinin bulunduğu vilayet Rakka'dır. Rakka 'da bulunan bu Türkmen varlığının Osmanlı Devleti döneminde gerçekleşen sürgünlere dayandığı bildirilmektedir. 2011 yılına başlayan iç savaşa kadar Rakka vilayetinde yaşayan yaklaşık 30 ila 50 bin arasında Türkmen nüfus olduğu ifade edilmektedir. Ne var ki bu Türkmenlerin hemen hemen hepsi Baas partisinin Pan- Arabizm politikaları neticesinde Türkçeyi unutup asimile olmuştur. Yok denecek kadar az olsa da Türkçe bilenler Rakka'nın kuzey kırsalı plan Tel Abyad bölgesindeki köylerde yaşayanlardır. Burada yaşayan Türkmenlerin de hemen hemen tamamının Türkçeyi bilmedikleri söylenebilir (Görücü, 2022, s. 52).

Harita 5-6. Rakka Şehir Merkezi ve Çevresindeki Türkmen Yerleşimleri, 16 Ekim 2020 (Suriye Gündemi, 2020)

5.7. Suriye Türkmenlerinin Göç Hareketliliğinde Yaşadığı Problemler

Suriye iç savaşı ile oluşan iç göçler neticesinde 2020 yılındaki verilere göre 13 milyon insan zorunlu göçe tabi tutulmuştur.²⁵ Bu göç hareketliliği sonucunda insani, iktisadi ve sosyal problemler had safhaya çıkmıştır. Bu problemler şüphesiz sadece göç eden sığınmacıları değil göç ettikleri yerleşim birimlerindeki yerleşik halkıda olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuzluklar nedeniyle sığınmacı problemi medya organlarında sıkça gündeme gelmektedir. Zira Suriyeli sığınmacılar Türkiye'ye geldiklerinde ciddi bir kabul problemi yaşamışlardır. Bu problem hala toplumsal hayatta kendini hissettirmektedir. Türkmenler için kabul gibi bir probleme rastlanmamıştır. Suriyeli Türkmenlerin göç ile geldikleri Yalıdağı, Osmaniye, Kahramanmaraş, Gaziantep, Ankara ve İstanbul gibi şehirlerde kültürel ve sosyal bir

²⁵ <https://www.suriyegundemi.com/suriye-de-yerinden-edilen-nuefus-2011-2020#gallery>
11.12.2022

problem yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Kültürel yakınlık sebebiyle Türkiye’deki hayata hemen uyum sağlanmış toplumsal hayata tam entegre oldukları gözlemlenmiştir.

Sığınmacı meselesi bazı siyasi partiler tarafından sürekli ülke gündeminde tutulmaya çalışılmaktadır. Zira hukuki tartışmalar ışığında Türkiye’ye göçmek zorunda kalan kişilere “Mülteci” statüsü vermemiştir. Türkiye Suriye’den gelen zorunlu göçmenlere mülteci olma şartlarını taşıyalar dahi mülteci statüsü vermemiştir. Herhangi bir üçüncü ülkeye yerleşene kadar Türkiye’ye sığınma hakkı verilmiştir. Bu bağlamda şartlı mülteciler Türkiye’de mülteci olarak değil “Sığınmacı” olarak nitelenmiştir. Türkiye’ye sığınmak zorunda kalan Suriyeliler Türkiye’ye yoğun bir göç dalgası ile gelmeleri sebebiyle kendileri için geçici koruma statüsü oluşturulmuştur. Geçici koruma statüsü kitlesel göç durumlarında standart sığınmacı değerlendirme prosedürlerinin uygulanmaması için oluşturulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Suriyelileri “Açık Kapı” politikası ile ülkeye kabul etmiş ve kabul edilen sığınmacıları geri göndermeme ilkesine uygun davranmıştır. Türkiye’ye göç eden Suriyelilerin acil ve temel ihtiyaçlarını karşılayarak geçici koruma sağlanmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2015).

Suriyeli sığınmacıların genel olarak yaşadığı en büyük problemlerin başında şüphesiz dil problemi gelmektedir. Türkmenler her ne kadar diğer etnik gruplara mensup sığınmacılar kadar dil konusunda problem yaşamazlar da yöresel ağız ve şive değişikliklerinden etkilenmektedirler. Nitekim her ne kadar ciddi bir sayıya erişmese de Karadeniz ve Ege bölgesinde yaşamak zorunda kalan Türkmenler için bazı iletişim sorunları gerçeği gün gibi aşikârdır. Türkmenler göç hareketliliğinde kendi kültür ve akrabalarının yerleşik bulundukları bölgeleri seçmede hassas davranmışlardır. (Ahmet Vezir ile yapılan görüşme 25 Mayıs 2022)

Dil probleminden daha önemli başka bir problem muhtemelen barınma sorunudur. İç savaş neticesinde Göç İdaresi Başkanlığının 26.05.2022 tarihli verilerine göre Suriye’den göç etmek zorunda kalan 3.763.652 kişi geçici koruma statüsünde bulunmaktadır. Geçici koruma statüsü altında bulunan Suriyeli sığınmacıların 544.296’sı İstanbul’da, 463.387’si Gaziantep’te, 430.639 Hatay’da, 427.191 Şanlıurfa’da, 256.593’ü Adana’da, 243.411’i Mersin’de, 184.560’ı Bursa’da,

149.889'u İzmir'de, 123.734'ü Konya'da, 109.087'si Kilis illerinde yaşamını sürdürmektedir.²⁶

Yine Göç İdaresi Başkanlığının 21.04.2022 tarihinde yayınladığı verilere göre 50.702 şahıs Geçici Barınma Merkezlerinde yaşamlarını sürdürmektedir. Türkiye'de bulunan Suriyeli Sığınmacıların yalnızca %1,4'ü barınma merkezlerinde barınabilmektedir. Bu nedenle Geçici Barınma Merkezleri dışında yaşamak zorunda kalan Suriye Sığınmacıların olduğu gibi Suriye Türkmenlerinin en büyük problemlerinden biri ev kiralalarının fahiş seviyelere erişmiş olmasıdır.

Suriye Türkmenlerinin en önemli problemi şüphesiz kabul edilme sorunudur. Suriye Türkmenleri tarihi ve kültürel olarak kendilerini Anadolu coğrafyasının devamı saymaktadırlar. Bu sebeple Suriye iç savaşının etkisiyle Anadolu coğrafyasına yönelen göç dalgası ile gelen diğer etnik unsurlar ile bir tutulmak Türkmenleri ciddi bir hayal kırıklığına uğratmıştır. Her ne kadar göç etmek durumunda kaldıkları sınır bölgelerindeki akrabalık bağları nedeniyle bu durum geçerli olmasa da kültürel ve coğrafik olarak uzak oldukları bölgelerde bu durum daha hissedilir biçimde kendini göstermektedir.

İç savaşın oluşturduğu korku neticesinde kitleler halinde Türkiye'ye gelen ve burada yaşamak zorunda kalan Türkmenleri rahatsız eden bir diğer unsur ise "Misafir" tanımlaması yapılmasıdır. Bu algı ile toplum içinde statüsü olmayan bir durum oluştururken Suriye'de devam eden iç savaşın son erip ermediğine bakılmaksızın dönmeleri gerektiği beklentisini oluşturmaktadır. Bu sebeple Tüm sığınmacıların olduğu gibi Türkmenlerinde Türkiye'deki mevcut durumlarını toplum nezdinde daha problemlili hale getirmektedir. Zira toplumda artan bu rahatsızlıklara binaen Türk Hükümeti'nin üst düzey yetkilileri sığınmacıların geri gönderileceği yönünde açıklamalar yapmaktadırlar²⁷.

Türkiye'ye göç eden tüm sığınmacılara Geçici Koruma rejimi bağlamında eğitim ve sağlık gibi temel insani haklara erişim imkânı sağlanmıştır. Ne var ki sığınmacıların bu temel haklardan faydalanabilmesi için ikamet ettikleri yerlerdeki resmi makamlara başvurarak geçici koruma kimliklerini almaları gerekmektedir. Kayıt altına alınamamış sığınmacıların üçüncü bir ülkeye iltica etme eğiliminde olmaları

²⁶ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişim Tarihi: 29.05.2022

²⁷ <https://www.yenisafak.com/son-dakika-1-milyon-suriyeli-multeci-eve-donuyor-suriyeliler-icin-8-asamali-plan-h-3818493> Erişim Tarihi: 30.05.2022 -

sebebiyle bu sürecin olumsuz etkileneceği düşüncesi yatmaktadır. Üçüncü bir ülkeye yerleştirme prosedürlerinin etkileneceği düşüncesinin yanında kayıt esnasında verilen bilgilerin Esad rejiminin eline geçeceği korkusu kayıt olma isteğini olumsuz etkilemektedir. Elbette ki bütün bu problemlerin dışında Suriyeli Türkmenlerin Türkiye'ye veya diğer farklı ülkelere göç etmeleri beraberinde bölgedeki demografik değişikliğe yol açacağı gibi yüzyıllarda Suriye'de kültürünü ve kimliğini korumayı başarmış Türkmenlerin sonraki dönemlerdeki varlığını tehlikeye sokacak sonuçlar doğurması ihtimaller dahilindedir. Bu sebeple de bölgedeki barışın sağlanması durumunda burayı yurt edinmiş Türkmenlerin statüsünün göz önünde bulundurulması Türkmenler açısından son derece önem taşımaktadır.

Geçici Barınma Merkezlerinde barınanların ihtiyaçları kamp yönetimleri ve AFAD gibi kurumlar aracılığıyla karşılanırken kamplar dışında yaşamak zorunda kalan sığınmacılar ciddi geçim sıkıntıları ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Türkmenler iktisadi hayatın içinde var olma savaşlarını sürdürmektedirler. Yayladağı gibi kırsal bölgelerde zirai faaliyetlere yoğun biçimde katılmaktadırlar. Çilek ve mantar gibi katma değeri yüksek ürünler ile ülke ekonomisine ciddi katkılarda bulunmaktadırlar.

Resim 5-2. Çilek ekimi yapan Türkmenler (Fotoğraf: Erdal Türkoğlu, Yayladağı)

Yukarıda sayılan problemlere ek olarak çocuk işçiliği, büyük kentlerde yoğunlaşan işsizlik, artan nefret söylemleri artarak devam etmektedir. İstihdam ile ilgili hala bir yasal düzenleme yapılmamış olması kayıt dışı ekonominin getirdiği problemleri tetiklemektedirler. İşverenler genellikle belli bir yaşın üstündeki sığınmacıları çalıştırmak istememektedirler. Çalışanların ücretleri neredeyse normal

ücretlerin yarısından azdır. Keyfi olarak işten çıkarmalar, hak edilen ücretlerin ödenmemesi gibi problemler ile çok sık karşılaşılmaktadır. Nitekim iş kazaları sonucu oluşan sakatlık durumları için hayat boyu sürececek mağduriyetler yaşanmaktadır. Yaşanan bu iş kazaları sonucu hem hukuki sorumlulukları bilmedikleri için hem de sınır dışı edilme korkusu ile yetkili makamlara başvurmamaktadırlar. Yaşanan bu durumlardan dolayı merdiven altı diye tabir edilen işyerlerinde çocuk sığınmacılar nerdeyse karın tokluğuna çalıştırılmaktadır. Çocuk işçiliği eğitim yaşındaki çocukların eğitim görmelerine engel olmaktadır. Eğitimsiz kalan nesil ileride yaşanabilecek toplumsal problemlere zemin hazırlamaktadır. Sığınmacıların çalışma hayatına yönelik “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” 11.01.2016 yılında yürürlüğe girmiş lakin bu yönetmelik hükümlerine göre Suriyeli sığınmacıların belirli sektörlerde ve kısıtlı çalışmalarına olanak tanımaktadır.

Suriyelilerin muhtelif sektörlerde çalışma imkanına sahip olması, Türkiye gibi genç nüfusu fazla olan ve son yıllarda artan enflasyon ve alım gücünün düşmesine bağlı olarak bazı problemler doğurmaktadır. Ayrıca Suriyeli gruplardan bazılarının ülkedeki asayiş olaylarına sebep olması ve bunların medyada yer alması, Suriyelilere karşı bir düşmanlık duygusunu tetiklemektedir. Elbette ki bu durumda Suriye Türkmenleri de nasiplerine düşeni alarak bu düşmanlıktan kötü etkilenmektedir.

5.8. Suriye Türkmenlerinin Yaşadığı Problemlere Çözüm Önerileri

İç savaş ile başlayan göç hareketliliği oluşan problemlerin en başında uzun yıllardır devam eden Geçici Barınma merkezlerindeki sorunlar gelmektedir. Kamplarda zor şartlar altında hayatlarını sürdürmek zorunda kalan Türkmenler için en büyük problemlerin başında kamp hayatı gelmektedir. Mahremiyetin ve aile hayatının imkânsız hale geldiği kamplardan çıkarılıp asgari standartlarda yerleşim alanlarının oluşturulması Türkmenlerin beklentileri arasında yer almaktadır. Aileler Geçici barınma merkezlerinde 16 m2 kare içindeki konteynerlerde hayatlarını sürdürmek zorunda kalmaktadırlar.

Çocukların eğitim hayatının olumsuz etkilendiğini belirten Türkmenler Türkiye’den sığınmacıların yaşadığı yerlerde ek olarak Türkçe ve Arapça derslerinin arttırılması yönünde Eğitim-Öğretim planlarının düzenlenmesi gerektiği ifade etmişlerdir. Ayrıca yine Suriye Türkmenleri, çocuklarının Türk eğitim sistemine entegre edilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Suriye’den göç eden Türkmenler geçim sıkıntısından kaynaklı öğrencilere burs gibi olanakların sunulmasının önemli olduğu gözlenmiştir. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan Türkmen nüfus istihdama yönelik çalışmaların artması gerektiğine değinmişlerdir. İşsizliğin derinden etkilediği bu kırsal yörelerde Tarım işçiliği gibi mevsimsel işler yaparak geçimlerini sağlamak durumunda kalan Türkmenler iş hayatı ile ilgili yasal düzenlemelerin yapılması ve pratiğe geçirilmesini beklemektedirler.

Türkmenlerin Türkiye’den en büyük beklentisi yasal statü olarak Türk vatandaşlığının verilmesidir. Zira tüm Türkmenler kendilerini Anadolu coğrafyasının devam eden bir unsuru olarak görmektedir. Tarihi ve kültürel bağların yanında akrabalık ilişkilerinin yoğun olduğu bölgede Suriye Türkmenleri Türkiye’yi Anavatan olarak görmektedirler.

Mesleki alanda usta olan şahıslar belgeleri olmadığı için ya işlerini yapamamakta veya başka işyeri sahiplerinin yanında düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Ticaret ve Sanayi bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı koordinasyonu ile usta olan şahıslar hızlı şekilde işleri ile belgelendirilerek iş hayatına kazandırılmalıdır.

Yükseköğrenim gören Türkmen sığınmacılar eğitim gördükleri alanlarda çalışmak istemektedirler. Suriye’de Diş Hekimliği eğitimi almış olan Kerim Akça²⁸ ile yapılan görüşmede Türkiye’de eğitimini gördüğü işi yapamadığını belirtmiştir. Yükseköğrenim kurumuna ibraz edilen belge üzerinden asli işini yapmasına yönelik yasal düzenleme yapılmasını beklemektedirler (Kerim Akça ile yapılan görüşme, 29 Mayıs 2022).

Suriye’den Türkiye’ye gelen göçmenlerin zorunlu olarak Türkiye’ye göç ettikleri ve Türkiye’de etnik, dil, kültür gibi farklılıklar nedeniyle sorun yaşadıkları bilinen bir gerçektir. Türkiye’de toplumun bazı kesimleri tarafından istenmediklerini, eğitim durumlarına göre iş bulma ve yeterli para kazanma konusunda sorunlar yaşadıklarını, Türk kültürüne uyum sağlamada zorluk çektiklerini, eğitim konusunda problemlerle karşılaştıklarını düşündüğümüzde iletişim kurmanın da onlar önünde engel olması büyük bir problemlere yol açabilmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi Türkmen olmayan Suriyeli göçmenler Türkçeyi öğrenirken konuşma, dinleme, okuma

²⁸ Kerim Akça 1964 Lazkiye Doğumlu, Diş Hekimi

ve yazma konusunda çeşitli sıkıntılar yaşamaktadırlar. Bu sorunların çözmek adına bazı önerilerde bulunulabilir: (AFAD, 2013, s. 181)

- Yabancı bir dili öğrenirken o dilin neden öğrenildiğini bilmek son derece önemlidir. Eğer o dile ihtiyaç duyacağınızı düşünürseniz o dili öğrenme isteğiniz muhakkak artacaktır. Özellikle çocuk yaştaki Suriyeli göçmenlere Türkçeyi öğrenmelerinin ne derece önemli olduğu onlara sürekli anlatılmalıdır. (AFAD, 2013, s. 181)

- Yerel halkı ana dili Arapça olan şehirlerde bile Suriyeli göçmenlerle Arapça yerine Türkçe konuşulmalı ve onların sürekli Türkçeye maruz kalmaları sağlanmalıdır. Aksi takdirde göçmenler Türkçe öğrenme gereksinimi duymamakta ve bu nedenle Türkçe öğrenmek istememektedir. (AFAD, 2013, s. 181)

- Yabancı dil eğitiminde motivasyon son derece önemlidir. Özellikle okullarda Türk öğretmen ve öğrenciler, Suriyeli öğrenciler kelimeleri hatalı telaffuz ettiklerinde veya yazdıklarında rencide etmemeli ve onlarla alay etmemelidir. (AFAD, 2013, s. 181)

- Yabancılar Türkçe öğretim programları, Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi kazanımları ve dil düzeyleri dikkate alınarak yeniden ele düzenlenmeli ve geliştirilmelidir. (AFAD, 2013, s. 182)

- Suriyeli göçmenlere Türkçeyi daha iyi öğretebilmek maksadıyla daha kapsamlı ve zengin içerikli ders araçları ve ders kitapları geliştirilmelidir. (AFAD, 2013, s. 183)

- Suriyeli göçmenlere Türkçe eğitimi verilirken beceri odaklı düşünülmeli ve tüm dil becerilerine yer verilmelidir. (AFAD, 2013, s. 183)

SONUÇ VE ÖNERİLER

“Suriye İç Savaşı ve Suriye Türkmenlerinin Göçü” adlı çalışmamızda Suriye’nin en eski yerleşik halklarından olan Türkmenlerin Suriye coğrafyasına ilk yerleşmelerinden başlayarak, Suriye’de 10 yıldan uzun süredir devam eden iç savaşın etkisiyle yaşanan savrulmayı gözler önüne sermeyi amaçlamıştır. Türkmenlerin Suriye siyasetinde oynamış oldukları roller incelenerek gelecekte kurulması muhtemel yeni Suriye içinde oluşabilecek kilit konumlarına değinilmiştir.

Suriye’de yaşayan Türkmenler Suriye’de toplumsal yaşamın önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Suriye Türkmenleri hem siyasi arenada hem de askeri mecrada muhalif saflarda Esad rejimine karşı onur ve özgürlük mücadelesi vermektedir. Politik saiklerden ötürü uluslararası kamuoyu tarafından göz ardı edilen Türkmenlerin Beşar Esad sonrası Suriye’ye ilişkin nasıl bir beklenti içinde oldukları konusunda bazı yanlış anlaşılımlar bulunmaktadır. Suriye muhalefeti içinde ve uluslararası arenada Suriye Türkmenlerinin “tek ve meşru” temsilcisi olarak kabul edilen Suriye Türkmen Meclisi kuruluşunu ilan ettiği 2013 yılından beri Suriye Türkmenlerinin taleplerini ve geleceğe yönelik hedeflerini stratejik bir plan çerçevesinde ortaya koyarak bahsi geçen yanlış algılardan doğan bilgi eksikliğini gidermeye çalışmaktadır. Suriye Türkmenleri üzerine yaptığımız bu çalışma söz konusu hedefler çerçevesinde bariz şekilde hissedilen bilgi eksikliğinin birinci elden giderilmesine ilişkin bir çaba olarak değerlendirilmelidir. Bunun yanı sıra Türkmenlerin Suriye’de devam edegelen krize ilişkin olarak kısa, orta ve uzun vadeli beklentileri belirtilmiştir. Çalışmanın Suriye’de yaşayan Türkmenlerin varlığını uluslararası topluma duyurmak ve Suriye’de oluşabilecek siyasi çözüme katkı sunması amaçlanmıştır.

Tarihi süreçte Suriye coğrafyasında Türk varlığının yedinci yüzyıla kadar dayandığı belirtilmektedir. Tolunoğulları, İhşidler ve Suriye Selçuklularından, Memluk devletine oradan da Osmanlı İmparatorluğu’na kadar, son iki yüzyıla kadar ve tarihteki belli süreçleri saymazsak Suriye, genel anlamda Türkler tarafından yönetilmiştir. Bu bakımdan Suriye coğrafyasında Türk veya Türkmen varlığının ne kadar eskiye dayandığı daha iyi anlaşılmaktadır.

1946 yılında Fransızların Suriye’de yönetimi devretmesinin ardından kurulan modern Suriye Arap Cumhuriyeti’nde de Türk nüfusunu korunsa da her geçen sene

içerisinde ülke yönetimindeki nüfuzunu kaybetmiştir. 1963 yılında bir darbe ile iktidarı eline geçiren Baas partisi Suriye’de bulunan tüm etnik unsurlara yönelik baskılarını giderek arttırmış, Türkmenlerinde Baas partisinin baskısından etkilenen toplumlardan olduğu bilinmektedir. 1970 yılında gerçekleşen Hafız Esad’ın başında olduğu cuntanın gerçekleştirdiği askeri darbe sonrasında, Suriye, cumhuriyet rejimi adı altında totaliter bir yönetim yapısına kavuşmuştur. Zira 30 yıl devam eden Hafız Esad iktidarının akabinde 2000 yılında Suriye Devlet Başkanlığı’na Hafız Esad’ın oğlu Beşar Esad getirilmiştir. Beşar Esad’ın yönetimi devralmasıyla birlikte Suriye’de değişim umutları ortaya çıksa da Beşar Esad iktidarında da demokratik bir değişime yönelik politikalar görülmemiştir. 2010 yılında Tunus ile başlayan ve ‘Arap Baharı’ olarak adlandırılan süreç tüm Arap ülkelerini etkilerken, protestoların Suriye’ye sıçraması uzun sürmemiş, 2011 yılının mart ayında Suriye’nin Dera kentinde protesto gösterileri başlamıştır. Başlayan bu protestolar, kısa süre içinde ülkenin tamamına yayılmış, buna mukabil Suriye rejimi giderek artan protesto gösterilerini şiddet yoluyla bastırmaya çalışmıştır. Rejimin silahlı karşılık vermesi neticesinde yapılan bu saldırılardan halkı korumak amacıyla 2011 yılı temmuz ayında Özgür Suriye Ordusu kurulmuştur. Her ne kadar Özgür Suriye Ordusu kurulsada ilk silahlı muhalif oluşumların yerel küçük silahlı birliklerden oluştuğu ifade edilebilir. Bu sebeple Suriye’deki muhalif kanadın silahlı direnişleri birbirinden oldukça kopuk ve merkezi bir komutadan uzak görüntü çizmiştir.

2012 yılından itibaren Suriye genelinde Esad rejimin otoritesini kaybettiği ve muhalif cephenin kontrol ettiği bölgelerin arttığı gözlenmiştir. 2013 yılında Muhaliflerin kontrol ettiği bölgeler kilometrekare bazında zirveyi görürken, İŞİD’in muhaliflerin elinde olan bölgeleri kontrol etmeye başlamasıyla, iç savaşın yönü değişmiştir. 2014 yılının sonuna doğru ABD’nin YPG/PKK’ya giderek artan desteği ile savaşın seyri değişmeye başlamıştır. ABD’nin başını çektiği Koalisyon güçleri Suriye muhalefetine destek vermekten giderek uzaklaşmış bunun neticesinde rejim ile savaşın seyrini değiştiren en önemli etkenlerden biri olmuştur.

Suriye muhalefeti iç savaşın seyrinde giderek yalnızlaşmış ve İŞİD ve PYD gibi terör unsurları ile mücadelenin ön plana çıktığı bir dönemde, Rusya’nın Esad rejimi lehine savaşa dâhil olması, güç dengesini Suriye rejimi lehine çevirmiştir. Karada İran ve İran destekli Şii milisler ile birlikte havada Rus hava kuvvetlerinin desteği, Suriyeli muhalifleri ilerleyemez konuma getirdiği gibi gerilemelerde

başlamıştır. Bu sebeple çevre ülkelere iç savaşıdan beri yönelen göç dalgası artarak devam etmiştir.

İç savaşın başladığı günden bu yana Türkiye, Avrupa ülkelerinin politikasına paralel bir şekilde Esad rejimine karşı bir pozisyon almış, Suriye muhalefetini de bu minvalde desteklemiştir. Ancak ABD'nin giderek YPG/PKK ile iş birliği yaptığı bir ortamda Rusya'nın da iç savaşa dâhil olmasıyla Türkiye, ulusal güvenliğini tehlikeye sokacak tehditler doğrultusunda Esad rejimi karşıtlığı pozisyonunu incelemekten ziyade, sınırlarının varlığını tehdit eden terör örgütleri olan YPG/PKK'ya ve İŞİD'e odaklanmak zorunda kalmıştır.

Bu minvalde Rusya ve İran ile ortak girişilen Astana süreci ile birlikte Türkiye, Suriye'de kendi dengesini kurmasının yollarını aramıştır. Bu kapsamda işletilen Astana sürecinin de oluşturduğu ortamdan faydalanarak, Suriye-Türkiye sınırında faaliyet gösteren terör örgütü YPG/PKK ile mücadeleye odaklanılmış ve bu kapsamda üç askerî harekât gerçekleştirmiştir. Rusya ve İran ise, ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerinin rejim karşıtı pozisyonunu pasifleştirdiği bir denklemde Astana sürecini silahlı Suriye muhalefetini bitirmek üzerine gütmüş olduğu politikalar ile yeniden Esad rejiminin hâkimiyetini ülkede egemen kılmayı amaç edinmiştir. Bu kapsamda Astana sürecini manipüle ederek muhalif silahlı bileşenleri İdlib dışındaki tüm bölgelerde etkisiz hale getirmiştir.

Suriye'de iç savaş öncesi herhangi bir örgütlü yapısı olmayan Türkmenler, savaşın en başından itibaren bulundukları bölgelerde savaşın ve Suriye muhalefetinin bir bileşeni olmuşlardır. Nitekim Halep, Bayır-Bucak, Şam ve Humus gibi vilayetlerde yerleşik bulunan Türkmenler silahlı oluşumları ile birlikte Suriye muhalefetinin yanında saf tutmuştur. Ancak açıkça ifade belirtmek gerekir ki iç savaştan kaynaklanan çatışmaların yaşanmadığı bölgelerde yerleşik bulunan Türkmenler, savaşa taraf olmaktan büyük ölçüde kaçınmışlardır.

Türkmenler, Suriye'nin neredeyse tüm vilayetlerinde yerleşik durumdadırlar. Ancak, Halep, Humus, Şam ve Lazkiye vilayetlerinde Türkmen nüfusunun yoğunlaştığı söylenebilir. Nüfus yoğunluğunun bulunduğu bu vilayetler göz önünde bulundurulduğunda Lazkiye vilayetinin merkezi istisna olmak üzere, Türkmenlerin savaştan en çok etkilenen toplumlardan biri olduğu söylenebilir. Zira iç savaştan

kaynaklanan çatışmaların yoğun yaşandığı bölgelerde en büyük azınlık grubunu Türkmenlerin oluşturduğu bilinmektedir.

2015 yılı Eylül ayında Rusya'nın yaşanan iç savaşa müdahil olmasıyla birlikte ilk hedef alınan bölgeler Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Bayır-Bucak bölgesi ve Halep vilayeti olmuştur. Bu sebeple Rus hava kuvvetleri, Suriye Türkmenleri dâhil olmak üzere Suriye muhalefetini hedef almıştır. İç savaşa yapılan bu müdahale neticesinde 2016 yılında Halep ve Türkmen Dağı bölgeleri Esad rejimine bağlı unsurlarca ele geçirilmiştir. Nitekim yine 2013 yılında Humus vilayetinin Türkmen yerleşimi olan Zara beldesinde, 2014 yılında Humus şehir merkezinde veya 2018'de Humus'un kuzey bölgelerinden göç etmek zorunda kalan yine Türkmen toplumu olmuştur. Yine 2018 yılında Şam banliyölerinden olan Doğu Guta bölgesinden de Türkmenlerin muhalefetin kontrolü olan bölgelere göç ettiği bilinmektedir. Söz konusu durumun sonucu olarak, Türkmenler zorunlu olarak iç ve dış göçe maruz bırakılmıştır.

Suriye Türkmenleri, yaşanan iç savaşın oluşturduğu tüm olumsuzlukları yaşarken Suriye dışında göç edilen ilk ülke olan Türkiye'de siyasi faaliyetler yürüterek Suriye muhaliflerinin önemli bir parçası olmaya çalışmaktadırlar. Buradan hareketle sayıları beşi bulan Türkmen siyasi partileri kurulmuş, bu siyasi parti ve bağımsız üyelerin de yer aldığı bir meclis 2013 yılından itibaren teşkil edilmiştir. İç savaşın zorlu koşulları altında, siyasi faaliyetlerini genel olarak Türkiye'de içinden yürütmek durumunda kalmışlardır. İç savaşın şiddetli bir biçimde devam etmesi Türkmen toplumunun Suriye içerisinde siyasi faaliyet yürütmesinin önündeki en büyük engellerdendir.

Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından 24 Ağustos 2016'da icrasına başlanan Fırat Kalkanı Harekâtı ile birlikte Türkiye'nin Suriye sahasında varlık göstermesi, Türkmen toplumu için en büyük kazanımlardan olmuştur. Bu operasyon ile Türkmenlerin yoğun olarak yerleşik durumda olduğu Halep vilayetinin kuzeyindeki kırsal bölgeler terör örgütü İŞİD'ten temizlendiği gibi, Türkmenler de yaşamak, siyaset yapmak ve askeri olarak güçlenmek adına kendilerine bir alan bulmuşlardır. FKH ile birlikte Suriye Türkmenleri bölgede önemli bir güç haline gelmiştir. Dolayısıyla, FKH bölgesinde İŞİD'in, BPH bölgesinde de hem İŞİD'in hem de YPG/PKK gibi terör örgütlerinin varlığı Türkmenlerin yerleşik bulundukları bölgelerde yaşamalarını zorlaştırmıştır. Bu sebeple bu bölgelerin terör unsurlarından temizlenip yaşam için güvenli hale

getirilmesi Türk Hükümetinin sıkça dile getirdiği ‘‘Onurlu ve Güvenli Geri Dönüş’’ politikası açısından önem arz etmektedir.

Fırat Kalkanı Harekâtı ile birlikte Türkmenlerin kendilerine yaşayabilecekleri güvenli bir yaşam alanı bulması, ZDH ve BPH ile giderek daha olumlu bir ortama kavuşmuştur. Özellikle ZDH’nin yapıldığı bölgeye Humus Türkmenlerinin bir kısmının göç ederek yerleştiği bilinmektedir. Yine BPH bölgesinde yerleşik olan Türkmen nüfusun terör örgütü YPG/PKK baskısından Türk silahlı kuvvetlerinin marifetiyle kurtarıldığı bilinmektedir. Netice olarak Türkiye’nin Suriye topraklarında gerçekleştirdiği askeri operasyonlar ile birlikte diğer tüm etnik unsurlar gibi Türkmenler de güvenli yaşam alanına kavuşmuşlardır. Bu güvenli alanların oluşması göç hareketliliğinin azalması ve geri dönüşlerin oluşması için oldukça önem taşımaktadır.

Türkiye’nin Suriye sahasında bulunan askeri varlığı ile birlikte Suriye sorunundaki siyasi etkisinin de arttığı müşahade edilmektedir. ABD’nin kademeli olarak Suriye’den çekilme planına bağlı olarak Türkiye ve Rusya’nın boşalan alanlara girmesi, Suriye’nin geleceğine dair karar almada iki önemli aktörü ortaya çıkarmıştır. Son dönemde yaşanan Ukrayna ile Rusya arasında yaşanan kriz neticesinde Rusya’da Suriye içindeki etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bu noktadan hareketle Suriye’de yaşanabilecek olası bir siyasi değişimde ve yeni anayasa sürecinde Türkiye’nin bu bölgedeki etkisinin artması ve belirleyici aktör olarak ön plana çıkması Türkmen toplumunun Suriye’nin geleceğinde politik ve anayasal bir zeminde hak arayışlarına katkı sağlayabileceği düşünülebilir.

Nitekim TSK ve SMO’nun kontrolü altında bulunan ve Türkmenlerin yerleşik olarak yaşadığı başta Halep vilayetinin kuzeyi ve Tel Abyad-Hamam Türkmen bölgelerinde Türkmenler, siyasi deneyim ve örgütlenme kültürlerini güçlendirme, ana dilleri olan Türkçe ile ilgili kazanımlarını yeniden kazanma, öz kültürlerine sahip çıkabilme ve en önemlisi de Suriye’deki varlıklarını eşit yurttaşlık çerçevesinde devam ettirebilme imkânına kavuşmuşlardır. Bu düşünceden hareketle Suriye Türkmenleri, siyasi faaliyetlerini Suriye içinde gerçekleştirme, özgürleştirilen bölgelere geri dönüşü teşvik etme ve bu bölgelerde yaşayan nüfus içerisinde yetişmiş insan sayısının arttırılmasına yönelik eğitim faaliyetleri yürütme iradesi ortaya koymalıdır. Bununla birlikte soydaşlarımız olan Türkmenler, Türkiye’den ve yerelden edindikleri güç ile birlikte başta yeni anayasa görüşmeleri olmak üzere uluslararası

arenada da varlıklarını kabul ettirmeye yönelik aksiyonlarda bulunmalıdırlar.

KAYNAKÇA

Arastirmalar-İncelemeler

Acun, C., & Görücü, K. (2018). *Suriye Krizinde Göz Ardi Edilen Aktör: Türkmenler*. Ankara: Setav.

Akdemir, S. (2000). Suriye'deki Dini ve Etnik Yapının Siyasi Yapının oluşmasındaki Rolü. *Avrasya Dosyası Üç Aylık Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 201-237.

Akkayan, T. (1979). *Göç ve Değişme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Aktürk, Ş. (2008). Türk Siyasetinde Etnik Hareketler (1920-2007). *DoğuBatı*(44), 43- 74.

Altundağ, Ş. (1987). *Mehmet Ali Paşa. İslam Ansiklopedisi* (Cilt VII). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Arı, T. (2004). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset Savaş ve Diplomasi*. İstanbul: Alfa Yayınları- Ders Kitapları.

Armaoğlu, F. (2005). 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*. İstanbul: Alkım Yayınları.

Armaoğlu, F. (2017). *Filistin meselesi ve Arap İsraill Savaşları*. İstanbul: Kronik Kitap. Artuç, N. (2008). *Cemal Paşa: Askeri ve Siyasi Hayatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Atalay, O. (2013). *Suriye Direnişi*. İstanbul: Yarın Yayınları. Ataman, M. (2012). *Suriye'de İktidar Mücadelesi*. Ankara: Setav.

Aydın, A. (2016). Hafız Esad Döneminde Suriye Türkmenlerine Yönelik Araplaştırma Politikası. *Route Educational and Social Science Journal* (11), 28-40.

Aydos, V., & Duran, M. (2000). *Suriye Ülke Etüdü*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası. Ayhan, V. (2012). *Arap Baharı İsyanlar Devrimler ve Değişim*. İstanbul: Marmara Kitap Merkezi.

Bademci, A. (2016). *Suriye'de Türkmenler ve Bayır-Bucak*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Bademci, A. (2016). *Suriye'de Türkmenler ve Bayır-Bucak*. İstanbul: Ötüken Neşriyat. Bağlıoğlu, A. (2013). Suriye'de Mezhep Hareketlerinin Güncel Siyaset Üzerine Etkileri. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 508.

Bakır, A., & Pekin, S. (2019). Kuzey Suriye'deki Türkmen Yerleşimlerinin Çağdaş Tarihi ve Stratejik Altyapısı Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 123(242), 89-130.

Benek, S. (2016). Türkiye-Suriye İlişkilerinin Sosyal Coğrafya Açısından Tarihsel Arka Planı. *Gaziantep University Journal of Social Sciences* (15), 171-192.

Börklü, M. Y. (2000). Lozan sonrası Suriye Türklerinin durumu ve genel problemleri. *Türk Yurdu Dergisi*, 20(150), 43-45.

Cevizci, T. S. (2012). Fransa ve Baas Suriye'sinin Türkmenlere Baskıları. *21. Yüzyıl* (40), 33-34.

Cevizci, T. S. (2017). Suriye Türkmenlerinin Rejim ve Muhalefet ile İlişkileri (1918- 2017).

Choueiri, Y. M. (2012). *Ortadoğu Tarihi Dini, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Perspektiften*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Cleveland, W. L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Çelik, A. (2002). *Fatımiler Devleti İçinde Türkler*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. Dağ, A. E. (2018). Modern Dönem Suriye ve Halep Türkmenleri. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 49-72.

Dam, N. V. (2000). *Suriye’de İktidar Mücadelesi: Esad ve Baas Partisi Yönetiminde Siyaset ve Toplum*. (A. F. Çalkıvık, & S. İdiz, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Daviş, A. (2004). *Arap Milliyetçiliği Zaferden Umutsuzluğa*. (L. Yalçın, Çev.) İstanbul: Literatür Yayınları.

Demirtaş, E. (2017). *Ortadoğu’da Devlet ve İktidar Otoriter Rejimler Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Metis Yayınları.

Duran, H. (2011). Adana Protokolü Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri. *Ortadoğu Yıllığı*, 504-518.

Duran, M. A. (2021). Baas Partisinin Temelleri ve Suriye Siyasetinde Baas Partisi (1940-1966). *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 4(5), 196-218.

Erciyes, E. (2004). *Orta Doğu Denklemi Türkiye Suriye İlişkileri*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Erendor, M. (2016). *Suriye ve Türkmenler*. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.

Esmer, A. Ş. (1999). *Savaş İçinde Türk Diplomasisi (1939-1945)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Giritli, İ. (1975). *Ortadoğu ve Komünizm: Bugünkü Ortadoğunun Önemli Sorunları*. İstanbul: Seda Matbaacılık.

Gök, H. İ. (2014). Türklerin Suriye’ye Girişi; Süleymanşâh ve Türbe Meselesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(36), 217-251.

Görücü, K. (2022). Suriye savaşı boyunca Suriye Türkmenleri (2011-2021). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.

Güler, A. (2017). *Türklüğün Kanayan Yarısı Güney Irak ve Suriye Türkleri*. İstanbul: Halk Kitabevi.

Gülücü, K. (2019). Suriye’de yeni anayasa süreci ve Türkmenler. *Anadolu Ajansı*.

Gündoğan, Ü. G. (2021). *Suriye İç Savaşı ve Suriye Türkmenleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Gündoğdu, Ü. G. (2021). *Suriye İç Savaşı ve Suriye Türkmenleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Gürson, P. (2010). *Suriye*. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.

Hinnebusch, R. (2009). Syrian Foreign Policy Under Bashar al-Assad. *Ortadoğu Etüdleri*, 1(1), 16-20. Mart 1, 2022 tarihinde alındı

Hinnebusch, R. (2016). Syrian Foreign Policy under Bashar al-Assad. *Ortadoğu Etüdleri*, 1(1), 7-26.

İbnu'l-Cevzi, S. (2011). *Mir'atü'z-Zaman Fi Tarihi'l-Ayan'da Selçuklular*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

İnalcık, H. (2009). *Devleti Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar 1- Klasik Dönem 1302-1606*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kafalı, M. (1973). Suriye Türkleri-I. *Töre Dergisi* (21), 33-34.

Kafalı, M. (1973). Suriye Türkleri-II. *Töre Dergisi* (23), 29.

Kafalı, M. (2013). *Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi*. Ankara: Berikan Yayınevi.

Kafesoğlu, İ. (2014). *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kafesoğlu, İ. (2017). *Umumi Türk Tarihi Hakkında Tespitler, Görüşler, Mülahazalar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Karpat, K. (2001). *Ortadoğu'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kılınçkaya, M. D. (2004). *Osmanlı yönetimindeki topraklarda Arap milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Kirişcioğlu, F. (2013). Suriye'de İç Savaş Sürerken Suriye Türkleri. *Yeni Türkiye Dergisi*, 54.

Kirişcioğlu, F. (2013). *Suriye'de İç Savaş Sürerken Suriye Türkleri*. Ankara: 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü.

Koca, S. (2007). Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın Suriye, Filistin, Mısır Politikası ve Türkmen Beyi Atsız. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5-9.

Kömürcü, R. (2014). Bir Öğrenci Gözüyle Suriye Türkmenlerinin Eğitim Durumu. *Türk Yurdu Dergisi* (317), 42.

Kürkçüoğlu, Ö. (1982). *Osmanlı Devletine Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908- 1918)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Kürkçüoğlu, Ö. (1982). *Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908- 1918)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Lutskiy, B. (2011). *Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi*. (T. Keskin, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.

Mansfield, P. (2012). *Ortadoğu Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.

Maoz, M. (1991). *Esad (Şam'ın Sfenksi)*. İstanbul: Akademi Yayınları.

Okur, M. A. (2004). *Fransız Manda Yönetimi Döneminde Suriye*. (T. Yılmaz, & M. Şahin, Dü) Ankara: Platin Yayınları.

Orhan, O. (2013). *Suriye Türkmenleri: Siyasal Hareketler ve Askeri Yapılanma* Ankara: Orsam Yayınları.

Orhan, O., Duman, B., & Öztürkmen, A. (2011). *Suriye 'de Değişimin Ortaya Çıkardığı Toplum: Suriye Türkmenleri*. Ankara: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Orhan, O., Öztürkmen, A., & Duman, B. (2011). *Suriye'de Değişimin Ortaya Çıkardığı Toplum, Suriye Türkmenleri*. ORSAM. Ankara: Orsam

Örki, A. (2015). Suriye İç Savaşı Üstüne. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 4(1), 67-96.

Özkoç, Ö. (2007). *Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika (1943-1991)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

Parekh, B. (2012). *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Payaslı, V. (2012). Fransız Mandası ve Hatay'ın Türkiye'ye İlhak Sürecine Kadar Olan Döneminde Tevhid-i Tedrisat Kanunu Uygulamaları (1924-1939). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(22), 347-366.

Prados, A. B., & Sharp, J. M. (2005). *Syria: Political Conditions and Relations with the United States After the Iraq War*. Congressional Research Service Report for Congress.

Rüzgar, M. (1991). Ortadoğu ve Baas Partisi. *Birikim Dergisi* (22), 20.

Salik, N. (2011). Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Pragmatizm ve Türkiye- Suriye İlişkilerinin Geleceği. *Ortadoğu Analiz*, 3(35), 20-32.

Sander, O. (1998). *Siyasi Tarih (1918-1994)*. Ankara: İmge Kitabevi.

Sevim, A. (2000). *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu. Sevim, A. (2006). *Azimi Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Sinkaya, B. (2015). İran-Suriye İlişkileri ve Suriye'de Halk İsyanı. *Ortadoğu Etüdleri*, 3(33), 41-42.

Şahin, K., & Cavlak, Ç. M. (2018). Başarısız Bir Pan-Milliyetçilik Girişimi: Birleşik Arap Cumhuriyeti. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5(16), 152-174.

Şamil, A. (2003). Golan Türkmenlerinin Kaderi. *Türk Yurdu Dergisi* (317).

Şandır, M. (2014). Suriye Gerçeği ve Suriye Türkmenlerinin Geleceği. *Türk Yurdu Dergisi* (317), 51.

Şen, S. (2004). *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım, Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*. İstanbul: Birey Yayınları.

Şen, S. (2004). *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*. İstanbul: Birey Yayınları.

Taşkın, Y. (2020). *Siyaset, Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*. İstanbul.

Tekin, M. (2010). *Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918- 1939)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Turan, O. (2021). *Selçuklular Tarihi ve Türk-Islâm Medeniyeti*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Turan, O. (2021). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Turan, O. (2021). *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Turan, Ö. (2003). *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*. İstanbul: Acar Matbaacılık.

Umar, Ö. O. (2016). *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Umar, Ö. O. (2016). *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Ülman, H. (1966). 1860-1861 *Suriye Buhranı*: Osmanlı diplomasisinden bir örnek olay. Ankara: Sevinç Matbaası.

Ünal, T. (1977). *Türk siyasi tarihi (1700-1958)*. Ankara: Emel Yayınları.

Yavuz, C. (2005). *Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri*. Ankara: Ankara Ticaret Odası Yayınları.

Yıldırım, D. Ş. (2017). Suriye'den Türkiye'ye Göç Etmiş Türkmenler Üzerine Bir Araştırma. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi*. Ankara.

Yinanç, M. H. (2020). *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Web Kaynakları

1. <https://www.ataturkbey.com/2020/04/ataturk-ve-sina-filistin-cephesi.html> (Erişim Tarihi: 04.04.2022)
2. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/sam-aslani-oldu-39160555> (Erişim Tarihi: 07.02.2023)
3. Yılmaz Bilgen, “Esed Türkiye Sınırını İran’a Terk Etti” <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/esed-turkiye-sinirini-irana-terk-etti> (Erişim Tarihi: 07.08.2022)
4. Anadolu Ajansı, Russia Supplying Weapons to Iraq, Syria – Lavrov, APA <http://www.aa.com.tr/en/politics/407437--russia-supplying-weapons-to-iraq-syrialavrov> (Erişim Tarihi: 07.02.2023)
5. Fox News, Chinese Authorities Say Muslim Uighurs have Joined ISIS, APA <http://www.foxnews.com/world/2015/03/11/chinese-authorities-say-muslimuighurs-have-joined-isis/>, (Erişim Tarihi: 07.06.2022)

6. Anadolu Ajansı, ABD Koalisyon Güçleri Suriye'de İlkokulu Bombaladı, <http://www.aa.com.tr/tr/haberler/426024--abd-koalisyon-gucleri-suriyede-ilkokulubombaladi> (Erişim Tarihi: 07.03.2023)
7. <https://t24.com.tr/haber/ozgur-suriye-ordusu-komutani-muhammed-suleyman-olduruldu,212907> (Erişim Tarihi: 07.07.2022)
8. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyeli-turkmenler-liderini-secti> (Erişim Tarihi: 01.06.2022)
9. <https://www.haber7.com/dunya/haber/2876632-suriye-turkmen-meclisinden-vatana-donus-karari> (Erişim Tarihi: 23.09.2022)
10. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kazakistan-da-suriye-konulu-17-astana-gorusrmeleri-basladi/2453007> (Erişim Tarihi: 22.02.2022)
11. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/suriyede-yeni-anayasa-sureci-ve-turkmenler/1604532> (Erişim Tarihi: 27.02.2023)
12. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kazakistan-da-suriye-konulu-17-astana-gorusrmeleri-basladi/2453007> (Erişim Tarihi: 07.07.2022)
13. <https://www.suriyegundemi.com/suriye-de-yerinden-edilen-nuefus-2011-2020#gallery> (Erişim Tarihi: 07.08.2022)
14. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim Tarihi: 08.06.2022)
15. <https://www.yenisafak.com/son-dakika-1-milyon-suriyeli-multeci-eve-donuyor-suriyeliler-icin-8-asamali-plan-h-3818493> (Erişim Tarihi: 02.06.2023)
16. <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/bayirbucak-turkmenleri-hatayda-cilek-Üretecek/146/413762> (Erişim Tarihi: 07.05.2022)
17. <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/freedom-fighters-cannibals-the-truth-about-syria-s-rebels-8662618.html>, (Erişim Tarihi: 07.04.2022)
18. https://www.wikiwand.com/tr/Suriye_T%C3%BCrkmen_Ordusu, (Erişim Tarihi: 07.02.2023)